

SABETAY SEVİ VE SABETAYCILARIN GELENEKLERİ

Prof. ABRAHAM GALANTE

ESKİ
YAYINLARI

kutuphaneci - eskikitalarim.com

BASKI

PROF. ABRAHAM GALANTE (AVRAM GALANTİ)

Abraham Galante 4 Ocak 1873 Tarihinde Bodrum'da doğmuştur. Sefarad kökenli bir yahudi ailesine mensuptur. Eğitimi önce Talmud Tora, daha sonra da Terakki okulunda sürdürdü, dini eğitim aldı, İbranice, Fransızca, Türkçe, Ladino dillerini öğrendi. Bodrum'da Rüştîye ve İzmir'de İdadiye okuluna gitti. 1895 te Tiferet İsrail isimli okulu kurdu.

İttihat Terakki Cemiyeti'ne girdi, 1904 te önce İskenderiye'ye sonra da Kahire'ye geldi, burada La Vara (Sopa) isimli dergiyi çıkarttı. 1909 da önce İngiltere'ye ardından da 1911 de İstanbul'a gitti. İstanbul Üniversitesi'nde Prof. Bargstras-ser ile çalıştı. 1918 de Doğu Halklarının Eski Tarihi kürsüsüne profesör olarak atandı. 1933 te üniversiteden ayrıldı, 1943 de TBMM Niğde Milletvekili seçildi. 1946 da milletvekilliğini yeniden kazanamayınca kendisini tamamen bilimsel çalışmalara verdi ve Kınalıada'ya taşındı. Bundan sonraki yaşantısını cemaatinden özellikle uzakta durarak geçirdi. 1961 yılında vefat etti.

Pek çok önemli makalesi ve kitabı bulunmaktadır.

Ankara Tarihi, Niğde ve Bor Tarihi, Türkler ve Yahudiler, Hamurabi Kanunu, Sabetay Sevi ve Cemaati Hakkında Yeni Bilgiler, Türkçe'de Arabi ve Latin Harfleri ve İmla meseleleri başta olmak üzere çeşitli dillerde yayımlanan kitap ve yazılarını örnek olarak verebiliriz.

**SABETAY SEVİ
VE
SABETAYCILARIN GELENEKLERİ**

PROF. ABRAHAM GALANTE

**ÇEVİRİ : ERDOĞAN AĞCA
ÖNSÖZ : MOŞE GROSMAN**

ZVİ-GEYİK YAYINLARI

Orjinal İsmi: Nouveaux Documents sur Sabbetai Sevi
Organisation et Us et Coutumes de Ses Adptes

Fransızca İlk baskı: Fratelli Haim Kağıtçılık ve Basımevi
A.Ş. 1935 İstanbul.

Kapak Gravürü: Viyana'dan ve diğer kentlerden kovulan
Yahudilerin kaderlerine isyan ederek peygamber Natan'a
doğru yürüyüşe hazırlanışlarını gösteren hayali bir gravür.
(Gershom Scholem'in The Mystical Messiah Sabbatai Sevi,
Princeton Un. Press 1973 sayılı baskısından alınmıştır).

© : **Kitabın Tüm Yayın Hakları Zvi-Geyik** Dış Tic. Basın Yayın ve
Turizm San. Ltd. Şti.'ye aittir. İzinsiz Alınır ve İktibas Yapılamaz.

ISBN: 975-8516-00-0

Kapak Tasarım: Yusuf Sayman
Dizgi ve Mizanpaj: Ömer Özveren
Düzeltili: Ömer Özveren
Baskı: Matsan Matbaacılık
Cilt: Bayrak Cilt
Birinci Baskı: Ağustos 2000
Üçüncü Baskı: Kasım 2000
Her Baskı 2000 Adet Basılmıştır.

ZVİ-GEYİK

Dış Tic. Basın Yayın ve Turizm San. Ltd. Şti.
Galatasaray; İstiklal Cad. Kallavi Sk.
No: 14 D:1 Beyoğlu-İST.
Tel: 0.212.292 18 61 - 292 18 62
E-mail : zvigeyik@e-kolay.net
zwigeyik@anet.net.tr.
www.sabetians.com

SUNUŞ

Beş Yıl önce İsrail'e gittiğim zaman tüm dünya Yahudileri ile ilgili bilgi veren müzeyi gezdiğimde hayretler içinde kaldım. Türk Yahudileri ile ilgili hiç denecek kadar azıcık bilgi vardı ve bu azıcık bilgiler yalnızca Sabetay Sevi'den sözediyordu. Bu nasıl işti? Genel havaya girip kendimizden söz etme gereğini mi duymamışız? Yoksa İsrail'li müze görevlileri mi bize ilgisiz davrandı? Yedi yüz yıl yaşadığımız topraklarda yalnızca Sabetay Sevi olayı mı yaşanmış?

Ben Sabetay Sevi'yi on yedi yaşlarımda tanıdım. Çağaloğlu yokuşunu ağır ağır çıktığımda onun adını taşıyan bir kitap gördüm kitapçı vitrinlerinin birinde. Hiç duymamıştım böyle birini... Ve uzun yıllar ona inanmış birine hiç rastlayamadım.

Sabetay Sevi yaklaşık üç yüz elli yıl önce doğmuş veya yaratılmış ilginç bir olaydır. İnananlar ona "kurtarıcı" derken, inanmayanlar "sahte kurtarıcı" demiş.

On iki yıl kadar önce İzmir'de araştırmalar yaparken şehir esnafından biri, "Sabetay Sevi'nin evini görmek istemiyor

musun?" diye sordu. Heyecanlandım. Araştırmamın konusu değildi. Ancak İzmir Yahudilerinden söz ederken dünyayı etkilemiş İzmir'li Sabetay Sevi'den az da olsa söz etmeliydim. Bizi ona götüren, bu işi akşam saatlerine denk getirdi. Giriş kapısı, üç tarafı o döneme göre yüksek sayılabilecek binalara açılan dikdörtgen biçiminde bir avluya açılıyordu. Burada o ve ailesi oturmuştu. Hava kararırken ben ve fotoğrafçı arkadaşım Alberto Modiano donup kalmıştık. Sağda, yarım daire tavanlı kapının arkasından binaya giren merdivenleri bir bir çıkarken sanki birilerinin Tanrı'ya yakarma seslerini duyacaktık...

Evin yüzde sekseni hala özgünlüğünü yitirmemişti. Yaklaşık yirmi ailenin rahatlıkla oturabileceği bu binaların bazı bölümleri küçük tamircilerin ekmek tekkesi oluvermişti. İçlerinden birine sordum burayı ziyaret edenler var mı, diye... Varmış... Yabancılar gelip fotoğraf çekiyorlarmış ve burası bir Fransız yazarın eviymiş!... O evin kime ait olduğunu bile bilmiyorlardı. İzmir'de verdiğim bir konferansta İzmirli Kùltür Bakanlığımıza başvurarak burayı bir ziyaret yerine dönüştürmenin yollarını aramalarını söyledim. Anlamadığım bir nokta vardı. İzmir'in çok ünlü bir Belediye Başkanı Sabetaycıydı ve bu evi yıkılmaktan kurtarmanın çaresini hiç aramamıştı.

Yeri gelmişken Sabetay'a inananlara yakıştırılan "dönme" sözcüğünün üstünde durmak istiyorum biraz. Avram Galante bu sözcüğün doğuşunu bize veriyor ancak, sözcük bugün anlamını yitirmiş... Prof. Galante 1935'te yayınlanan bu kitabının önsözünde, 6. paragrafta bakın ne diyor? "Bize, biri genç diğeri yaşlı iki dönme tarafından iletilen bazı konuşmaların....." Şimdi... burada sözü edilen biri genç diğeri yaşlı iki dönme sözcüklerinden Sabetaycılardan sözedildiğini anlıyor muyuz? Hayır! Aklımıza başka şeyler geliyor. O zaman sözcükleri yerlerinde kullanıp onlara "Sabetaycı" demeliyiz...

Sabetay Sevi olayının doğuşunu tam olarak tartabilmek için biraz da o günlerin koşullarını gözden geçirmeliyiz.

IV.Murat vefat etmişti. Saltanat sırası yegane varis olan Şehzade İbrahim'deydi. Murat devlet yönetimini ele aldıktan sonraki sekiz yıllık kanlı padişahlığı döneminde kardeşlerini yani Şehzade Bayezid, Süleyman ve Kasım'ı İdam ettirmişti. Sağ kalmış olan İbrahim, üç kardeşinin başına gelenleri biliyor, sıranın kendisine gelmesini, cellat kemendinin boynuna geçirileceği anı, yıllarca kilitli tutulduğu odada bekliyordu.⁽¹⁾ Çetin Altan'ın, Prof. Ahmet Mumcu'nun "Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl adlı yapıtından yaptığı alıntıda⁽²⁾ şehzade katli olayları şöyle tanımlanıyor.

Saray dışındaki idam uygulamaları, çokçası mahkumun palayla kafası kesilerek yapılırken, hanedan üyesi olan kişiler neden kementle boğularak öldürülüyordu?

"Kanunname gereğince (Fatih yasası) idam edilen kardeş ve yeğenlerin katli için soruşturma ve yargılama yapılması ve fetva alınması gereksizdir. Zira onlar, kanun gereğince -yaşamaları mümkün olmayan- kimselerdir. Bu yüzden cülus vaki olunca derhal katledilirler. Bu hal kardeş katlini doğuran sebeplerin ortaya çıkardığı bir usuldür.

Hanedan üyelerinin idamının infazında ise eski Türk-Moğol geleneğine büyük bir titizlikle riayet edilirdi. Osmanlı Devleti'nde kuruluşundan itibaren, katledilen bütün hanedan üyeleri -kanları akıtılmadan- yani boğularak idam edilmişlerdir.

Tarihçilerin genellikle kendisinden "Deli İbrahim" diye sözettikleri bu hükümdarın, zihni yetenekleri bakımından ola-

1. Zuhuri Danışman, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, İstanbul,1965, C.9, S.209.

2. Çetin Altan, Tarihin Saklanan Yüzü, İstanbul, 1997, S. 228

ğan olmadığı biliniyor.⁽³⁾ IV. Murat zamanında her an öldürölme korkusu ile yıllarını geçirmiş olan Sultan İbrahim'in korku yüzünden ruhsal dengesizliğe düştüğü kesindir. Yönetim, Valide Sultanların elindedir artık... Padişahlığı sekiz buçuk yıl sürmüştür.

Sabetay Sevi olayını tamamen bir başka yola sürükleyen 19. Osmanlı Padişahı IV. Mehmet 8 Ağustos 1648 de yedi yaşı içinde tahta geçti. Dördüncü Mehmet saltanatının bu ilk seneleri, devlet büyük bir buhran içinde çalkalanmıştır. Padişah çocuk olduğu için, memleket idaresi, Sultan İbrahim'i hal'eden Kara -Murat ağa ve diğer ağaların ve bir de sarayda, hükümdarın ninesi Kösem Sultanın elindedir. Bu devre Osmanlı tarihinde "Ağalar Saltanatı" denilmek adet olmuştur.

Sultan Mehmet, (8 Ağustos 1648 ve 18 Recep 1058) Cumartesi günü ikindi vakti saat 4,30 da cülus etmişti. Cülustan sekiz gün sonra (16 ağustos 1648) de, kılıç kuşanmak üzere Eyüp camiine gitti. Atının dizginini büyük mirahor tutuyordu. Sarı renkli bir libas giymiş olup üzerinde altın işlemeli bir kırmızı kaftan vardı. İki kaşının ortasına bir elif çekilmişti ve halkın Aleyke Avnullah sesleri bütün İstanbul sokaklarını dolduruyordu.

Sultan İbrahim'in haseki ve cariyeleri usul gereğince eski saraya gönderildi. Yalnız büyük valide Mahpeyker sultan, genç padişahın tahta çıkmasında müessir olduğu için sarayda kaldı. Padişahın validesi genç Hatice Turhan Sultan, şimdilik bir nüfuz iddiasında değildi.⁽⁴⁾

Avcı Sultan Mehmet olarak bilinen IV. Sultan Mehmet 39 yılı aşkın bir süre saltanat sürdü. O, bir faninin hatırasını tezyin edecek kıymetlerden mahrumdu; sağlam tahsil görme-

3. Mufasssal Osmanlı Tarihi, C.4, S.1984, İstanbul, 1960.

4. Zuhuri Danışman, a.g.e. C.9, S. 268

mişti, hükümdarlık sanatını öğrenmeğe hiçbir zaman heves etmedi, daha anasının vesayeti altında iken mührü hümayunun teslim ettiği Köprülülerin yirmi yedi yılı bulan iktidarında vezirlerinin işlerine hiç karışmadı, devlet işlerine kayıtsızlık itiyadını edindi, alimlere, şairlere meclisler kuramadı, ilim ve sanat hamisi olamadı; av peşinde, saltanatın verdiği görkemi yaşadı.

Balkanlarda avlanmak için İstanbul'u terk etti. Edirne'de yerleşti. Divanı Hümayun ile beraber bütün devlet erkanı da oraya gitti. İstanbul sadece ismen devlet merkezi kaldı. Padişahlığının çocukluk yıllarında dalga dalga kanlı ihtilallere sahne olan büyük şehirden yılgın olduğu muhakkaktır. Tabiat güzelliği, Boğaz ve Haliç yalıları, bilhassa pek sevdiği İstavroz'un ve Çengelköy'ünün kiraz bahçeleri için her sene bir veya iki defa geldi, zevkü sefa sürüp yine Edirne'ye döndü. Bu yazlık, kışlık göçlerde oğullarını da götürüp getirdi, peşinden hemen daima anası Turhan Sultan da gitti, o da yanısıra üvey oğulları Şehzade Süleyman'la Ahmed'i taşıdı; bu iki prens de Edirne ve İstanbul saraylarındaki mahbesleri arasında tebdili hava yaptılar, seyahat safahaları da mahbus-hane hücrelerinden farksız bir arabada hırpalanmak oldu.

Ekseriya on bin, bazan da otuz bin kişi ile çıktığı, haftalarca, aylarca devam eden ve çok ağır masraflara mal olan büyük sürgün avlarından döndüğü zaman da tek düşüncesi haremî hümayunda dilber bir kadının ağuşunda dinlenmek oldu, ve ekseriya o büyük sürgün avlarına çıkarken muhteşem ve ağır saray arabaları ile, tekerleklerine varınca gümüş, kaplı, içleri incili sırmalı en pahalı kumaşlarla döşenmiş arabalarla, başta gözde hasekisi Gülnüş Sultan, en sevdiği kadınları da peşisıra sürükledi.⁽⁵⁾

İçteki görünüm böyle iken, dıştaki durum, Yahudi dün-

5. Reşad Ekrem Koçu, Osmanlı Padişahları, S.343 İstanbul, 1981.

yası için çok karanlıktı. 1648'de Ortodoks Chemielnicki Kırım Tatarları ile birlik olup Polonya'ya başkaldırdı. Katolik dinadamları işkence gördü. Asilzadeler kaçırıldı. Tabii ki her dönemde olduğu gibi gerçek darbeyi savunmasız Yahudiler alacaktı. Beş yıl içinde yüz binden fazla Yahudi öldürüldü... Sağ kalanlar ise Kırımlı esir tüccarlarının eline düştü. Bu esirleri İtalya, Fas ve Osmanlı Yahudi Cemaatleri satın alarak bağımsızlıklarına kavuşturdu.

Bu katliamlar, Yahudi Cemaatlerinde bir dinsel uyanış sağladı. Çekilen acıların çözümü, Kabalistik Mistisizmde arandı. Hahamların üstün güçlerine inanan cemaatlerde, birbirlerinden kopuk sayısız Hasidik akım ortaya çıktı. Yahudilik bu akımlar nedeniyle nerede ise bölünmelere uğrayacaktı.⁽⁶⁾

Sabetay işte bu durumda ortaya çıktı. Yahudi ulusunun kurtuluşunu üstlenmeyi düşündü. Osmanlı toprakları içinde yaşayan Yahudilerin sorunu yoktu ama dünya Yahudilerinin durumu kötüydü. Koşullar onun bu alanda yol almasını sağlayacaktı. O belki de Yahudileri İsrail'de birleştirmeyi ilk düşünenler arasındaydı. O günlerin geçer akçesi "din"di. Onu kullandı... Ancak, olaylar onu başka yönle çekti. Fırtına öylesine güçlüydü ki Sabetay kaptanı olduğu gemiyi kontrol edemez duruma gelmişti. Gelişen durumları o bile düşünmemişti.

16 Eylül 1666 da hem Yahudilik, hem de Türkiye tarihi için önemli bir olay meydana geldi. Bir müddettir beklenen Mesih olduğunu iddia eden ve imparatorluğun birçok köşesinde hatta doğu Avrupa'daki Yahudilerin bile bir kesimini ikna eden Sabetay Sevi Sultan IV. Mehmet tarafından Edirne'ye getirilmiş ve orada divanda yargılanmıştı. İzmir'de kazandığı etkiden dolayı, hahamların şikayeti ve huzursuzluk

6. Dr. David F. Markus , Trois Mille Ans d'Histoire Juive, İstanbul, 1936.

bunun nedeniydi. Bizzat Şeyhülislam Vani Mehmet Efendi yargıçlardandı. Ölüme mahkum edileceğini öğrendiği son anda bir tereddüt ve ardından bir telkinle Müslümanlığı kabul etti ve Aziz Mehmet Efendi adını aldı. Bunu kendisine telkin eden muhtedi bir Yahudi olan hekimbaşı Hayatizadeydi. Sabetay Sevi bağışlandı, kendisine 150 akçe yevmiye bağlandı ve kapucubaşılık memuriyetinden emekli edildi.⁽⁷⁾

Prof Avram Galante Sabetay Sevi konusunu en iyi işleyen tarihçilerimizden biri. 1935 yılında İstanbul'da Fransızca olarak yayınlanan bu kitap konu ile ilgilenenlerin mutlaka başvurduğu güvenilir bir kaynaktır.

MOŞE GROSMAN

7. Prof. Dr. İlber Ortaylı, Osmanlı Modernleşmesi ve Sabataycılık, Tiryaki, Mayıs 1998, İstanbul.

ÖNSÖZ

17nci yüzyılda kendini peygamber ilan eden İzmirli Yahudi Sabetay Sevi hakkında çok şey yazılmıştır. Bu konu hakkında çeşitli yazarlar tarafından yazılanların dışında kalıp bugüne kadar yayınlanmayan birçok bilgiyi bu çalışmaya sığdırdık. Şimdiye kadar verilmiş olan eserler içinde en önemlileri şunlardır:

1. - Osmanlı İmparatorluğunun 1623 - 1667⁽¹⁾ olaylarını ihtiva eden tarihin yazarı Şövalye Ricaut. Ricaut, uzun yıllar boyunca İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu sefareti sekreterliği, ve daha sonra İzmir'de İngiliz konsolosluğu yaptı. Yani, en küçük özelliklerine kadar marifetlerini izlediği Sabetay ile aynı zamanda yaşamıştır. İngilizce yazılmış olup, sonradan Fransızca'ya çevrilen bu eser, okurken anlaşılacağı gibi, Sabetay tarihi için çok kıymetli bir kaynaktır.

2. - Halihazırda Sofya'da yaşayan ve tarihî ve filolojik çalışmalarıyla çok iyi tanınan Salomon A. Rosanès'in "Korot a Yeoudim be Tourkiya ve artzot akedem⁽²⁾" (Türkiye'deki ve Doğu'daki İsraililerin Tarihi) adlı eseri. Rosanès, Sabetay Sevi tarihi hakkında yayınlanmamış birçok şeyden bahsetmiştir.

1 La Haye, MDCCIX, Johnson Kitapevi

2 IV. Cilt, Amichpat Basımevi, Sofya, 1934-1935.

Bu iki kaynağa, aşağıdaki belgeleri ilave ediyoruz:

1. - Sadece Sevi'nin müslüman oluşundan bahseden Abdi Paşa, Mehmet Raşit ve Fındıklılı Mehmet gibi tarihçiler tarafından yazılan üç Türkçe belgenin tercümesi.

2. - 1639'dan 1695'e kadar, yani Sabetay ile aynı zamanda İstanbul'da yaşamış bir Ermeni şair ve mektup yazarı Yeremya Çelebi Kömürcüyan'ın Sabetay Sevi hakkında yazdığı Ermenice bir şiirin tercümesi. Sevi'nin İstanbul'da yarattığı yerel etkinin niteliğini hiç kimse Kömürcüyan gibi tanımlamamıştır. Bunu en ince ayrıntılarına kadar anlamak için için, olayların geçtiği ülkede doğmuş olmak, orada yaşayan halkın zihniyetini tanımak ve, özellikle, çeşitli mezheplerden gelen doktrincilerinin dinî fikirlerini tanımak ve kendi dinlerinin üstünlüğünü ispatlamak için ne kadar çaba harcadıklarını bilmek gerekir.

3. Badmoutyoun Arakel Variabet Tavrijesvo, yani Tebriz'li rahip-döktor Arakel'in Yaşamına İlişkin Tarihi Belgeler adlı Ermenice eserin bir bölümünün tercümesi (s.470-471)⁽³⁾.

4. Eklisiastiki Istoria Meletios, Mitropolitou Athinon, yani Atina Metropoliti Meletios'un Kilise ile İlgili Tarihi adlı eserin bazı pasajlarının tercümesi (s. 470-471)⁽⁴⁾. Meletios, Sevi ile aynı dönemde, 17nci yüzyılda yaşamıştır.

5. Vatan, Vakit, Son Saat adlı üç adet günlük Türk gazetesi ve Resimli Dünya adlı bir dergideki metinlerin tercümeleri. Vatan, Yakubi gurubundan bir dönmenin⁽⁵⁾ yazdığı ilginç

3 Bu eser 1669 yılında Amsterdam'da basılmış ve 1884 yılında Etchmiazine Basımevi tarafından Vagarchabad'da tekrar yayınlanmıştır. Rahip Avedis'in el yazıları halinde bulunan bu bölüm sadece ikinci basımda mevcuttur.

4 Venedik, 1784.

5 Dönme (deunmé) din değiştiren anlamındadır. Bu sözcük, Sabetay Sevi'nin İslam dinine geçişinden sonra din değiştiren doktrin üyeleri için kullanılmıştır.

ve özlü bir çalışmayı ihtiva ediyor ve Sabetay Sevi teşkilatını ve bu ekolün üyelerini inceliyor. Vakıf, Karakaş gurubundan başka bir dönmenin ilginç beyanatlarını, ve Resimli Dünya ise, Kapancı gurubundan genç bir dönmenin ilginç açıklamalarını ihtiva ediyor. İki adet günlük gazetede ve dergide mevcut yazılar, Sabetaycılar tarihinin tanınmayan, az tanınan veya kötü tanınan kesitlerine yeni bir ışık tutuyor. Bir romanda Sabetay'ı kullanan Son Saat de ilginç ayrıntılar ihtiva etmektedir.

6. Bize, biri genç diğeri yaşlı iki dönme tarafından iletilen bazı konuşmaların tercümesi. Gencin anlattıkları bir yıldızla, diğerininkiler ise üç yıldızla belirtilmiştir.

7. Çeşitli kaynaklar ve notlar.

Bu çalışmanın teknik oluşumuna gelince, Sabetay Sevi'nin oynamış olduğu, veya ona oynatılan rolü, ve özellikle, beklenen bir Mesih olan bu İzmirli Yahudi'nin yaşatmış olduğu Yahudi dininin büyük bir kısmının evrensel boyutta öncülük etmesine yardımcı olan unsurları kendiliğinden ortaya koymak için bu esere bilimsel bir form verdik, ve şunu ilave ettik:

1) menfaati ikincil önem taşıyanların tarihini bir kenara bırakarak, kendisine öncelikle ilgi göstermiş olan ülkelerde cereyan etmiş olan Sabetaycılık tarihinin zengin bir özeti.

2) Sabetaycı hareketin gidişatını belgeleyen birçok otantik belge ihtiva eden bir ek bölüm.

Prof. Abraham Galanté
İstanbul, Ağustos 1935

I. BÖLÜM

Kabbala ve Zohar - İsrail peygamberlerine göre Mesihlik düşüncesi - Talmud'a göre Mesihlik düşüncesi - Maymonid'e göre Mesihlik düşüncesi - Kabalist Yahudılarda Mesihlik emareleri - Hıristiyanlarda Mesihlik emareleri - Müslümanlarda Mesihlik emareleri - Halkın saflığında payı olan emareler.

Kabbala ve Zohar

Kabbala ya da sözel gelenek, geleneksel gizemcilik öğreti-leri içinde en çok tanınanlardan biridir. Kabalistler, aktardığı açıklamaları tanrısal ve sağduyu ilkelerinin altında kalmaya-
cak kadar yüksek seviyeli olarak addederler. Tanrı ve evrenin doğası hakkında gizli bir öğretinin varlığına değinirler.

İbranî alfabesinin harfleri Kabbala için önemli bir rol oynarlar. Harflerin kendi arasında gizemli bir ilişki, mukaddes bir anlam ve mistik bir açıklama mevcut olduğuna inanılır. Kabbalanın kökenine ilişkin çeşitli fikirler mevcuttur. Kabalistler kabbalanın dini terminolojide Mişna ve Talmud derlemelerinden önce geldiğine inanırlar. Şahsen, ben daha da önce geldiğini düşünüyorum, zira İstanbul Üniversitesi Eski

Çağ Halkları Tarihi Profesörü olmam sebebiyle , Babil-Asur edebiyatında, Hezekiel ve Saint-Jean'ın Apokalipsi kitabındaki bazı pasajlara benzeyen, gizemli bir tarzda yazılmış edebî parçalara rastladım.

Zohar ya da Aydınlık, Pentateukhos'un kabalist bir yorumudur. Kaleme alanın ya da alanların fikirleri ile birlikte içine az çok eski başka eserlerin de girdiği geniş bir derlemedir. Zohar, Yahudi edebiyatının diğer eserleri gibi, özellikle İbrani alfabesi harflerinin değerleriyle, Mesih'in geleceği tarihi bile hesaplar.

Bu hesap Temurya, Gematriya ve Notarya denilen üç işlemeye dayanır.

a) Temurya, bir sözcüğün harflerinin yerleri değiştirilerek yeni sözcükler meydana getirilmesidir. Böylece, Kiyelah Malahi Lefaneha ayetinde⁽¹⁾ yani «mon ange marchera devant toi» (meleğim senin önünde yürüyecek) ibaresinde Malaki sözcüğünün harfleri yer değiştirince Mihael yani Michel sözcüğünü oluşturur. Kabalistler, bu hesaba göre bu meleğin baş melek Mihael olduğunu ileri sürerler.

b) Gematriya bir sözcüğü oluşturan harflerin sayısal değerleri toplamıdır⁽²⁾.

c) Notarya harflerin evrimidir, diğer bir ifadeyle, bir sözcüğün harflerinin her biri yardımıyla meydana gelmiş yeni sözcüklerin oluşumudur. Böylece, İbrani dilinde Eloul sözcüğünden şu dört sözcük oluşturulabilir: ani, ledodi, vedodi, li.

Kutsal kitabı Zohar olan Kabalistler sağduyulu düşünceden çekindikleri için, onu kabul eden Talmud'u hor görürler. Tanrısallık kavramları, tek tanrıcı bir din olan Yahudi dininin tanrısallık kavramından farklıdır. Tanrının gücünü sınırlayıp

1 Kitlesele göç, 23/23

2 Bu hesaplar için bak. sayfa 15-23

Mesih'i yücelterek onu tanrının oğlu olarak görür, hattâ onu tanrı yerine koyup, bazen tanrının üç ayrı unsurun bileşiminden oluşan bir bütün olduğunu bile kabul ederler. Böylece, Sabetay da kendine Aeloim, yani "Tanrının oğlu" unvanını verecektir. Ayrıca, tanrı olduğunu, yani: Ani Adelohehem Shabbetaï Tsevi olduğunu da beyan eder. Bunun anlamı şudur: «Ben Sabetay Sevi, sizin tanrınızım»

Kabbala, Zohar ve bu eserde formüllerine rastlanacak olan İbranî alfabesinin gizemli sayıları hakkında yeterli fikre sahip olmayan okurlarımıza kolaylık olsun diye bazı ayrıntı-ları öncelikle veriyoruz⁽³⁾.

A - İsrail Peygamberlerine göre Mesihlik Düşüncesi

İsrailli peygamberler Mesihler çağında kâhinlik yapmaya gelen doğa üstü varlıklar değillerdir. Onlara göre Mesih'in dünyaya inişi, çeşitli yerlere dağılmış Yahudilerin atalarının topraklarına geri dönmesi anlamına gelmektedir. Bu peygamber kavramı, kutsanmış kral demek olan Mesih (Maşiyah) sözcüğünün anlamına tıpatıp uymaktadır.

Peygamberlerin Mesihlik çağında, geleceği bilmelerine ilişkin konuşmalarına ait bazı örnek metinleri aşağıda veriyoruz:

a) O gün gelince büyük boru çalınacak. Böylece, Asur ülkesinde kaybolanlar ve Mısır topraklarına sürgün edilenler Kudüs'teki mukaddes dağda sonsuzluğun önünde yere kapanıp secdeye varacaklar⁽⁴⁾.

3 İşte, İbranî alfabesi harflerinin sayısal değeri:

lettres dites carrées: א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ל מ נ ס ע פ צ ק ר ש ת
lettres dites raschi: א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ל מ נ ס ע פ צ ק ר ש ת
100 300 200 100 90 80 70 60 50 40 30 20 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

4 İşaya, 27/13.

b) «Tanrı şöyle konuşur: Oğullarımın dağılmış olduğu ulusların bağrından İsrail soyunu geri aldığım zaman, ulusların gözleri önünde onlara kutsallığımı ilan edeceğim ve kulum Yakup'a verdiğim ülkede ikâmet edecekler»⁽⁵⁾.

c) «Onları ulusların arasından bulup çıkartıp, dağıldıkları ülkelerden toplayarak, ait oldukları ülkeye getireceğim. Onları İsrail dağlarında, vadilerinde ve ülkenin tüm yerleşim bölgelerinde otlatacağım»⁽⁶⁾.

d) Hezekiyel şiirinin parlak ve alegorik kehaneti Mesih çağını şu şekilde tasvir ediyor:

«Tanrının eli üzerime kondu: Tanrı zihnimi alıp beni kemik kalıntılarıyla dolu bir vadinin ortasına götürdü. Sonra, beni tüm bu kemik kalıntılarının etrafında dolaştırdı; bu vadinin yüzeyinde bu kemiklerden çok sayıda mevcut olduğunu, ve tamamen kurumuş olduklarını gördüm. Bana şöyle dedi: İnsanoğlu, bu kuru kemikler yeniden yaşama dönebilir mi? Şöyle yanıtladım: Yüce Tanrım, bunu sen bilirsin. Bunun üzerine bana şöyle dedi: Bu kurumuş kemiklere vahiy yoluyla bildir ve de ki kuruyarak duygudan arınmış kemikler, tanrının sözlerini dinleyin. Böylece, tanrı bu kurumuş kemiklere şöyle der: Size ruh vereceğim ve tekrar yaşama döneceksiniz. Üzerinizi adale ve etle donatıp deriyle kaplayacağım. Vücudunuza ruh vereceğim, ve yeniden yaşama döneceksiniz, ve benim tanrı olduğumu bileceksiniz. Aldığım emirleri olduğu gibi vahiy haline dönüştürdüm, ve vahiy yoluyla bildirmeye başladığımda bir sarsıntı meydana geldi; daha sonra her tarafı saran bir gürültüyle kemikler birbirine yaklaşp bir araya gelmeye başladı. Adaleler ve etler oluşmaya başladığında bakakaldım. Bedenleri bir deri kaplamıştı ama henüz bir ruh

5 Hezekiyel, 28/25.

6 Hezekiyel, 34/13.

emaresi yoktu. O zaman bana şöyle dedi; insanoğlu, ruha vahiy indir, ve ruha de ki: Tanrı böyle buyuruyor: Ey ruh, gel, dört bir yandan esen rüzgarla gel, bu ölülerin üzerine es, es ki yeniden hayata dönsünler. Almış olduğum emirleri olduğu gibi vahiy haline dönüştürdüm. Bedenlerine ruh girdi; yeniden yaşama döndüler ve ayağa kalktılar. Büyük, çok büyük bir ordu oluşturdular. Bana dedi ki: Ey insanoğlu, bu kuru kemikler İsrail halkıdır. Hep bir ağızdan şöyle dediler: "Kemiklerimiz kurudu, umudumuz kayboldu, bu yoksun hale dönüştük" O halde, vahiy indirerek onlara şöyle de: Tanrı şöyle buyuruyor: Mezarlarınızı açacağım, mezarlarınızın dışına çıkmanızı sağlayacağım, ey halkım, size ruhumu vereceğim ve yeniden hayata döneceksiniz. Size topraklarınız üzerinde, barışın bağrında, yeniden sağlık vereceğim ve şunu bileceksiniz ki, tanrınız olan ben, size bu sözü verdikten sonra bu sözü yerine getirmiş olacağım!»⁽⁷⁾.

e) "İsrail halkımın kölelerini geri getireceğim, yağma edilmiş şehirler için yeniden savaşıacaklar ve orada oturacaklar. Tekrar üzüm yetiştirecekler ve şarap içecekler; bahçeleri ekip meyvelerini yiyecekler. Onları kendi topraklarına tekrar yerleştireceğim ve onlara verdiğim ülkeden bir daha asla zorla ayır bırakılmayacaklar, diyor Tanrı"⁽⁸⁾.

f) «Kölelerinizi tekrar getirdiğimi gözlerinizle gördüğünüz zaman, o zaman, sizi tekrar getireceğim, o zaman sizi tekrar bir araya toplayacağım, sizi yeryüzünün tüm ulusları içinde övünç ve şerefle donatacağım, dedi tanrı»⁽⁹⁾.

7 Hezekiyel, 37/1-14.

8 Amos, 9/14-5

9 Zefanya, 3/20.

B. - Talmud'a Göre Mesihlik Düşüncesi.

Talmud, Mesihlik çağına ait değişik düşünceler içerir. Bu düşüncelerin evrensel, ulusal ve mistik özellikleri vardır.

Evrensel nitelikli düşünceler⁽¹⁰⁾.

a) Berahot antlaşması şöyle der: «Bu dünya ile Mesihlik çağı arasında mevcut olan fark, sadece devletlerin neden olduğu köleleşme sürecidir». Bu cümle, hayatın sosyal koşulların daha da iyileştirmesi ve sosyal adalet saltanatının yükseliş fikrini içeriyor. Diğer bir ifadeyle, köleleşme süreci ve zorbalık ortadan kalkınca Mesihlik dönemi gelecektir.

b) «Mesih, ancak para kesesinde para tükenince gelir»⁽¹¹⁾. Bu cümle, genel sefaletin neden olabileceği sosyal bir altüst oluşu ve böylece başlayabilecek olan yeni bir çağ düşüncesi-ni ifade eder.

c) «Mesih, ancak Sadukilerin düşüncelerini tüm devletler kabul ederlerse gelir»⁽¹²⁾. Bu cümle liberal düşüncelerin dünyadaki zaferini ifade eder.

Ulusal nitelikli düşünceler.

a) «Mesih, ancak İsrail'in bozulan hakimleri ve polisleri ortadan kaybolunca gelir»⁽¹³⁾. Bu cümle adaletin hakimiyeti düşüncesini temsil eder.

b) «Mesih, ancak İsrail halkının kibri kaybolunca gelir»⁽¹⁴⁾. Bu cümle demokrat tabanlı bir toplum düşüncesini ifade eder.

10 Sayfa 34

11 Sanedrin, s. 98.

12 Sanedrin s. 97.- Saduceenler liberal fikirleri ile tanınan bir Yahudi tarikatinin üyeleridir; ruhun olumsuzluğunu ve dirilişi inkar ediyorlardı.

13 Sabbat, s. 139

14 Sanedrin, s. 98

c) «Mesih, ancak İsrail'in iki başkanı çekilip gittiği zaman gelir; bu başkanlar şunlardır: Babil sürgünü exilarque ile Kut-sal toprakların nassi adındaki kurucusu»⁽¹⁵⁾. Bu cümle açıkla-mayı hak ediyor. Yahudiler esir olarak Babil'e götürüldükle-rinde, kendi aralarında organize olup yönetilmek için exilar-que sıfatı ile bir başkan seçerler. Diğer taraftan, Filistin'de ka-lan Yahudilerin de nassi adında bir kurucu başkanı bulun-maktaydı. Görüş ayrılıklarına yer veren bu ikilem Mesihlik ülküsüne erişebilecek olan birliği, ulusal birliği gerçekleştire-mez.

Mistik nitelikli düşünceler.

a) «Mesih, ancak vücutta bulunan ruhların tümü tüken-dikten sonra gelir»⁽¹⁶⁾. Efsaneye göre, ruhlar, insanlar ve diğer yaratıklar tanrıya emanet edilir. Mesih'in gelişi ruh stokları tükendiği zaman gerçekleşecektir.

b) «Mesih, ancak hastaların yemesi için onlara verilmesi gereken balıklar tükendiği zaman gelir»⁽¹⁷⁾.

C. - Maymonid'e Göre Mesihlik Düşüncesi.

Doğumunun 8. yüzyılı henüz bu sene kutlanan Maymo-nid, Tevrat'ın en büyük yorumcusu, Mesihlik çağından bah-sederken şöyle der: «Dünya üzerinde halihazırda yaşamakta olduğumuz çağ Mesihlik çağıdır; dünya normal seyrine de-vam etmektedir. Mevcut olan yegane fark, İsrail'in krallığını yeniden bulacak olmasıdır»⁽¹⁸⁾. Ayrıca der ki: «Mesihlik ça-ğında eser yaratılırken dünya varlıklarının düzeni değişecek

15 Sanedrin, s. 98

16 Yebamot, s. 60/2.

17 Sanedrin, s. 98.

18

הַנֶּזֶק יִמְנָח הַמִּשִּׁיחַ הוּא הַטָּי, הַעוֹלָם כְּהִנְהֵג הוֹלֵךְ, אֵלָּא שֶׁהַמְּלָכוֹת זָמֹנֹת יִשְׂרָאֵל.
(הַיְמָנִים הַלְכוֹת חֲשׂוֹנָה, סוּק 9, הַלָּכָה 2).

ya da anlaşılması güç şeyler meydana gelecektir sanılmasın. Hayır, dünya normal seyrine devam etmektedir». Meselenin temelinde yatan gerçek, İsrail'in diğer uluslar ile birlikte sakin bir hayat sürdürecektir⁽¹⁹⁾.

D. - Kabalist Yahudilerde Mesihlik Emareleri.

a) İzak Lurya'nın öğretilerine göre Kabbalanın başlıca maksadı ruhları Mesih'in gelişine hazırlamak ve kurtuluş çağını hızlandırmaktır. Zohar'ın bir bölümünde bu çağın 5408 yılına tekabül ettiği ilan ediliyordu, yani, Hristiyanlığa göre 1648 yılında gerçekleşecek demektir. Kabalistler'in bu konudaki düşüncesi, «bu jübil yılında, hepiniz sahip olduğunuz değerlere döneceksiniz» diyen ve «ZOT (bu sözcük⁽²¹⁾ bu anlamına gelir) tamamlanınca, yani 5408 yılında, her biriniz kendi değerine dönecek» cümlesinin ilave edildiği Tevrat⁽²⁰⁾ âyetine dayanır.

Burada, hesabın tümü ZOT sözcüğüne dayanmaktadır. Bu sözcüğün sayısal değeri şudur:

$$\begin{array}{rcl} \text{ז} & = & 7 \\ \text{ט} & = & 1 \\ \text{ח} & = & \frac{400}{408} \end{array}$$

Kabalistler buna 5000 ilave etmiş ve 1648 yılına tekabül eden toplam 5408 elde edilmiştir ki, bu tarihte Jübil

19

הַל יִתְּלֶה עַל הַלֵּל שְׁבִיחוֹת הַמַּלְאָכִים יִבְטֵל דָּבָר מִמֶּנֶּהוּ שֶׁל עוֹלָם אֲלוֹ יִהְיֶה שֶׁסּ מִדְּרוֹת
נִהְיֶשֶׁה גִּרְמָשִׁי, אֲלֹל עוֹלָם כִּמְהֵרָה נִוְהַג... וְעֵינֵינוּ הַדָּבָר שֶׁהוּא יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבֵי
לְנֶשֶׁח עִם אֲחֵינוּ הָעוֹלָם (הַרְחָס, הַלְכוּת מַלְאָכִים, פֶּרֶק 12).

20 Levililer, 25/13

21 139/2.

מִרְשָׁה הַנְּעֻלָּם, פֶּרֶשָׁה חוֹלְרוֹת $\frac{119}{2}$...??...??...

kutlanıyor olacaktır. Bu arada, jübilin kutlanması Mesih'in gelişi ile ilgili olduğundan, o halde Mesih'in 1648 yılında gelmesi gerekir.

b) Kabalist bir biçimde yorumlanmış olan «İşte, Aaron'un tapınağa girişi şöyle olacak» şeklindeki âyette⁽²²⁾ de (burada (işte nasıl) anlamına gelen) ZOT sözcüğü ile 5408 değerini elde ediliyor. Bu arada, baş rahip Aaron'un devreye girişi Mesih'in gelişi anlamını taşıdığından, Mesih, Hristiyanlık çağının 1648 yılında geliyor olması gerekir. Diğer bir Kabalist gurubu ise ekdesh (tapınak) sözcüğünün sayısal değerine önem verirler ve Mesih'in geliş tarihini bir yıl sonraya saptarlar. Böylece, şu toplam elde edilir:

$$\begin{array}{rcl}
 \aleph & = & 5 \\
 \beth & = & 100 \\
 \daleth & = & 4 \\
 \varepsilon & = & 300 \\
 \hline
 & & 409
 \end{array}$$

c) Bu eserin II. Bölümünde görüleceği gibi, Polonyalı Yahudiler Chmielnicki askerleri tarafından eziyet görmüşlerdir. Kabalist yaklaşıma göre, Mesih'in gelişi, Mesih'in acıları anlamına gelen Hevle Maşiyah adıyla bilinen zulümler ve acılar sonrası gerçekleşecektir. Bunun sayısal değeri şu şekildedir:

$$\begin{array}{rcl}
 \aleph & = & 8 \\
 \beth & = & 2 \\
 \daleth & = & 30 \\
 \varepsilon & = & 10 \\
 \hline
 & & 50
 \end{array}
 \qquad
 \begin{array}{rcl}
 \daleth & = & 40 \\
 \varepsilon & = & 300 \\
 \varepsilon & = & 10 \\
 \aleph & = & 8 \\
 \hline
 & & 358
 \end{array}$$

22 Levililer, 16/3.

Bunun toplamı 408=Zot eder ki bu sayıya 5000 ilave edilince 5408 (1648) toplamı elde edilir.

Not. - 5408 = 1648 yılında Sabetay 22 yaşındaydı.

E. - Hıristiyanlarda Mesihlik Emareleri.

Sofu Hıristiyanlar, 1666 yılının Aziz Jean'ın Patnos adasında kurduğu hayaldeki sorunu oluşturan Mesihlik çağını başlatması gerektiğine inanıyorlardı⁽²³⁾. Gizemci biçimde yorumlanan bu hayale göre, Yahudiler'in Kudüs'e dönüp yeni bir ışıkla aydınlanmış olmaları ve Hıristiyanlık dinine geçmiş olmaları gerekiyordu.

Aziz Jean'ın hayaline sunulan açıklama, Protestan dininin belirleyici çoğunluğa sahip olduğu yerlerin de dikkatini çekiyordu. Bu olay birçok yerde yankı yaptı. Bir taraftan, Arabistan'ın en uzak köşelerinden gelen ve kaybolan İsraili on buçuk kabile olduğu sanılan olağanüstü sayıdaki insan yığınının bahsediliyordu. İngiltere'de, gürültü koparan bir olay da, yelkenleri ve halatları ipekten olan ve bandırasında «İsrail'in on iki kabilesi» kelimeleri okunan, ve mürettebatı sadece İbrani dili konuşan bir geminin İskoçya'nın en kuzey sahillerinde dolaştığı söylentileriydi. Eski kehanetlerin özelliklerine oldukça yaklaşan bu gürültülerin neden olduğu olaylardan biri de, Yahudilerin yeniden kuvvet kazanması için şaşkınlık yaratan bazı devrimlerin kısa zamanda meydana geleceğine pek ince ruhlu olmayan kimselerin inanmasıydı⁽²⁴⁾.

23 Kendisi de sofı olan Aziz Jean, vahyin bir yerinde bin yıldan (bölüm 20/3) ve, başka bir yerinde, 666 sayısından (bölüm 13/18) bahseder. Bu iki sayı arasında hiçbir orantı olmamasına rağmen sofı Hıristiyanlar buradan 1666 tarihini üretirler.

24 Ricaut, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Cilt II, s. 169-170. La Haye M. DCC, IX.

F. - Müslümanlarda Mesihlik Emareleri.

«Mehdi⁽²⁵⁾ Mehmed'in tutuklanıp Sultanın huzuruna çıkartılışı» başlığı altında, Tarih-i Raşid⁽²⁶⁾ şunları yazar:

« Bir süre önce, İmadiye kasabasındaki Kürt tanrıbilim uzmanlarından Şeyh Abdullah adlı birine, ayaklanmaya meyilli kişileri kışkırtan oğlu El-Seyyid Mehmed'i Mehdi ilan etme talebinde bulunulur. Musul beylerbeyi Pehlivan Ali Paşa, İmadiye hakimi ve çevredeki diğer subaylar onları yakalama emri alırlar. Alınan emir üzerine anılan şeyhin çevresindeki Kürt başkanlarla müzakerelere girilir. Asiler, Padişahın emirlerine itaat etmeyi reddedince ve savaşa ön ayak olan bir fetva nedeniyle tümü ortadan kaybolmayı yeğlerler. Yukarıda anılan şeyh Abdullah Musul beylerbeyi tarafından ve oğlu El Seyyid Mehmed Diyarbakır valisi İbrahim Paşa tarafından yakalanıp her ikisi de İstanbul'a getirilir. Sultanın karşısına çıkartılan El Seyyid Mehmed, meseleyle ilgili iddialar nedeniyle sorguya çekilir. Mehdilik iddialarını bütünüyle inkâr eder ve bağışlanmayı talep eden sözler sarf ederek özür diler. Bu sözlerin olgun bir asilzadenin ağzından çıktığını anlayan Sultan onu öldürtmeyi uygun bulmaz. Hazine odasının hizmetkârları arasına kabul edilmesini emreder. Böylece, cezalandırılmak yerine mükâfatlandırılır.»

Not. - Bu olay 1666 yılında meydana gelmiştir, ve Sabetay'ın faaliyetlerinin arttığı ve İslâmiyet'i benimsediği sene ile aynı zamana rastlamaktadır.

25 Mehdi Arapça'da Tanrı tarafından yönetilen, yol gösterilen anlamındadır. Bir çok kimseye verilen bu ada Halife Ali'nin bir yakını da sahipti. Mehdi, bazılarına göre 4 ilâ 5 yaşlarındayken, başkalarına göre ise 17 yaşındayken, hicri 259 yılında baba evinden kaçıp kayıplara karışmış. Şiiler, ya da Ali'nin müritleri, Mehdi'nin bir gün İslamiyet'in düzeltilmesi için çıkması gerektiği güne kadar bir mağarada saklandığına inanıyorlardı.

26 sayfa 47, a ve b.

G. - Halkın Saflığında Payı Olan Emareler.

Sabetay Sevi'yi etkileyen ve aynı zamanda propaganda vasıtası olan yukarıda bahsedilen Kabalist emarelerin haricinde, esas anlamlarında telaffuz edilmiş bazı sözcük ve âyetlerin korkunç benzerliğinin hiçbir olağanüstü tarafı yoktur, zira halkın merakı uyarılarak ve saflığı daha da körüklenerek yapılan Kabalist yorum Sabetay Sevi taraftarlarının sayısını olağanüstü şekilde yükseltmeye yarar.

İşte bu âyetler ve sözcükler:

a) Oushnat geoule baa, yani «ve benimkilerin kurtarıcılık yılı geldi»⁽²⁷⁾ şeklindeki âyet şu şekilde sayısal olarak işlenmiştir:

ו	=	6	ג	=	3			
ש	=	300	א	=	1	ב	=	2
נ	=	50	ו	=	6	א	=	1
ח	=	400	ל	=	30	ה	=	5
			י	=	10			
					50			
								8
		756						

Bunun toplamı 814 yapar.

Shabbetai Tsvi (Sabetay Sevi) sözcükleri aynı hesaplama-ya göre şu aynı sonucu verir:

ש	=	300	א	=	90
ב	=	2	ב	=	2
ח	=	400	י	=	10
י	=	10			
		712			102

27 İşaya, 63/4

Bunun toplamı ise 814 yapar.

b) Daha aşağıda görüleceği gibi⁽²⁸⁾, Sabetay Sevi, hafif meşrepliğiyle tanınan Sara adında bir kızla evlenmişti. Sabetay'ın çevresi bu evliliği doğal kabul etmişti, zira tanrı, peygamberi Hoşea'ya hafif meşrep bir kadınla evlenmesini söylemişti. «Tanrı ilk kez Hoşea'ya hitap ettiğinde, ona şunu söylemişti: "Git ve gayri-meşru çocukları olan kötü hayat yaşamış bir kadın al"»⁽²⁹⁾. Bu âyetten elde edilecek sonuçlar aşıkardır. Mistik güdüler nedeniyle, hafifmeşrep bir kadınla evlenmeyi Hoşea'ya tavsiye etmekle, Tanrı, kendi Mesih'ine karşı alışılmamış gibi gözüken bir yaklaşımda bulunmuştur.

c) Yoel peygamber, İsrail'i⁽³⁰⁾ karşısına alıp Tanrı'nın iyiliklerinden bahsettikten sonra şu ifadeyi kullanmıştır: «Bundan sonra, düşüncelerimi tüm canlılara aktaracağım; kız ve oğlan çocuklarınız kâhin olacaklar; yaşlılarınız düş, gençleriniz ise hayal görecekler. O gün gelince, hizmetçilerinize ve uşaklarınıza bile, ruhumu ve düşüncelerimi yayacağım. Gökyüzünde ve yeryüzünde mucizeler yaratacağım, güneşin aydınlığı yok olacak, vs.»⁽³¹⁾.

Daha ileride görüleceği gibi, kehanet çılgınlığı tüm dünyaya yayıldı. Yoel peygamberin âyetinin (3/1-3) propaganda maksadıyla yorumlanması nedeniyle bu durum meydana geldi.

d) Zebur surelerinde şu âyete rastlanır⁽³²⁾: «Tanrı'dan bir şey diledim ve onu tekrar arayacağım: Tanrı'dan beni evinde misafir etmesini diledim». İbrani dilinde, "beni evinde misafir etmesini" ibaresinin yerine geçen sözcük chibti sözcüğü-

28 Bak. II. Bölüm

29 Osée, 1/2

30 Joel, 2. bölüm

31 Joel, 3/1-3.

32 Mezamir, 27/4.

dür, ve aynı zamanda Sabetay olarak da telaffuz edilir, ki, sofulara göre, bundan tanrının evi ile Sabetay arasında bir orantı mevcuttur.

e) «Yükseğe çıktın, esirleri götürdün» âyeti⁽³³⁾, Tal-mud'da⁽³⁴⁾, emirleri almak için Musa'nın göğe yükselişi ve vermeyi reddeden meleklerin gösterdiği direnç ile ilgili yorumları içermektedir. Shavita Shevi sözcüğünün harfleri Shabbetai Tsevi (Sabetay Sevi) sözcüğünün harfleri ile aynı olduğundan, aradaki tek farkın Şın ve Tsadik harflerinin sessiz olması nedeniyle gerekirse biri diğerinin yerine geçebileceğinden, Mezamir yazarının Sabetay'ın Mesih olarak geleceğini öngördüğü gibi, Sabetay propagandacıları da bu yorumu doğru bulurlar.

f) Basit bir aşk şiiri olan «İlahiler İlahîsi» dindarlar tarafından çok kutsal⁽³⁵⁾ addedilir ve sonuç olarak mistikleşir. Oysa, «Sevgilim bir ceylana benzer»⁽³⁶⁾ âyetinde dikkati çeken hiçbir şey yoktur. Ancak, bu âyetin dome dodi lisvi olarak geçen İbrani dilindeki metni, sofuların kurnazlıkta usta olduğunu gösteren bir kaynaktır. Dod=sevgili sözcüğü alegorik bakımdan tanrı anlamındadır; Svi=Sevi sözcüğü Sabetay Sevi'dir. Sonuç: Tanrı Sevi'ye benzer şeklinde bir yorumla karşılaştırır bizleri....

g) İbranî dilinde Tanrı çeşitli şekillerde tasvir edilir ve bunlardan biri "kuvvetli" anlamına gelen Şaday sözcüğüdür. İbrani dilindeki bu sözcüğün üç harfinden her biri bir sözcük oluşturur. Shin harfi şın olarak, haf harfi dalet ve sonuncu harf yud olarak telaffuz edilirler.

33 Mezamir, 68/19

34 Sabbat s. 88.

35 Yad daim perekz, mishna, 5.

36 İlahiler ilahîsi, 2/9.

Kabalist hesap yöntemine göre toplanınca, bu üç sözcükten şu sonuç elde edilir:

ש	=	300	ד	=	4	י	=	10
י	=	10	ל	=	30	י	=	6
ל	=	50	ת	=	400	ד	=	4
		<u>360</u>			<u>434</u>			<u>20</u>

Toplam 814 sayısını verir.

O halde Shaddai = Shabbetai Tsvi yani Tanrı = Sabetay Sevi.

h) Sabetay yüzüğünün taşı üzerine bir yılan şekli kazır. İbrani dilinde yılan nahaş sözcüğüdür ve Kabalistlere göre intikamın sembolüdür. Anahaş ve Maşiyah (Mesih) sözcüklerinin sayısal eşitliğine dayanarak, İsrail'in inançlı halkına eziyet çektiren uluslardan Sabetay'ın intikam alacağı söylenir. O halde :

ד	=	40	י	=	50
ש	=	300	ת	=	8
י	=	10	ש	=	<u>300</u>
ת	=	<u>8</u>			<u>358</u>
		358			

i) Ribbi Eliezer'e göre "Mesih bir İsmail yanlısı tarafından yok edilecektir"⁽³⁷⁾. İsmailciler, Müslümanların, geniş anlamda ise Müslüman olan Türklerin başkanı İsmail'in soyundan gelenlerdir. Kabalistlere göre Sabetay'ın İslamiyet'e geçeceği önceden biliniyordu ve bu veri ona olan inançlarını kuvvetlendirdi.

j) "David Soyunun Mesih'i geldi" cümlesinin sayısal değeri şudur :

³⁷ Rosanès, IV, s. 79. Amashiyah yiye nivle be ayishmeelim (Pirke deribbi Eliyezer).

$$\begin{array}{rcl}
 \text{ד} & = & 40 \\
 \text{ש} & = & 300 \\
 \text{י} & = & 10 \\
 \text{נ} & = & 8 \\
 \hline
 & & 358
 \end{array}$$

$$\begin{array}{rcl}
 \text{ב} & = & 2 \\
 \text{ל} & = & 50 \\
 \hline
 & & 52
 \end{array}$$

$$\begin{array}{rcl}
 \text{ד} & = & 4 \\
 \text{ו} & = & 6 \\
 \text{ז} & = & 4 \\
 \hline
 & & 14
 \end{array}$$

$$\begin{array}{rcl}
 \text{ב} & = & 2 \\
 \text{א} & = & 1 \\
 \hline
 & & 3
 \end{array}$$

Toplamı 427 yapar. Bu rakam, Hristiyanlık çağının 1667 yılına uygun düşen İbranî (5) 427 yılına eşittir ve Sabetay 'ın 1666 yılında din değiştirip Müslüman olmasından bir sene sonraki yıldır.

Bu örneklerden sonra, Sabetay'ın Mesihlik misyonunun sadece pısırık ve zayıf inançlıları değil aynı zamanda güçlü ruhlarınkileri de sarsması için daha ne gerekiyordu? Çeşitli ülkelerde eziyet çeken ve kurtuluş günlerini sabırla beklerken en küçük bir Mesihlik emaresine bile can atarak sarılan Yahudilerin Sabetay'a olan sınırsız ve kör inançlarının nede-nini, açıklamaya çalıştığımız bu olağanüstü mistik rastlantılarda aramak gerekiyor.

II. BÖLÜM

SABETAY SEVİ TARİHİ

Önceki bölümü, eğer Sultan IV. Mehmed tarafından engellenmeseydi Yahudiliğin çöküşüne sebep olabilecek bir Mesihlik hareketinin doğuşunu meydana getiren başlıca unsurları göstermeye ayırdık. Bu hareketin önderi, mistik metinlerle dolu ve Mesih'in geleceğini haber veren Kabalist emarelerden cesaret alan Sabetay Sevi, 5408 (1648) yılında 22 yaşındayken tarihin sahnesine çıkmayı denediğinde kararsızdı. Bu ilk denemeyi ancak kısmen başarabildi, zira, birkaç sene gayesiz dolaştıktan sonra, İzmir'e döndü, ve yeni Hıristiyan ve Müslüman Kabalist emareler sonrasında 1662 yılında orayı da terk edip, bu defa daha fazla cesaretle tarih sahnesine adım attı.

Bu bölüm, Sabetay'ın ölümüne kadar olan hayatının özeti aktarmaktadır.

Sabetay Sevi, 7 Temmuz 1626'ya denk düşen, ibrani takvime göre 5386 yılının Ab ayının 9'unda İzmir'de İspanyol kökenli Yahudi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası Mordehay Sevi⁽¹⁾ İzmir'e yerleşmek üzere Mora'dan gelmişti. Önceleri şehir tellallığı yapmış, sonra bir İngiliz ticaret şirketinde simsar olmuştu. Genç Sabetay'ın eğitmeni haham Isaac d'Alba ona Tevrat'ı ve biraz da Talmud'u öğreterek Kabbala'ya başlattı. 15 yaşındayken tek başına Kabbala çalışıyordu. 18 yaşında bir öğrenci gurubuna ders vermeye başlamıştı bile. Kabbala eğitimi sıra dışı tavırlara sahip olmasını sağlamıştı. Kutsanmak için sık sık oruç tutup yıkanarak bedenini temizlemek istiyordu. Ailesi onu evlendirdi ama o karısından uzak durup saf kalmayı istedi⁽²⁾. Bu durum boşanmasına sebep oldu. Oğullarının bu tutumunu, karısını sevmemesine bağlayan ailesi onu ikinci kez evlendirdi, sonuç yine aynı oldu. Bu durumun sebebi neydi? Oruç ve sürekli yıkanmakla zayıflayan bu ruh ve bünyede ne olup bitiyordu? Tüm bunların sebebini Kaballa'nın onun üzerindeki etkisine bağlamak gerekiyor. Izak Lurya'nın öğretilerine göre Kabbala'nın ana amacı, Mesih'in gelişine hazırlık yaparak ruhları terbiye etmek ve Zohar'a göre 1648 yılında⁽³⁾, Sabetay her türlü teşebbüs ve arzusunun yaşı olan 22 yaşını sürerken, meydana gelecek olan kurtuluş çağını hızlandırmaktı. Mesih gelecekse, diye düşünüyordu, gelecek olan Mesih neden kendisi olmasın? Bu düşüncelerle doluyken, harekete geçmeye karar verdi. Öğrencilerine kendini Mesih olarak ilan etti, ve

1 Türkler ona Kara Menteş diyorlardı. Kara Türkçe'de siyah demektir; Menteş ise Mordehay'ın Türkçe'sidir. Kara Menteş'in anlamı Esmer Mordehay'dır.

2 On emirin yayınlanmasından önce, Tanrı, Musa'ya Yahudileri kutsamayı emreder ve bu emir sonrasında kadınlara yaklaşmak yasaklanır. (Kitlesel Göç, 19/10/15. bölüm). Karısından uzak duran Sabetay büyük olasılıkla bu ayetten etkilenmiş olsa gerek.

3 Bak. s. 15-16

bir gün, Talmud'da yasaklanmış olmasına rağmen, J.H.V.H.⁽⁴⁾ harflerinden oluşan ve ağza alınması on emirle yasaklanan Tetragramı telaffuz etti.

İzmir'li hahamlar , başta hahambaşı Josef Eskapa olmak üzere, Sabetay'ın cüretinden üzüntü duymuş, onu yola getirmek için bet-din üyelerinden ikisini görevlendirmişlerdi. Çabalar boşunaydı. Tetragramı telaffuz ederek Mesih olduğunu beyan ediyordu. Bunun üzerine hahamlar onu ve öğrencilerini aforoz ettiler ve ölümü hak ettiğini bildirdiler. Bir süre sonra, yandaşlarının üzüntülerine rağmen 1650 yılında İzmir'i terk etti ve İstanbul'a geldi. İstanbul'da, kendisine düzmece bir belge veren Abraham Yakini⁽⁵⁾ adında sahte bir haham ile tanıştı. Sahte haham, Sabetay'ı Mesih olarak tanıtıyor ve şöyle diyordu: "Ben, Abraham, kırk yıldır bir mağarada insanlardan uzakta yaşadım. Bir mucize anı gelmeyecek diye endişeye düştüm. Tam o sırada bir ses vaki oldu ve bana şöyle söyledi: 5386 yılında (1626) bir oğlan çocuğu doğacak, adı Sabetay olacak ve büyük ejderhaya baş eğdirecek, gerçek Mesih olacak ve silahsız savaşıacak"⁽⁶⁾. Bu kitap daha sonraları sayısız dolapların çevrilmesine neden oldu.

Haham Jozef Eskapa, Selanik'in Kabalist hareketlerle epeyce çalkalanması nedeniyle bir süre sonra bu şehre giden ve böylece Yahudi halkın sempatisini kazanan Sevi ve yar-

4 Süleyman tapınağının yıkılmasından önceki dönemlerde Tanrı'nın ağza alınması yasak olan bu dört hafli tetragramı sadece baş haham telaffuz edebilirdi. Tapınak artık mevcut olmadığı için, bu sözcüğün telaffuzu Mesih gelince, yani bu tapınağın yeniden inşa edilmesine müteakiben Yahudi kralığının yenilenmesi esnasında gerçekleşecekti. Sabbetay bunu bilmiyor değildi. O sıralar bu ayrıntıları dikkate almamış ve samimi olsun olmasın, Mesih'in geliş tarihine ilişkin Zohar'ın kehanetlerine inanarak Tetragramı telaffuz ediyordu.

5 Bugün İstanbul'da bu aileden gelen kimseler mevcuttur.

6 Bu düzmece belgeyi Yakini'ye atfetmek boşunadır. Sabetay Sevi Müslüman olduktan sonra Andrinople hahamlarına yaptığı açıklamada, adı bu eserde defalarca anılan Nathan de Gaza'nın bir yerlerde bulduğu eski bir kitapçıga sahip olduğunu ve birkaç paragraf sonra oraya kendi adını, yani Sabetay yazdığını beyan ediyordu.

dımcılarının marifetlerinden dostlarını korumak için İstanbul'a mektuplar yazdı. Bu arada giderek güçlenen Sevi, Selanik'li birçok hahamı bir ziyafette toplayıp bir Sefer Tora getirtti, nikahta okunan duaları söyledi ve Tevrat ile evleneceğini açıkladı. Bu eylemin devamı da geldi. Aynen İzmir'de okuttuğu gibi, Tanrı'nın ağza alınmaması gereken J.H.V.H. harflerinden oluşan Tetragramı okuttu. Şaşkına dönen hahamlar kendisine bu davranışının nedenini sorduklarında, Sabetay Mesih olduğunu söyledi. Tehdit edilince 5418 (1658) yılında şehri terk edip Atina'ya gitti. Orada da peşine düştüler ve uzun süre amaçsız dolaştıktan sonra İzmir'e geri döndü ve oradan da ayrılıp İstanbul'a geldi. Orada, kendini dini çalışmalara verdi ve İsrail'in kurtuluşunun balık burcunda olacağını söyleyerek bir balıkla birlikte dua etti. İstanbul'lu hahamlar tarafından tekrar takip edilince, 5419 (1659) yılında babasının yanına döndü ve orada kişiliğini⁷ hiç değiştirmeden üç yıl yaşadı. Burada Mesihliğinin birinci dönemi son bulur.

II

Sabetay'ın İzmir'de sükunet içinde yaşadığı sırada, dindar Hristiyan mahallelerde de Mesihlik çağının 1666 yılında başlayacağına ilişkin bazı söylentiler dolaşıyordu, aynı şekilde yine dindar Müslüman mahallelerde de Mehdi'nin ortaya çıkacağı söylentileri mevcuttu. Bu dedikoduların akışı içinde, Sabetay Mesihlik hareketine tekrar başlamaya karar verdi ve girişimlerine karşı çıkan İstanbul ve Selanik'ten sonra, 5422 (1662) ya da 5423 (1663) yılında yeni faaliyet bölgesi olan Filistin'e gitti. Kendisini Filistin'e götüren gemi Tripoli ve Suriye'de durunca fikir değiştiren Sabetay, İskenderiye'ye geçerek oradan da Kahire'de sarrafbası (banker) ve ziraatçı, saf-

7 Rosanès, IV, s. 52.

lık ve mistik çilekeşlik örneği, Rafael Jozef Çelebi ile tanıştı. Çok zengin olduğu için, bu şahsın evi Talmud'cuların ve Kabalistlerin uğrak yeri idi ve onlara hediyeler dağıtıyor ve onları koruyordu. Hoş bir fiziğe ve ses tonuna sahip olan Sabetay Sevi kısa sürede bu bankerin sempatisini kazandı. Sabetay, bu küçük başarıdan sonra Kahire'de fazla zaman kaybetmeden; kendini Mesih olarak tanıttak mucizeler meydana getirme gayesiyle Kudüs'e hareket etti.

O çağda Kudüs'teki Yahudilerin durumu oldukça kötüydü ve Polonya'daki zulümlerden kaçan çok sayıdaki kaçağın göçü yüzünden daha da kötüleşiyordu. Özel elçiler (Chiluhims), ihtiyaç halindeki Filistinlilere (yahudilere) para toplayabilmek için Hollanda, Polonya ve İtalya gibi barbar devletleri geziyorlardı. Bunların içinden Salomon Navaro adında bir elçi, İtalya'da bir kadını sevmiş ve Hristiyan dinine geçip, bu seyahatler boyunca toplayıp biriktirebildiği paranın tümünü bu kadına harcamıştı. Bir başka elçi daha bu gezilerde fazla başarılı olamayınca, Kudüslü Yahudiler beklenen maddi rahatlığa erişemedi. Bu şehirdeki cemaatin çektiği sefalet karşısında, ve Yemenli Yahudilerin üzücü haberlerini alınca, Kudüslü Yahudilerin önemli bir kısmı şehirden uzaklaşmayı yeğlediler, zira şehirde sadece Lurya ve Haim Vital'in öğrencileri haham Jakob ben Semah, Abraham Amigo ve Jacob Hadjès tarafından uygulanan dinî yönetim altında sefalet çeken bir nüfus kalmıştı⁽⁸⁾.

Sabetay Kudüs'e gelince, rüyalarına giren toprakları buldu: Kabalist hahamlar ve sefaletle dalmış bir toplum sömürilmeye hazırды. Bu şehirde konakladığı ilk günlerde diğer gariplikleri anlamaya çalıştı. Kendini yoksul bir yaşama adanmış, ve aziz kişilerin mezarlarını ziyaret etmeye başlamıştı. Bu taktik ona başarıyı garantiledi ve hoş giden fiziği ve farklı davranışları vasıtasıyla halkın sempatisini kazandı.

8 Rosanes, IV, s. 53.

Sefaletten ezilmiş haldeki Kudüslü Yahudiler, kendilerine ısrar eden Türk yönetime olan borçlarını ödeyecek durumda değildiler. Bu para nereden bulunabilirdi? Rafael Jozef Çelebi'nin Sabetay'a gösterdiği ilgi anımsanıp, Kudüs fakirlerine yardım etmesi için kendisine başvuruldu.

Sabetay karardan memnun oldu ve görevi üstlendi. Kahire'ye gitmek üzere yola çıktı, Rafael Jozef'i bularak, Kudüs fakirlerinin ihtiyacı olan yüklü miktardaki parayı kendisinden talep etti. Kahire'de kaldığı sırada Sabetay, İsrail'i kurtarmak üzere bir Mesih'in geleceğini ve bu Mesih'in özelliklerinin kendinde bulunduğunu bu zengin kişiye anlattı.

Bu olayların olduğu sırada, Livorno'dan ulaşan haberlerde, genç bir Yahudi kızı, Mesih ile ya pacağı evliliğin kaderinde mevcut olduğunu beyan ediyordu. Sabetay, taraftar çevresini genişletmek ve güçlenmek için bu beyanattan yararlandı.

Bu kız kimdi?

Chemielnicki kıtalarının Polonyalı Yahudi topluluklarına yaptığı katliamlarda ailesini kaybetmiş on yaşında bir öksüzdü. Hristiyanlar tarafından bulununca, bir manastıra yerleştirilip Katolik eğitim almış, böylece sofu olmuştu. Genç kız olunca, manastırdan kaçtı. Bir gün, manastıra komşu bir bölgenin Yahudileri bir ölülerini toprağa verirken, üzerinde sadece bir gömlek bulunan bir kıza rastladılar. Nereden geldiğini sorduklarında, haham Meir'in kızı olduğunu söyleyip, bir manastırda yetiştiğini, ve babasının ruhunun bir gece önce kendisini mezara çağırdığını ilave etti. Söylediklerini ispatlamak için, vücudu üzerindeki tırnak izlerini gösterdi. Yahudiler onu beraberlerinde götürüp Amsterdam'daki erkek kardeşi Samuel'in yanına gönderdiler. Orada üstün vasıflarının farkına iyice varıp Mesih'in karısı olacağını beyan etti,

adeta kendisini kaybetti, Frankfurt'tan Livorno'ya geldi.. Güzelliğini görenler onu çok beğenince, düzensiz bir hayat yaşamaya mahkum oldu. Adını değiştirip Sara olarak tanınmak istedi.

Sabetay, fırsattan yararlanmak isteyip, bir Polonyalı ile evleneceğini daha önce gördüğü bir rüya vasıtasıyla bildiğini açıkladı. O tarihlerde yirmi iki yaşında olan Sara'yı araması için Livorno'ya bir haberci gönderdi.

Sara, Kahire'ye varınca Rafael Jozef Çelebi'nin evinde Sabetay Sevi ile evlendi. Rafael Jozef Çelebi, bu kadının İsrail'in kurtarıcısıyla yapacağı evliliğin bir yazgı olduğunu özellikle bildiğinden ve bu konuda da hiçbir şüphe olmadığı için, kendi evinde Mesih'in nikâhının kıyılmasına çok sevinmişti. Sabetay, aynı peygamber Hoşea gibi, Tanrının buyruğu ile, hafifmeşrep bir kadınla evlenmekteydi⁽⁹⁾.

Evlilik tamamlanınca, çok sayıda taraftar ve hayrandan oluşan kalabalık Sabetay'ın etrafını çevirir, ve karısı ile birlikte, El-Arich ve Gazze yolu üzerinden Kudüs'e dönerler.

Gazze'de, mistik yönleri, kurnazlığı ve yalanlarıyla daha sonra Sabetaycılık konusunda en büyük rolü oynayacak olan genç adama, herkesin Gazze'lı Nathan ya da peygamber Nathan olarak tanıdığı Abraham Nathan Benjamin Levi Eskenazi'ye rastladı (1644-1680). Bu genç adam, Filistinli yoksullara para toplamak için Yahudi cemaatlerini gezmeye çıkarken altı yaşındaki oğlunu yalnız bırakan Elise Levî'nin oğluydu. Babasının yokluğu esnasında cemaat ona bakmış ve haham Jacop Hadjes onun eğitimiyle ilgilenirken, zekasını ve yeteneğini fark etmişti.

Haham Hadjes, bir gün, Samuel Lisbona adında Gazze'lı çok zengin birinden, tek gözlü ama yüklü bir çeyize sahip kızıyla evlendirmek için en iyi öğrencilerinden birini kendisine

9 Osee, 1, 2.

tavsiye etmesini talep eden bir mektup alır. Haham Hadjes ona Nathan Levi'yi tavsiye eder. Nathan Levi teklifi kabul ettikten sonra sefaletten zenginlik ortamına geçecektir. İşte, Sabetay'ın Gazze'de rastladığı kişi, az eğitilmiş, ama fikrin şekil içinde eridiği dönemin hahamlık tarzını çok iyi bilen bu genç adamdır. Sabetay'ın şöhretinin farkında olan Nathan, onun bir rüya görüp gerçek Mesih olduğunu öğreneceğini, tüm benliğini kaplayan bu rüyadan sonra Filistin Sultanını hiçbir silaha gerek kalmadan tutsak edip, Mardehay Sevi'nin oğlu Sabetay'ın, yani kendisinin gerçek Mesih olduğunu yazan beş yüz yıllık bir belgeyi ona vereceğini söyler. Sara'nın evliliğe ilişkin rüyasına dayanan ve Mesih'in geleceği yeri hazırlayan İsrail peygamberleri gibi onun yerini hazırlayarak gelişini ilan eden Nathan'ın bildirisinden ve belgenin içeriğinden çok memnun bir halde, gerçek Mesih olduğuna kendisini inandırır.

Sabetay ve çevresi, Mesih olduğunu açıkça beyan ettiği şehre, Kudüs'e gitmek üzere Gazze'den ayrılırlar. Şehrin hahamları, Rafael Jozef Çelebi'nin Filistinli fakirler için verdiği paraları sağda solda sarf etmesi ve dine karşı tutumu nedeniyle diğerlerinin aksine, düşmanca bir tavır alırlar. Öğrencileri gözle görülür şekilde artan Sabetay, hahamların düşmanca davranışları karşısında kayıtsız kalır. Sabetay'ı Kudüs'e götüren Nathan, Eli peygamber olduğunu açıklar ve mukaddes bir gece gökten gelen bir sesin kendisine : "Bir yıl ve birkaç ay geçtikten sonra, David'in oğlu (Maşhiyah ben David) Mesih'in kraliyeti yeniden kurulacak" dediğini ilave eder, ve bu haberi dünyanın tüm Yahudi topluluklarına bir mektupla yazılı olarak duyurur⁽¹⁰⁾.

Girişimlerinin başarısını görüp Kudüs'te fazla zaman kaybetmek istemeyen Sabetay, kendisine karşı muhalif ve

10 Ekteki A belgesinde, Rosanes tarafından İbrani'ce basılmış bu sirkülerin fransızca çevirisine bakınız, Cilt IV s.58.

kızgın olan hahamların tepkilerinden çekinip, Sultanın başkenti olması nedeniyle en şerefli faaliyetlerine sahne olabileceğini düşündüğü İstanbul'a daha sonra geçmek üzere, İzmir'e dönmeye karar verir. Ama, Kudüs'ten ayrılmadan önce, Mısır ve Avrupa'ya Mesih olduğunu bildiren haberciler gönderir ve eniştesi Samuel Primo'yu kendisine sekreter yapar. Bu haberciler içinde Mora'lı Sabetay Rafael ve Alman Kabalist Mathatia Bloch da mevcuttur.

Karısı, sekreteri ve müritleri ile birlikte Kudüs'ten ayrılırken, Sabetay büyük bir coşkuyla karşılandığı Halep'e gider. Orada kaldığı sürede, Daniel Pinto ve Mois Galante'nin de içlerinde bulunduğu dört haham, Mesih'in geleceğini müjdelemek ve bunu duyurmasına yardımcı olmak için İzmir'e giderler⁽¹¹⁾.

Nathan'a gelince, peygamberin genel ikâmetgahı olan ve Mesih'in gelişini kehanette bulunan Gazze'ye geri döner.

III

Doğduğu ülke olan İzmir'e 1665 yılının eylül ayında geldiğinde, kendisine karşı birleşen hahamlar Rav Yuda Morte-ro'nun evinde toplandılar. İlk tepkileri kendisini Mesih ilan eden Sabetay'ı kötü bir şekilde karşılamak oldu. Şehrin hahambaşısı Hayim Benbanaste, İzmir hahamlarına hitaben yazılmış İstanbul hahambaşısı Yomtov ben Yakar ve 25 arkadaşının imzaladığı bir mektubu okuyarak, Sabetay'ın bu şehre gelince öldürülmesi emrini ve bu emri yerine getiren kişinin pek parlak bir geleceğe sahip olacağını alenen açıkladı. İzmirli hahamlar da İstanbullular ile aynı fikri paylaşıyorlardı; ama hiç kimse bu cinayeti işleyip Sabetay'a sempati duyan halkın kızgınlığına hedef olmaya cesaret edemiyordu. Bu

11 Rosanes, IV, s. 59.

arada, hahamların bu kararı, bir süre şehrin dışında yaşamak zorunda kalan Sabetay üzerinde de etkisini gösterdi.

Bir süre sonra, Sabetay Hanuka bayramını kutlamak üzere İzmir'e geldi. Haham Mois Galante, kendi inşa edip adını verdiği sinagogdaki duadan sonra Sabetay'ın gerçek Mesih olduğunu açıkladı. Şehrin ileri gelenlerinden ve Mesihlik hareketine karşı çıkanlardan Haim Pinya buna çık kızdı. Bu esnada Sabetay taraftarlarının gittiği "Portekiz" sinagogunda Salomon Algazi ve Benbanaste adlı hahamlara hakaret edilince, durum Sabetay taraftarlarının çoğalıp rakiplerinin azalmasına neden oldu. Başarısından emin olan Sabetay, birkaç gün sonra gerçek Mesih olduğunu apaçık ilan ediverdi. Haham Benbanaste'nin bir süre sonra kendisini İzmir temsilcisi yapan Sabetaycı guruba katılması şaşılacak bir durumdur. Bet-din başkanı olan haham Aaron Lepapa, Sabetay'ın öfkesinden korkup Teselya'ya iltica etti. Haham Salomon Algazi de aynı sebeplerle İzmir'i terk etti.

O sırada, İzmirli Yahudiler bayram ediyorlardı; artık bir Mesihleri vardı. Sabetay kadıyı ziyaret etmeye karar vermişti ve kendisi Türkçeyi bilmediği için tercümanlık yapmak üzere ağabeyi Eli ona refakat ediyordu. Ziyaretinin nedenini anlamak için oldukça büyük bir kalabalık onu takip ediyordu. Kadı, ziyaretinin sebebini ve şehirdeki tüm bu gürültünün nedenini ona sordu. Sabetay Kadı'nın huzurunda şaşkına döndü, zira beklediği bir mucize gerçekleşmeyince hayal kırıklığına uğramıştı. Bu durumda, üç kişinin Sultanı çekıştirdiğini söylemeye geldiğini ilettili. Kadı onların cezalandırılmasını emretti. Sabetay, Sultan sözcüğü ile kendisini imâ ediyordu. Evine dönerken, Zebur'dan sureler söyleyerek yürümeye başladı ,kalabalık bir grupta kendisini takip etmekteydi. Karısı Sara, Sabetay'a karşı diğer insanlar içinde çok ciddi hareket etmekteyken , o anda durumundan memnun olduğu için genelde yaranmaya çabalayan bir görünüm arz etti.

İzmir Yahudilerinin üzerinde bir çılgınlık rüzgarı esiyor-du. Bu öyle bir rüzgardı ki, bir süre sonra İzmir, Sakız cema-atleri, Rodos, İstanbul, Selanik, Edirne, Sofya, Belgrad, Buda-peşte, Mora, Barbar devletler, Almanya, Polonya vs. çevresi-ni de etkisi altına aldı. Onu lekelemeye çalışan kararlı propa-gandacılar, gücünü tüketip çaresiz bırakarak, halka kendi ke-hanetlerinden bahsediyorlardı. Erkek, kadın, kız ve oğlan ço-cukların, hizmetçilerin sokaklarda hakarete uğrayıp çaresiz kalışını görmek üzücü bir deneyimdi⁽¹²⁾. Bu durum, Yoel pey-gamberin kehanetindeki gibi, Mesih'in gelişine bir işaretti⁽¹³⁾. Mesih'in gelişi bazı gençlerin tard edilmelerine neden olun-ca, politik duygularla yüklü olan Sabetay, Zekeriya peygam-berin sözlerine istinaden⁽¹⁴⁾, Kudüs'ün düşman tarafından alınış tarihini anımsatan 17 Temmuz bayram günü ilan etti, bununla ilgili bir bildiri yayınladı⁽¹⁵⁾. Geleneksel sabah duala-rına kendisi adına bazı ilaveler yaparak duaları değiştirdi. Örneğin anoten techoua duasında her Cumartesi anılan Sul-tan IV. Mehmet adı kaldırılarak yerine Sabetay Sevi'nin adı konuldu. Bu duanın yeni şekli şöyledir:

אדוננו מלכנו שבחי לבי, משיח אלחי יעקב אריה, רבי עילאה, ה' ירום הוור ויגדל
מלכותו וילחם פורקניה, ידבר עמים תחתיו ולחומים תחת רגליו, הוא יושיענו
ויגאלנו, כי תקימנו כרכות טוב, תשית לראשו עטרת קל

Sabetay'ın taç giyme töreninin ardından , dünyanın dört bir köşesinden yola çıkan ziyaretçi gurupları İsrail kralının ayaklarına kapanarak bağımlılıklarını göstermek için İzmir'e geldiler ve o an için özel hazırlanan bir protokole göre karşı-landılar.

12 Rosanès, IV, s. 62.

13 Yukarıya bak. S. 20.

14 8/18.

15 Ekteki belge B'ye bakınız.

16 Rosanès, IV, s. 63. Bu duanın tam metni için ekteki belge C'ye bakınız.

IV

Mesih'in yakında geleceğini öğrenince Osmanlı İmparatorluğu Yahudileri'nin ruhsal ve düşünsel durumlarında ne gibi değişiklikler baş gösterdi?

Ricaut, bu durumu şu şekilde tasvir ediyor⁽¹⁷⁾:

«Yahudilerin bulunduğu Türk şehirlerinin hepsinde halk Mesih'i beklemeye koyulmuştu. İnsanlar Sabetay'ın geliş haberinden o kadar etkilenmişlerdi ki, ticarî yaşam tamamen felce uğramıştı. Herkes, iyilik, namus, haysiyet ve hatta sıradan değerlerin bile kendilerine gizli ve mucizevî bir şekilde ulaştırılacağını hayal ediyordu. Özellikle, kurtuluş zamanının ve Mesih'in gelişi olarak belirtilen mevsimin yaklaştığına inanıp iki misli gayret sarf etmek isteyen Yahudilerin bulunduğu Selanik'te bu durum hakimdi. Sadece vicdanlarını temizlemekle ilgileniyorlar, sınamaya gelecek kişinin en küçük düşüncelerine bile nüfus edecek bakışlarının, işledikleri suçları ve hayasızlıklarını görmemesini istiyorlardı. Böyle büyük bir görevi yerine getirmek için halkın toplumsal kurallarından sorumlu olan hahamlar atandı, ki bunlar kurallar üzerine dualarının, sadakatının ve oruçlarının kapsamlarını belirleyebilecekti. Ancak, tövbesi nedeniyle kefaret olarak ödediği sabırsızlık, işlemiş olduğu günahlar, bu hahamların kurallarını veya kararını beklemesine izin vermedi. Onlara oruçlarıyla iştirak edenler de oldu ve o kadar aşırı bir perhize girdiler ki, tam yedi gün hiçbir gıda almayan vücutta açlık hissedilmez oldu. Ayrıca, rutubet ve soğukun vücutlarını kaskatı kesip hissizleştirinceye kadar, sadece kafaları açıkta kalmak üzere çırlıçıplak toprak altına gömülenler de oldu. Nefsi kırılmış olanlar, omuzlarına yanan balmumu damlattırıldılar. Nihayet, mevsimin sertliği, bazılarının karda yuvarlan-

17 Cilt II, s. 176-178 •

masına, diğerlerinin denizde yüzmesine veya buzla kaplı sulara atmasına engel olmadı. Omuzların ve kaburgaların dikenlerle çizilip, otuz dokuz kamçı yemek, en sıradan disiplin uygulamasıydı. Dünyevî uğraşların tümü bir kenara terk edilmişti; hiç kimse çalışmıyordu ve mağazalar malları ne fiyata olursa olsun satıp kurtulmak gayesiyle açık kaldığı saatler dışında genelde kapalıydı. Çok eşyası olanlar bunlardan kurtulmak için satıyorlardı; ama aforoz, para cezası ya da işkence gibi cezalar uygulanarak her türlü alış-verişin yasaklandığı Yahudilere satma izni yoktu. Zira, meslekler ve uğraşlar imanlarının teminatı sayılıyordu. İnanca göre, din istismarcılarının sahip olduğu mallara Mesih'in geldiği gün kendileri sahip olacaktı. Hayatı devam ettirmek için gereken ve şimdilik sahip oldukları şeylerle yetinmeye Mesih gelinceye kadar razı olmak, hepsi tarafından kabul gören bir düşünceydi. Ama çoğunun çalışmadan geçinebilecek eşyaya ve erzaka sahip olmaması nedeniyle, fakirler için yardım toplanıyordu. Bu vesileyle, ihtiyaç içinde geçen bir yaşamda inançsız bir hayat sürülmeyeceği için, başkalarına, sefahate dalıp gitme ya da taahhütlerini olurluna bırakma bahanesi uyduruluyordu. Zenginler yardımlarında epey cömerttiler, öyle ki, sadece Selanik'teki zenginlerin verdiği sadaka ile dört yüz fakir yardım görmüştü. Nihayet, Mesih kendilerini kabul etsin diye bir taraftan vicdanlarını her türlü günahattan temizlemeye çalışıp güzel sanatlara ilgi duyarken, diğer taraftan, yasanın bazı hususlarını ihmal etmiş olmakla suçlanma korkusuyla, ve esasen eski bir emir olan "gelişin ve çoğalın" anlayışı doğrultusunda, bulunulan yeri ve koşulları hesaba katmadan on yaş ve altı sayısız çocuğu topluca evlendirdiler. Sahtekarın oyunu meydana çıkınca, ya da gelişinin gürültüsü dağılmaya başlayınca, genel bir muvafakatle boşanarak ayrı kalmış, olgun davranışlar gösteren altı ya da yedi yüz kadar çift hiç bir fark gözetmeden birleştirildi.»

V

Sabetay Sevi tarafından canlanan Mesihlik hareketi Yahudi olmayan Türklerin ve Avrupa'nın dikkatini de çekti. Ülke-deki Yahudi olmayan nüfus, Yoel peygamberin tahmin ettiği gibi, erkek ve kadınların sokaklarda hakarete uğrayışını kendi gözleriyle görünce, bu hareketten çok etkilenmişe benziyordu. Bir çok Hristiyan fikrini beyan ederek Yahudilere şöyle söylüyorlardı: "Aziz topraklara giderken sizin yanınızda olacağız." Başlarında bir dervişin bulunduğu Müslüman bir gurup Sabetay'ın Mesih olarak yaydığı öğretisine inanmıştı⁽¹⁸⁾.

İstanbullu birkaç Ermeni, Sabetay'ın Mesihlik değeri üzerinde fikir yürütmek isteyince, hahamlara baş vurup onlara şunu sordular: "Siz ne diyorsunuz? O peygamber mi? O gerçekten Mesih mi yoksa Hristiyan mı?" Hahamlar söyle cevap verdiler: "O Mesih değil. O yalancı ve saralı biri, ve davranışları Yahudiliğe aykırıdır"⁽¹⁹⁾.

Hareketin dışarıdaki etkinliği Türkiye'dekinden daha geri kalmamıştı. Yukarıda bahsettiğimiz gibi, yelkenleri ve hatları ipekten olan, bandırasında "İsrail'in on iki kabilesi" yazan ve İbrani'ce konuşan bir mürettebata sahip bir geminin İskoçya'nın en kuzey sahillerinde dolaştığı haberi İngiltere'de yayılmıştı. Her zaman olduğu gibi, İngilizler, Sabetay'ın başarısı konusunda bahislere giriyorlar ve iki yıllık bir süre içerisinde Kudüs'ün kralı olacağını ileri sürüyorlardı. Hamburg'da, dinine bağlı Protestanlar vaiz Esdras Edzard'ı görmeye gidip, şu soruyu sorarak takınmaları gereken tavır hakkında tavsiyelerini almak istediler. "Sadece Yahudilerden değil, İzmirli, Halepli, İstanbullu ve Türkiye'nin diğer illerin

18 Rosanès, IV, s 65.

19 Daha ilerideki "Bir Ermeni bölümü"ne bakın.

deki Hristiyan muhabirlerimizden de öğrendiğimize göre, Yahudilerin yeni Mesihî mucizeler yaratıyormuş ve diğer ülkelerdeki din kardeşlerinin hepsi onu destekliyormuş. Bu olayı, bize Mesih'in çoktan geldiğini anlatan Hristiyan öğretisiyle nasıl uzlaştıracamız?"

VI

Elde ettiği başarılarından cesaret alan Sabetay dünya krallarının kralı olacağına, ve buna bağlı olarak, ikinci derecedeki kralları belirleyeceğine inanıyordu. Dünyayı 38 krallığa bölüyor ve kralların adlarını sıralıyordu⁽²⁰⁾. Bu davranışı tuhaflığın son kertesi idi.

Türkiye'nin Venedik ile savaş halinde olduğu bir dönemde Sabetay'ın ülke içinde neden olduğu sorunlardan haberi olan Türk hükümeti, üst makamlar huzurunda, yaptıklarını yakından takip etmek için Sabetay'ın İstanbul'a gönderilmesini İzmir kadısına emretti. Kadı, Sabetay yola çıkmadan önce baş vezir Köprülü Ahmet Paşayı görevlendirdi, amacı Sabetay'ın neden olduğu olayları tespit etmektir. Sabetay, işinin en önemli bölümünü gerçekleştireceği İstanbul'a Tanrının buyruğu üzerine gittiğini İzmirli Yahudilere söyledi. 1666 yılı Ocak ayının ilk günlerine doğru, beraberinde birkaç kişi ile birlikte bir gemiye bindiğinde kendisini sevenlerden oluşan büyük bir kalabalık onu takip ederek, karadan İstanbul'a geldiler. Yolculuk çok yorucu ve 39 gün gibi uzun bir sürede tamamlandı. Gemi tamir için Çanakkale'de durduğunda Sabetay karaya çıktı. Baş vezirin emirleri üzerine, durumun farkına varan yerel otoriteler onu derhal Küçükçekmece üzerinden İstanbul'a getirdiler. Sorguya alınan Sabetay'a subaşı tarafından dayak atıldı.

20 Bu sıralamanın tam listesi için ek D'ye bakınız.

İzmir kadısının ısrarla şehadetine karşılık Sabetay her şeyi inkâr etti. Zincirlenerek hapse atıldıktan sonra hüküm giyeceği günü beklemeye koyuldu. Gördüğü kötü muamele, Mesih'in müritlerini şaşırtmaktan çok, içine düştükleri yanlışlığı onaylamış oldu ve bu liyakatsizlik, çekilen acıların onun şerefine şeref katacağını öne süren bir inancın uygulanması olarak yorumlandı.

Sabetay'a uygulanan bu adalet anlayışı şehrin çeşitli bölgelerindeki guruplara Yahudilerle alay etme fırsatı verdi. Onlara, «Çifut (Yahudi) geldi mi? Haham geldi mi? Nevi (peygamber) geldi mi?» gibi sorular yöneltiliyordu⁽²¹⁾.

Tutuklanmasından birkaç gün sonra, Sabetay durumundan şikayet etmeye başladı. Kendisini ziyarete gelen Yahudilere ricada bulunarak, Mordehay Kohen'in oğlu ve Vezirin Bankeri olan Yuda Çelebi'nin olaylara müdahale edip kendisini hapisten çıkartmasını ve nereye olursa olsun göndermesini talep etti⁽²²⁾. Vezir, Sabetay'ın Çanakkale'ye gönderilerek, eski Abidos'ta, Kumkale'de kalmasını emretti ve öyle oldu. Sabetay'ın gelişi Pesah bayramı ile kesişti. Orada bir pesah kuzusu kurban etti ve etin dini kanunlarca yasak ettiği

21 Daha ileride bak. "Sabetay Sevi hakkında bir Ermeni şiiri".

22 Bakın Sabetay'a yapılan bu ziyareti Ricaut nasıl anlatıyor: "Onu, Yuda'nın tahtına çıkmış gibi epeyce güçlü bir seremoni ve saygı gösterisiyle çevrelediler. Yahudilerce güçlü erkek telakki edilen Anacogo dahil, onun karşısında gözler yere eğik ve vücut eğilmiş vaziyette ve kollar birleştirilmiş halde, yani mütevaziliğin son kertesinde bir gün boyunca duranlar bile oldu. Tek kelimeyle, ne onun bulunduğu yerin aşağılayıcı özelliği, ne de bir Peygamberi tanımayı olanaksız kılan zincirler onun hakkında sahip oldukları yüksek düşüncüyü eksiltmedi.

Bu coşkunluk, diğer şehirlerdeki şiddetle birlikte, İstanbul Yahudilerini etkilemişti. Ticaret durmuştu ve borçlular alacaklılarını düşünmeyi akıllarına bile getirmiyorlardı. Bu tuhafıklar içinde, Galatalı İngiliz tüccarlara para borcu olanlar ve ödemedi bahsetmek istemeyenler de bulunuyordu. Borçlularından parayı nasıl alacağını bilemeyen tüccarlar Sabetay'a gidip, gelişinin haberi üzerine kendilerini aldatmaya kalkan Yahudilerin peyda olduğunu ve alacaklarının tahsili için emir vermesini istediler. Bunun üzerine, Sabetay dert yanan tüccarların muhataplarına bir mektup yazarak borçlarını ödemelerini emretti." (Bu mektubun içeriği için ekteki belge E'ye bak.)

kısımlarından bile yedi.

Abidos'tayken, Sabetay, sekreteri Samuel Primo'yu ve küçük bir gurubu yanında tutabildi. Vezirin Sabetay'ı öldürtme olasılığı mevcut olduğu halde, hükümetin Sabetay'ın müritleri ile görüşmesini yasaklamayarak gösterdiği ilgisizlik ; Abidos kalesi mahkumları arasındaki müritlerince vezirin Mesih'e olan saygısının ispatı olarak algılandı.

VII

Sabetay, Abidos'ta kötü kokan bir tutukevinden iklimin daha iyi olduğu bir yere geçmişti. Başkentten uzaktaydı ve Osmanlı imparatorluğunun üst makamlarının doğrudan kontrolünün de dışında olmaktan memnundu. İçinde bulunduğu yeni koşullar nispeten sakindi , fakat bu durum yaşadığı kaleye büyük bir Yahudi akınının gerçekleşmesini engellemiyordu. Sadece komşu yörelerden değil, Polonya, Almanya, İtalya, Hollanda vs. gibi yabancı ülkelerden bile gelen hacılar ona hediyeler getiriyorlar ve karşılığında hayır duaları alıyorlardı. Hapishane gardiyanları kaleye gelen hacılardan hediye alıyor ve böylece bu Yahudi akınından sara-ya haber vermiyorlardı. Tam aksine, onlara çok iyi davranıyorlardı ve istedikleri özgürlük veriliyordu.

Çevresinin bu şekilde genişlemesinden hoşlanan Sabetay, kendisi tarafından açılan Mesihlik dönemini dikkate alarak yeni bir kült yöntemi geliştirmeyi ve diğer faaliyetlerin yanında doğum gününün kutlanma şeklini de düzenlemeye karar verdi. Bu konu hakkında bir bildiri yazarak bunu dünyanın her tarafındaki Yahudi cemaatlerine gönderdi⁽²³⁾.

Sabetay'ı ziyaret için Abidos'a gelen hacılar arasında Nehemya Kohen adında Polonyalı ve Sabetay gibi Kabalist ve

23 Ekteki belge F'e bak.

ayrıca kışkırtıcı bir haham da bulunuyordu. Nehemya'nın şöhretini bildiği için Sabetay onu çok büyük bir nezaketle karşıladı. Sabetay ile aralarında yaptıkları görüşmede Nehemya , kutsal kitaba ve hahamların ilgili yorumlarına göre birinin adı Ben-Efraim diğeriinki Ben-David olmak üzere iki adet Mesih'in mevcut olduğunu, bu iki Mesih'ten ilkinin hak savunucusu , fakir ve hor görülen biri olup, ikinciye hizmet eden ve onun habercisi niteliğinde olması gerektiğini, oysa diğeri büyük ve güçlü olup, Yahudileri Kudüs'e tekrar yerleştireceğini, David'in tahtına çıkıp şerefli işler başaracağını anımsattı.

Mesih'lerin çift olması hakkındaki tartışma Sabetay'ın hoşuna gitmedi, çünkü Nehemya Mesih Ben-Efraim olmak istiyordu, ve özellikle de ilk Mesih tüm dünyada tanınincaya kadar Sabetay'ın beklemiş olması icap ettiğini, oysa kendini çok erken tanıttığını öne sürüyordu. Tartışma kızıştı ve Nehemya Abidos'tan ayrılırken İslam dinine geçti, Sabetay'ın maskesini düşürdü, onun bir sahtekar olduğunu öne sürdü ve İstanbul'a gelip onun hakkında büyük bir antipropaganda başlattı. Bu şehirden sonra, o sırada Sultanın ikâmet ettiği Edirne'ye geçti, ve Filistin'i İmparatorluk devletlerinden ayırmayı planlayan ve Sultanın başındaki tâcı alıp kendisi giymeyi amaçlayan ve dünyanın her yerinden gelen Yahudilerin Sabetay ile kurduğu ilişkiler nedeniyle Abidos kalesinin gardiyanlarını görevlerini yeterince yapmamakla ve ihmal-kârlıklı suçlayan kaymakam Mustafa Paşa'yı Sabetay'ın marifetlerinden haberdar etti.

Kaymakam, durumla ilgili bir raporu Sultana iletti ve Sultan, müftü Vani Efendi'nin de aralarında bulunduğu bakanların tavsiyesini yerine getirdi. Sabetay'ı Edirne'ye getirtip sorguya çekmeye karar verdi. Sabetay'a karşı yapılan bu suçlama dışında, ekonomik karakterli bir diğer suçlama daha ona karşı gündeme getirildi. Çanakkaleli Şeyh Mahmut,

Edirne'deki Yahudilerin etkisiyle meydana gelen hayat pahalılığından şikayet eden yerel halkın dertleriyle mücadele etmek için ve bu duruma bir son verilmesini isteyen bu şehrin ileri gelen Müslümanlarından bazılarının başına geçti⁽²⁴⁾.

Sabetay'ın Edirne'ye gelişi halk arasında çeşitli konuşmalara sebep oldu. Hakkında, ateşin tesir etmediği, suda bırakılınca boğulmadığı, tüfeğin ve kılıcın yaralamadığı ve tüm işkence aletlerini etkisiz kıldığı konuşuluyordu⁽²⁵⁾.

Konseynin karşısına çıkınca Sabetay'dan mucizeler yaratması istendi. Tercümanlık yapan Hayati-Zade⁽²⁶⁾ adlı doktor, ona Judeo-Ispanyol dilinde şöyle dedi: «Dünyayı altüst eden sen, mucizeler yaratma ve kendini koruma gücüne sahipsen durma göster, kurtar kendini; böylece milletini de kurtaracaksın»⁽²⁷⁾.

Ricaut'ya göre⁽²⁸⁾, konseynin beklediği odanın yanında bulunan Sultan bir mucize konusu seçmiş, Sabetay'ın çırılçıplak soyunup en usta okçulara hedef olmasını, derisi ve eti yaralanmadan oklara karşı koyabilirse onun Mesih olduğunu kabul edeceğini beyan etmişti.

Sultanın bu teklifi karşısında Sabetay beklenen Mesih olduğunu inkâr etti, basit bir haham olduğunu, olup bitenlerin Yahudilerin icadı olduğunu ve kendisine Mesih unvanını verenin onlar olduğunu açıkladı. Ricaut'nun dediğine göre⁽²⁹⁾, Sabetay'ın saf ve samimî yanıtından tatmin olmuş gibi gözükmeyen Sultan onun İslam dinine geçmesini emretti. Türk tarihçiler, bu din değiştirme olayından bahsederken, Sabe-

24 Daha ilerideki "Sabetay Sevi hakkında bir şiir"e bakınız.

25 a.g.e.

26 Bu doktorun Yahudi adı Moşe ben Rafael Abravanel'dir.

27 bak. "Bir Ermeni şiiri" vs.

28 Ricaut, Cilt II. S. 197.

29 Cilt II. S. 198

tay'ın ilahî bir ilham vasıtasıyla din değiştirdiğini söylemektedirler.

Din değiştirdikten sonra, Sabetay, Mehmet Efendi adını aldı. İç oğlanların hamamına gönderilip banyo alması sağlandı, giysileri değiştirilip kendisine bir saray giysisi verildi ve bir kese dolusu para ile ödüllendirildi. Kendisine Kapıcı Baş unvanı verildi ve günde 150 kuruş maaş bağlandı. Karısı Sara, eşinin yeni dinini benimsedi ve o da Müslüman olarak Fatma Hanım adını aldı. O da bir ikramiyeye lâyık görüldü, çavuş⁽³⁰⁾ unvanını aldı. Müritlerinin pekçoğu da aynı şeyi yaptılar.

Sabetay'ın skandallarına son veren Sultan IV. Mehmet, Yahudiliği büyük bir faciadan kurtardı. Yahudilik ona bu nedenle minnettardır.

VIII

Sabetay'ın Müslüman oluşu Türkiye'deki ve diğer ülkelerdeki Yahudiler üzerinde derin bir şaşkınlık yarattı. Özellikle Türkiye'de Yahudiler yurttaşlarına alay konusu oldu. İzmir'de herkesin küçümseyerek kullandığı ve israfçılar, akılsızlar anlamını taşıyan yeni bir sıfat üretildi: Puştlar. Bu sıfat bu şehrin Yahudilerinin yüzünü kızarttı ve hayal kırıklığına uğrattı. Din değiştiren Sabetay onlara şu açıklamayı yazma cüretini gösterdi: «Tanrı beni Müslüman yapmak istedi; ben sizin kardeşiniz Kapıcı Baş Mehmet'im. O emretti ve ben de itaat ettim».

Sabetay'a vurulan bu darbe, göğe yükselen vücudu ve ruhu bunca mucizenin gerçekleşeceği ana kadar namevcut olduğu sürece, üzerinde bir türk giysisi ve başındaki beyaz sarıklarla dolaştığı bu dünyada gölgesinin daima kalacağına ina-

30 5. Bölümdeki "Silahtar Tarihi" konulu yazıya bak.

nan müritleri üzerinde hiçbir etki yapmadı. Başlıca işbirlikçilerinden Samuel Primo, Nathan de Gaza, Yakup Palaçi, Yakup Israel Duhan ve diğerleri, Sabetay'ın otoritesini devam ettirmek ve arkasındaki hayal kırıklığına uğramak istemeyen kalabalığı toparlamak için çaba sarf ettiler.

Sabetay'ın toplumun gözünde Mesih olarak kabul edildiği süre boyunca, Nathan, Mesihliğin başarıları adına yürüttüğü propaganda hizmeti vesilesiyle Filistin'de bulunuyordu. Ancak, Mesih'in din değiştirdiğini öğrenince, bu haberin neden olduğu şaşkınlığı yaşayanların cesaretini arttırmak için Türkiye'deki Yahudi cemaatlerinin bulunduğu bölgelere gitmek üzere bir seyahate çıktı. Önce Şam'a giderek, oradan bir tane Sabetay'a⁽³¹⁾ ve bir tane de cemaatlere olmak üzere iki itaat mektubu yazdı⁽³²⁾. Bu durum karşısında, İstanbul'lu hahamlar devam eden bu yeni durumun ilki kadar tehlikeli olmasından endişelenmeye başladılar. Tehlikenin önüne geçmek için, Sabetay'ın öğretilerini Yahudilere bir kez daha yasaklayıp, aforoz cezası getirerek, eskiden uyguladıkları tanrıya iman etme tarzına dönmelerini Yahudilere emrettiler. Kırır-danmaların merkezi, İzmir'de olduğu için, İstanbullu hahamlar İzmir'deki meslektaşlarının dikkatini çekmek için onlara bir mektup⁽³³⁾ yazdılar.

Nathan'a gelince, birkaç gün Şam'da kaldıktan sonra, içlerinde kayın pederi Samuel Lisbona ve Sabetay'ın müridi bir de Türk bulunan 36 kişilik inananlar gurubu ile birlikte İskenderun'a geçti. Niyeti İzmir'i deniz yolu ile yeniden kazanmaktı, ama İstanbul'lu⁽³⁴⁾ yetkili hahamların kendisine karşı almış olduğu sıkı tedbirler karşısında, Selanik'e yöneldi ve kötü karşılandığı için bu şehri derhal terk etmek zorunda ka-

31 Bak. ekteki belge G.

32 Bak. ekteki belge H.

33 Bak. Ekteki belge I.

34 Bak. Ekteki belge J.

larak Bursa'nın limanı Mudanya'ya giden bir gemiye bindi ve 26 ocak 1667 tarihinde Mudanya'ya vardı.

İtalya'daki Cazal'lı Yahudiler bu patırtıların nedenini ve ölçüsünü bildirmeleri için İzmir'e üç kişi göndermeye karar verdiler. Elçiler Mesihlerinin ve peygamberi Nathan'ın ayaklarına kapanmak niyetiyle İzmir'e vardılar. Ancak, İzmir'e geldiklerinde Sabetay'ın din değiştirdiğini öğrenip geri döndüler. Ama geri dönmeden önce, kardeşinin gerçek Mesih olduğunu ve bir Türk kılığına girenin o değil onun ruhu olduğunu, bedeninin tanrının öngördüğü vakte kadar orada kalmak üzere gökyüzüne çıktığını ve bunların güvencesinin Nathan'ın şahsında görüldüğünü onlara temin etmeye çalışan Sabetay'ın kardeşini ziyaret ettiler.

Nathan, 3 Mart 1667'de Bursa'dan gelirken yerel makamlara teslim edilmekle tehdit edildiği İzmir civarlarına ulaştı. İzmir'de kötü karşılanınca Sabetay öğretilerinin eski bir mensubu olan doktor Abraham Mişel Cardoso'nun evine saklanmak zorunda kaldı. Doktorun misafirperverliği uzun sürmedi, Nathan bir pencereden atlayıp kaçarak şehrin civarındaki Pınarbaşı kasabasında saklanıp, orada iki ay kaldı. Pınarbaşı'nda kaldığı süre zarfında, elçiler onu ziyaret edip kendisine İtalya'daki kardeşlerinden bir mektup olduğunu söylemek istediler. Olayların akışı nedeniyle çöküntüye uğrayan Nathan, mektubu almadı ve İzmir hahamı Haim Abulafya'ya onu almasını emretti. Elçiler oradan ayrılırken sahip oldukları düşünce, eğer İzmir'de olsaydı Nathan'ın kendilerini kabul edeceği şeklindeydi. Bu şehirden ayrılma koşuşturması esnasında Nathan, günahlarının affedilmesi için Sabetay'ın annesinin mezarını ziyaret etme izni aldı ve daha sonra Sakız Adasına gitmek üzere bir uşak ve üç Türk'ün refakatinde elçilere gözükmeden yola çıktı. Bir zamanlar bir Sabetaycılık merkezi olan bu adada bir süre kaldıktan sonra Trakya'nın limanlarından biri olan Tekirdağ'a gidip oradan İpsala'ya geçti.

Girit adasının fethi ile meşgul olan Türkiye ile Venedik arasındaki savaş devam ediyordu. Sultan ve saraydan bir grup, İstanbul'lu birkaç hahamın da bir süre için kaldığı Edirne'de bulunuyordu. Edirneli hahamlar ile birlikte bu hahamlar, Trakya'nın küçük bir kasabası olan İpsala'ya Nathan'ın gelişini öğrenince heyecanlandılar, zira tarih Yahudi yılı 3 Sivan 5427 idi. Onu bulunduğu yerden uzaklaştırma göreviyle Edirne'den gönderilen elçi ile yaptığı bir tartışmada kehanetlerinin yanlış olduğunu beyan etmesi istendi. Nathan, verdiği yanıtta şunları bildirdi: Yahudi yılı 25 Ilul 5425 tarihinde bir ses duydum, bir yıl sonra birkaç ay daha geçince İsrail'in kurtuluşu gerçekleşecekti, bu arada kaç ay geçeceğini tam olarak bilemiyorum 5427 yılının Iloul ayına kadar, yani iki yılın tamamlanmasını beklememiz gerekiyor. O tarihe kadar kurtuluş gerçekleşmezse hayallerimin ve kehanetlerimin hiçbirinin doğru olmadığını beyan edeceğim. Nathan, delegelere söylediklerini yazılı olarak onayladı ve her türlü propagandadan uzak durmayı ve Edirne'den on iki gün mesafede bulunmak gerektiğini sözlerine ilave etti. Buna rağmen sözünü tutmadı. Onu, Sabetaycı doktrini yaymaya devam ettiğini ve Edirneli Yahudileri 17 Temmuz orucunu bayram günü olarak değiştirmeye davet ettiğini, Edirne'den üç gün mesafedeki Gümölcine'de görenler oldu. Hahamlar bu duruma çok şaşırdılar çünkü bu gibi şeylere bir son vermenin en iyi yolunun Nathan'ın mesajını geçersiz kılması için dönme Sabetay'ın kendisiyle bir araya gelmek olduğunu düşünüyorlardı. Sabetay görüşmenin Talmutçu ve Ortadoks kurallarla savaşmaya yönelik olmayacağını düşündüğünden basit bir hizmet olarak gördüğü görüşme teklifini kabul etti.

Hahamlara değil, ama onu halka göstermesi için Sabetaycı Karillo'ya hitaben bir beyanat yazdı. Edirne'deki Bet-din Karillo'yu davet ederek beyanatını orada yapmasını istedi. Karillo bunu reddetti. Bunun üzerine başka bir yola başvuru-

ruldu. Karillo 400 kuruşluk bir borcu ödememekle suçlanarak dava açıldı, ve böylece tutuklandı.

Bet-din sabetaycılarının toplanmalarını yasakladı, Samuel Primo'nun damadı Mois Kohen'e, evinin kapılarını Sabetay'ın müritlerine kapatması ihtar edildi, fakat bu durum sabetaycılarının daha da heyecanlanmasına ve durumu sabetaycı liderlere iletmelerine yol açtı.

Sabetay, Türk-Venedik muharebesi vesilesiyle Edirne'de bulunan hükümet yöneticileriyle işleri olan İstanbullu Yahudi sarrafları bulmak üzere Kervansaray'a giderek tüm bu kargaşalara sebep olan kişinin kendisini yanıltan sahtekâr Nathan olduğunu açıkladı. Bu açıklamaların ardından, hahamlar Nathan'ı aforoz edip, bu aforozu halka ilan ettiler. Bu uygulamaların arkasının gelmesinden korkan Nathan, Gümülline'den ayrılıp, Janina yoluyla Korfu adasına gitti ve Pesahtan önce oradan Venedik'e geçti. Gelişinden telaşlanan Venedikli hahamlar orada kalmasını engellemek istediler ama oradaki sabetaycılar yerel makamlara başvurarak Nathan'ın kalmasına karşı çıkanları protesto ettiler. Venedikli sabetaycılar mücadelelerinde haklı çıkınca Nathan Yahudi gettosuna girdi. Bet-din önünde açıklama yapmaya davet edilince, Nathan kehanetlerinin yanlışlığını yazılı olarak beyan etti.

Nathan'ın imzasını taşıyan İpsala ve Venedik beyanatları İbranî yılı 3 Iyar 5428 tarihinde Venedik'te yayınlanarak tüm Yahudi cemaatlarına gönderildi. Venedikli hahamlar Nathan'ı Livorno'ya göndermeye karar verdiler ama o gizlice kaçarak Yahudilerin ondan bahsedilmesini istemedikleri Roma'ya geldi. Tebdil-i kıyafetle Livorno'ya geri döndü. Orada öğretilerini takip eden birkaç kişiye rastladı ve sabetaycılığın propagandasını yapmaya devam etmeyi denedi. Ancak, bu kez hayalleri alaya alındı. Şaşırmış bir halde, Arnavutluğu,

Makedonya'yı, Bosna'yı ve hatta belki de Sırbistan'ı geçerek Türkiye'ye döndü ve hiçbir amacı olmadan on iki yıl boyunca aylıklık etti. Son olarak bulunduğu Sırbistan'daki küçük bir yer olan Komanovo'dan sonra 5540 yılında Üsküp'e geldi ve orada 36 yaşında öldü⁽³⁵⁾. Büyük sabetaycı Nathan İbranice dilini çok iyi biliyordu. Kendi yazdığı çeşitli yazılar, ki henüz yeni yeni izlerine rastlanmaktadır, dua kitaplarında basılmıştır.

IX

Sabetay'ın din değiştirme olayına tekrar dönelim. Yürekleri katılaştıran kâhinleri ve ideologları Sabetay'ın yaptıklarından emindiler, gerek yazılı ve gerekse sözlü faaliyetlerine şimdi daha sıkı sarılmışlardı, dönekliği kabul edilen Mesih'in mucizelerinden müritleri daha sık haberdar ediliyorlardı. Ricaut bu durumu şu şekilde tasvir ediyor: «Bazılarının dediğine göre, Sabetay'ı alıp Edirne'ye getirmek için sarayın gönderdiği Yeniçeriler, onun ağzından çıkan tek bir kelime ile bir anda ölüvermişler; öncekiler kadar cüretkâr olan yeni askerler de aynı kadere sahip olmuşlar; böylesine büyük bir mucizeyi bir diğeri izlemiş, cüretlerini cezalandırdığı kişilere hayatlarını tekrar iade etmiş. Şunu da ilave ediyorlar: Bu şaşırtıcı olaydan sonra kendi isteği ile hapse girmiş ve kapılar çok sıkı kapalı olmasına rağmen, o, peşinde taraftarları ile birlikte sokakta dolaşırken görülmüş. Gardiyanlar onu zincire vurmak istediklerinde demirler kendiliğinden yere düşüp bir anda çok değerli bir altına dönüşmüşler. O bu altını müritlerine hediye olarak vermiş. Sabetay böylesine büyük mucizeler yaratırken, peygamberi de aynı şeyi yapıyormuş. Nathan'ın, bir kimsenin geçmişini öğrenmesi için, erkek veya kadın, sadece adını okuması yetiyormuş. Kısa sürede bu kişi hakkında her türlü ayrıntıyı biliyor, bir bakışta tüm kusurlarını ve kötü eğilimlerini görüp, onlara tövbe ettiriyormuş. Bu

35 Ayrıntılar için bak. Rosanès, IV, s. 80-84

yankılar kısa sürede tüm Avrupa'yı ve özellikle İtalya'yı sarı ve bu mucizeler birer gerçek olarak kabul edildi.»⁽³⁶⁾

Sabetay'ın din değiştirmesine ve birçok cemaatin Nathan'a karşı tavır almasına rağmen, sabetaycı hareket sona erecek gibi değildi. Gematriya, yani Tevrat'ın bazı bölümlerinin yorumu ve fanatik sabetaycıların sarf ettiği çabalar, bir avuç dolusu kişinin marifetleri nedeniyle körelen zihinlerdeki sapmaları körüklemeye yardım etti. İzmir ve Tire civarlarındaki sabetaycıların Ab ayının 9 undaki orucu kaldırmaya öncülük ettiler ve aynı zamanda Kuzey Afrika'nın bazı bölgelerinde de bu oruç kaldırılmış oldu. Sabetay'ın din değiştirmesine inanmayan Faslı sabetaycılar da Ab orucunu bayram günü olarak değiştirdiler. Amsterdam, Hamburg, Krakav ve İtalya'nın birçok şehri, kurucusunun Müftü Vani Efendiden İslam dini eğitimi aldığı sabetaycı doktrine bağlı kaldılar. Sabetay ise, Yahudilerin din ve ayin kuralları hakkında da ondan eğitim almaktaydı ve bu durumu garipse miyordu.

Musa da hayatının bir bölümünde Mısır Sarayında kalmıştı, Sabetay'da bu sebeple Türk sarayında kalıyordu. Sabetay'ın gerçek Mesih olduğunu, ve Yahudi inançlarını Müslümanlar arasında kolayca yaymak için İslam dinine geçtiğini iddia eden Raza de Mehemenuta adlı Mistik bir eser sabetaycılar tarafından yayımlandı. Sabetay, Sultan'a ve Müftüye, Yahudileri Müslüman yapmak için onlarla olan ilişkilerini sıcağı tuttuğunu açıkladı. Beyanatı kısmen beklediği neticeyi verdi. Çok sayıda Yahudi, Sultanın huzurunda Hz. Muhammet'in dinine geçmek üzere Kudüs'ten, Bağdat'tan ve diğer uzak ülkelerden geldiler. Bu şekilde din değiştirenler, İbrani-ce maaminim (mümin) ve Türkçe dönme adı altında ve müslüman olmuş yahudiler olarak tanımlanıyordu. Sabetay'a Müslümanlık lehine dinî taraftar kazanma faaliyetini desteklemek için sinagoglara gidip vaaz etme yetkisi verildi. Orada

36 Ricaut, Cilt 1, s. 202-203

sadece kendi doktrini ile ilgileniyordu. Orada öyle başarılı oldu ki, sayısız insan onun gerçek Mesih olduğuna inandı, ancak, bir yandan Müslümanların ve Yahudilerin kızgınlığına hedef olma ve ceza alma, diğer yandan aforoz edilme korkusuyla, halk arasında dolaşırken onu tanımaya cesaret edemiyorlardı.

Müslüman olan dönmelerin sayısındaki artışı görmek için bekleyen Devlet idarecileri, Sabetay'ın verdiği sözün geçersiz olduğunu fark edince, din değiştirme esnasında kendisine uygun görülen uygulamayı kesip, onu, bazen Müslüman bazen Yahudi tutumlar içinde üç sene kalacağı İstanbul'a gönderdiler.

Girit Adası seferinden dönen Baş Vezir Köprülü Ahmet Paşa İstanbul'a gitti ve Sabetay'ın marifetleri ile ilgilendi. Baş Vezirin ajanları, onu, İstanbul'un varoşu Kuruçeşme'de birkaç Yahudi ile birlikte Mezamir ilahileri söylerken sürpriz bir baskın yaparak yakaladılar. Bu durum Köprülü Ahmet Paşa'yı olduğu kadar, durumdan yakınan Yahudileri de çok kızdırdı. Bir kenarda mesele çıkartmadan yaşamak için Haliç kenarındaki Kâğıthane varoşlarına sığınmak zorunda kaldı. Doktrincileri onu orada da takip ettiler, ancak bu takip, sabetaycılar ve Yahudiler arasındaki nefret duygularının beslenip devam ettirilmesinden başka bir işe yaramadı. Yahudiler , topladıkları 6,000 kuruşu Baş Vezir'e vererek sükunete kavuşmak için Sabetay'ın İstanbul'dan uzaklaştırılmasını rica ettiler. Sabetay, yeni karısı (Sara Edirne'de ölmüştü) Yoheved ve kayın pederi Josef Pilosof ile birlikte, küçük bir cemaat oluşturmak üzere Arnavutluk'taki Berat'a gönderildi, ancak bu cemaat bir süre sonra dağıldı. Beş sene orada yaşadıkdan sonra, 5436 yılının (30 Eylül 1675) Kippur gününde öldü ve şehrin içinden geçen nehrin kıyısında Müslümanlar tarafından toprağa verildi⁽³⁷⁾.

37 Rosanès, IV, s. 88-89

III. BÖLÜM

EMİRLER, BAYRAMLAR, ORUÇLAR

Yukarıda bahsettiğimiz gibi, Sabetay 1666 yılında İslam dinine geçti ve 1675 yılı sonlarına doğru öldü. Bu zaman zarfında, beş yıl boyunca Edirne ve İstanbul'da olmak üzere, ve teşkilatlanmaksızın kendisine sadık kalan uzak ya da yakın çevresindeki guruplarla birlikte, dolaylı ya da dolaysız, öğretisinin propagandasını yaparak yaşayıp öldüğü, beş yıl boyunca da Berat'ta Müslüman olarak yaşadı. Cemaatini bir arada tutmak için, onlara, öğretisinin temelini oluşturan, önceden ve belki de din değiştirdikten sonra bile belirlediği bayramların tam listesini askıya alan 18 emir verdi ve oruçlara başlayıp bitirirken edilecek duaları yazdı ya da yazdırdı.

Ribbi Abraham Danon ailesi, Yahudi İncelemeleri Dergisinde⁽¹⁾ emirlerin, bayramların ve oruçlara ilişkin duaların metnini yayınladı. Bize gelince, kopyası burada bulunan belgeye istinaden, Danon'un belgesindeki İbranîce yazılmış duaları İspanyol Yahudicesi (judeo ispanyol) dilinde yazdık.

Belgemizde özellikle kopyalama hataları olmak üzere çeşitli hatalar mevcuttur. Yazar kimse, büyük olasılıkla İbranîceyi bilmeyen ya da az bilen biriydi. Kendisinin de söylediği gibi, metni Arap harfleriyle yazılı (eski Türkçe) başka bir metinden bakarak yazmış. Bu da öyle gösteriyor ki, İspanyol Yahudicesi dönmeler içinde gitgide kaybolmaya yüz tutmaktadır.

Aşağıda emirlerin, bayramların ve oruçların İspanyol Yahudicesi dilinde yazılmış kopyalarını veriyoruz.

לֵב דִּי 6 אִיב קִי נו סִייה אִין אִילִיּוּם מַאֲשָׁאדוּרִים אֵלִילוּ דִּילֶאָס אִומִּת
קִון טוּדוּ קִי לֵב אִזְכּוּרִים אֵה אִילִיּוּם.

לֵב דִּי 7 אִיב אִין אִיל דִּיאָה דִּיל 16 כֶּכְלוּ קִי סִי אֲזֻנֶּסֶן; טוּדוּכ אִין אִוְנָה
קִאָזָה אִי אִלִּי קִי רִיקֻנֶבֶן קִאָדָה אִוְנוּ אִין כּוּ קִוְנֶאֲזִיִּירוּ לִוְקִי כִינֶטִיּוּ אִילוּ קִי
אִינֶטִינִדִּיו אִין אִיל כִּיקִרִטוּ דִּינָה אִמֻנָה דִּיל מִשִּׁת.

לֵב דִּי 8 אִיב קִי נוֹן אִינָה אִינֶפֶרִי אִילִיּוּם זִינֹת טֶהֱגִיִּין אֵלֶּהֶן קִון טוּדוּ קִי
אִיסֶטָה מִלֻּחָה דִּי בִּרְיָאָדָה, קִון טוּדוּ אִיסֶטוּ פֹּדֶר מִזְרִי דִי לִוֹם בִּלְרֻנִּים אִיב מִי-
כִיסֶטִר קִי סִי אֲקֶאֲדִין.

לֵב דִּי 9 אִיב קִי נוֹן זִוְרִין אִין מִינֶטִירֶאָס אִי נוֹן אֲזֻלִּין אִין מִינֶטִירֶאָס קִאָדָה
אִוְנוּ אֵה סוּ קִוְנֶאֲזִיִּירוּ אִי מִוְנָקָה קִי אִינֶבֶרִינִין אִיבֶטִי אֵה אִיסֶטִי אֵלִילוּ קִי נוֹן
סִון מִאִמִּינִים.

לֵב דִּי 10 אִיב קִי נוֹן סִון אִליֶבִּיכִיִּאָדָה פֹּדֶר אִינֶבֶרֶאָדָה אֵה זִינֶנֶן אִומֶנְרִי
אִין לֵב אִמֻנָה דִּילָה פֻּקָה אֵלִילוּ קִי אִיב מִאִמִּין (**) (פֹּדֶר אִינֶבֶרֶכִי קִי טוּדוּ קִינִין
אִיב דִּי לִוֹם . . . פִּילִיאָס), אִיל דִּי כִוִּיּוּ אִינֶבֶרֶאָדָה קִון קִינֶאָדָה קִוְנֶטִילִדוּ אִי
קִון זִינֶטֶטֶר דִּי כּוּ אִלֶּמָה סִין כִּינֶנֶן אִוְנִים דִּי נֶאָדָה.

לֵב דִּי 11 אִיב קִי נוֹן סִי אֲלִילִי אִינֶטִרִי אִילִיּוּם קִינֶבֶרֶכִיִּאָדָה קִי נוֹן קִוְ-
דִּיכִין קִוְנָה קִי נוֹן אִיב סִוּיָה.

לֵב דִּי 12 אִיב קִי אִוְנָה מִוְטִיד אִין 16 דִּיל מִיב דִּי כֶּכְלוּ קִון אִינֶבֶרֶאָדָה נֶבֶרֶאָדִי.
לֵב דִּי 13 אִיב קִי אִוְנָה חִיכִיד אִיבֶטִי אֵה אִיבֶטִי אִי קִינֶבֶרֶכִי דִּי אִוִּיר
לֵב זִינֶטֶטֶר דִּי סוּ מִוִּיר קִוְמוּ סוּ זִינֶטֶטֶר.

לֵב דִּי 14 אִיב קִי מִלֶּרֶן חֶסֶדִים אִין לֵב אִיבֶקִּוְנֶדֶרֶאָה קִאָדָה דִּיָּה.
לֵב דִּי 15 אִיב קִי קִאָדָה מִיב קִי מִרִין אִין אִיל נֶהֱסִימִינֶטוּ דִּילָה לִוְנָה אִי
אִוְנָה חֶסֶדִים קִי בִּלֶּטִי לֵב נִוְנָה סִוֶּם קִאָדָה אִינֶבֶרֶכִי דִּיל כּוּ אִי כִינֶאָן אֲלִיבִי
קִון אֲלִיבִי.

לֵב דִּי 16 אִיב קִי סִי אֲקֶאֲדִין אִין פֶּאָרֶסִי דִּילֹם אִינֶטִיט דִּילֹם טִירֶקֶס קִי
אִיסֶטוּ אִיב פֹּדֶר טֶהֱגֶלֶלִים לִוֹם אִוְזֹם אִי פֹּדֶר אִיל חֶסֶדִים דִּי רֶהֱמֶאָן קִי נוֹן לִיב
אִימֶבֶרֶאָדָה דִּי אִוִּירֶלֶוּ אִי אִינֶבֶרֶכִי פֹּדֶר אִיל קִוְנֶאָן קִי אִוִּיר נוֹן אִינֶפֶרֶטָה סִי נוֹן כִּי אִוִּיר
אִי אִוְנָה קִוְנָה קִי כִי קִינֶטֶס אֵה לֵב זִינֶטֶטֶר קִי נוֹן אִוְנָה.

לֵב דִּי 17 אִיב קִי נוֹן קִוְנֶטֶטֶר קִון אִילִיּוּם.
לֵב דִּי 18 אִיב קִי סִי אֲקֶאֲדִין דִּי אִוִּיר נֶרִית מִילָה אֵה סִוֶּם אִוְזֹם פֹּדֶר בִּירֶאָדָה
אִיל רִיפֻדִּיו דִּי סִוְרִי אִיל פֻּאֲזִלֹן כִּאֲנֶטוּ.

קִי אִיבֶקֶס 18 סִדֶּרִים אִינֶבֶרֶכִי אִוְנָה קִוְנֶטֶטֶר קִי פֶּאָרֶסִי דִּי
(**) אִיסֶטָה אִוְנָה אִין פֶּאָרֶסִיִּים דִּי סִיר אִנֶּסִי: טוּר אִוִּירֶסֶה, קִון טוּדוּ קִי
אִיב דִּילֹם פֶּאָרֶסִיִּים דִּילָה פִּילִיאָה.

אזיזים סון די ליי די גרים, פורקי אזינדע נון סי קונפלייז לה סייס, אפער
 צינגאר צינגאסע די אילום די יוראל קאך מס אי סו קיטע, איסטונסקס סירס
 טורו אונז, נון איסור נון החר, נון אינקואמיטעטו אי נון זינפיזס, קי טורוס אי-
 זייס קונופיראלן אמי די ציקו אשע גראדי, אין אקאצייראלום אלום חברים זום
 קי קין מאמינס אי נון אינטרארן אין סיקריסו רילה טוקה קי אים לה מחלמה
 קי כי אקאצידין די אטימא- לה נרייס אי אלילות קי נון מיכנולין קוזס אסער
 טייכפ ריל דיסקוויאמיטעטו אי די אזיי אינדילאטרי סי אינדיסטיראלן אין אל
 ארצול די צידאס אי קיאלן טורוס אגיליס, סייס צינטאלר קי כי דיסקוורע
 פריקטו אמן.

İşte metnin Fransızca çevirisinin içeriği:

«İşte senyörümüz, kralımız, Mesih'imiz S.S.'nin⁽²⁾ şanını artıran 18 emri.

1- Tek ve eşsiz olan ve onun dışında hiçbir benzeri mevcut olmayan Yaraticıya olan imanı korumaya itina göster.

2- Gerçek Mesih olan Mesih'ine inan; şanını artıran David'in soyundan gelen senyörümüz, kralımız S.S. haricinde hiçbir kurtarıcı yoktur.

3- Ne tanrının ne de Mesih'inin adına sahte yemin etme, zira senyörünün adı ondan alınmıştır ve bu kutsal varlığa saygısızlık edilmez.

4- Tanrının ve Mesih'in adı geçtiği zaman saygı duyulur. Hemcinsine göre üstün olan doğası nedeniyle her kim olursa olsun ona saygı göstermelidir.

5- Mesih'in sırrını anlatmak ve incelemek için toplantıdan toplantıya koşuşturmalıdır.

6- Onlardan ne kadar nefret ederse etsinler (Sabetaycılar), başka ulusların mensuplarını öldürmek için bile olsa kendi aralarında katil olamaz.

2 S.S. = Sabetay Sevi

7- 16 Kislev günü herkes bir araya gelir ve herkes Mesih'le ilgili başkalarından duyduğunu ve Mesih'e olan inancın gizemi hakkında ne anladıysa yanındakine anlatır.

8- Zina onlar arasında hüküm süremez, Beriya⁽³⁾ kuralı mevcut olsa bile, buna rağmen hırsızlar yüzünden tedbir almak gerekir.

9- Yalan şahitlik yapılmaz, mümin⁽⁴⁾ olmasalar bile hemcinsine yalan söylenmez ve birbirini ele vermek olmaz.

10- Türban⁽⁵⁾ inancı taşıyan birini, inandığı bir yer bile olsa, zorla bir yere sokmaya izin verilmez, zira üstat mücadele-ciler gurubuna ait bir kimse eksiksiz bir kalp haliyle ve istençli bir ruhla hiçbir şekilde zorlamadan kendiliğinden oraya girer.

11- Aralarında kıskançlık yoktur ve kendilerine ait olmayan şeyleri açgözlülük ve hırsla istemezler.

12- Kislev ayının 16'sındaki bayram büyük sevinçle kutlanır.

13- Kişiler birbirine karşı iyiliksever ve merhametli olmalıdır ve hemcinsinin istenci için kendi istenci gibi çaba sarf etmelidir.

14- Her gün gizlice Mezamir okunmalıdır.

15- Her ayın doğuşu izlenmelidir ve ayın çehresini güneşle karşı karşıya gelmek üzere çevirmesi ve ay ile güneşin yüz

3 Beriya evreni simgeler. Bu emir bir yandan zinayı yasaklarken diğer yandan belirsiz bir şekilde izin vermektedir. Sabetaycılar evlilik hususunda uzun süre komünizmi uyguladılar. Aynı emirde anılan bu hırsızlar kimdir? Bize göre, yabancı kimseler ve evli olmayan sabetaycılardır, yani evliliğin sınırlarına vakıf olmayanlardır.

4 Yani, sabetaycı olmadıkları halde bile

5 Türban inancı İslamiyet, Sabetay doktrincilerine özgü bir İslamiyet anlamına gelmektedir. Üstat mücadele-ciler, gizemlerinde, hiç bir şeyden tereddüt etmeksizin gönüllü olarak girenler dışında, dinsel olmayan unsurlara yer vermeyen tarikat yöneticileridir.

yüze⁽⁶⁾ bakmaları için dua edilmelidir.

16- Türklerin gözlerini örterek gizleme adetlerine, Ramazan orucu tutmak için, ve keza kurban kesmek için sıkışmadıklarına dikkat edilmelidir. Gözün gördüğü her şey kusursuz olarak yerine getirilmelidir.

17- Onlarla evlilik sözleşmesi yapılmamalıdır (Müslümanlarla).

18- Oğulların sünnetine itina gösterilmelidir ve bunu aziz halkın utancını kaldırmak için yapmalıdır.

Bazıları Beriya (yaradılış) Yasasına ait olduğu halde bu 18 emiri tespit ettim, çünkü İsrail'in oğlu şeytandan ve lejyonundan intikam alacak kadar sağlam bir saltanata erişmedi. O çağda, her şey eşit olacak; hiç bir savunma ihtiyacı, izne tâbi hiçbir şey, hayasızlık, saflık olmayacak, hepsi, en küçükten en büyüğe kadar beni tanıyacaklar. Mümin olan, ve muharebe anlamına gelen türban gizemine girmemiş, ifşa gününe kadar hiçbir şey eksiltmek zorunda olmadıkları Béria (yaradılış) ve Atzilut'u (intişar) takip etmekten zevk duyan, doktrinici dostlara bildir. Bu durumda, hayat ağacının altına nüfuz edecekler ve hepsi birer melek olacaklar. İlâhî irade yakında ortaya çıkmalarını sağlasın. Amin.»

B - Bayramlar

Sabetay Sevi'nin emir buyurduğu ve burada (a) ile göster-

6 Güneş tutulduğu zaman, ay dünya ile güneş arasına girer. Diğer bir ifadeyle, ay güneşle yüz yüze kalır. Temmuzun 2. günü güneş tutulması oldu. Yahudiler bu olayı bir Mesihlik emaresi(*) saydılar. Sabetay muhtemelen 15inci emrinde her ay gerçekleşmesini beklediği, diğer bir ifadeyle Mesih'in gelişini çabuklaştıran bir mucize saydığı bu olayı ima etti.

(*) VI. Bölümde "Sabetay Sevi'nin bir Ermeni şiiri" adlı çalışmaya bakınız.

diğimiz bayramlar listesi dışında adları Karakaş Rüştü ve genç bir kapancı tarafından anılan bayramların listesini de veriyoruz.

a) לוח אמוערים (מועדים)

חיל 14 מטיד די לימאך אין 24 סיון מישיה על אליכו; אין 26 סיון נחנו לכ בעלז היום הזה התחלת הכנסת הנפש. אין 9 חמח ראבון נמורקי קין אין לה קופייה איקטע חיל עורקו. אין 17 חנ המאורות. אין 23 אין 24 שבת קודש אין 3 חכ התחלת פערט הפאר: אין 9 חכ חנ השמחות אין 15 חכ נחמח (נמך) אין 16 כסליו פורים אין 21 אדר יו: שולר אין 28 יוב שנימול.

Avant de traduire ce qui précède, rectifions certains passages: אין 14 סיון, מועד נמח. אין 24 סיון, נמשה ע"י אליכו. אין 26 סיון, נחנו לכ בעלז היום הזה. אין 9 חמח, התחלת הכנסת הנפש. אין 17 חמח, ראשון להורות. אין 23 חמח, חנ המאורות. אין 24 חמח, שבת קודש. הן: קודש. la suite du texte est exacte.

Ribbi Abraham Danon'un anlaşılır hale getirmeyi denediği bu bayramların önemini inceleyelim:

1 - 14 Sivan, Moed Tsemah (Tarım bayramı). Danon, Tsemah sözcüğünün tam olarak ne anlama geldiğini incelemiştir. Ona göre, bu sözcüğün seçilme nedeni, Sabetay'ın bir diğer adı olan Tsvi'yi anımsatmasıdır, ve bu ad şu aynı ayette mevcuttur: "Bayom hahu yihyve Tsemah Ad... Tsvi olehavod ofri haaretz legaon olitferet lifleytat Yisrael", yani "İsraililerin kalıntılarının şöhreti ebediyetin tohumu ile bezenecek, ve toprağın meyvası onların gururu ve süsü olacak (Isaya 4/2)".

Danon'un söylediğine göre, burada, Talmutçu bir geleneğe göre Tsemah adlı Mesih'in en yüksek mertebeye yükselişine şahit olacak bir bayramın, yani Paskalyanın da bir tanımı yapılmaktadır.

Bize göre, Tsemah, doğanın ilkbahar ile başlangıç yapan uyanışını simgeler. Bu bayramın, 24 Sivan bayramı ile benzerlikleri vardır.

2 - 24 Sivan*, Nim Shah Alyede Eliaou (Sabetay'ın Elie tarafından tanrıya adanma bayramı). Burada Elie, Sabetay'ın peygamber olarak tanrıya adanışını ilan eden arızî peygamber Nathan de Gaza'yı tanımlar.

3 - 26 Sivan*, Natenou lahem beetsem ayom aze (bayramın anlamı: "o size o gün verildi"). Danon, Natenou=verdikler sözcüğünü netano şeklinde okumak istemiş, ve "o (Sabetay) onu size o gün verdi" anlamı çıkmıştır. Danon'un kendisi de söylediği gibi, bu cümle bu şekilde sunulduğunda hiç bir anlamı yoktur. Yukarıda yayınladığımız metni kopyalayan kimse lahem (size) sözcüğü yerine lev (yürek) sözcüğünü koymuş ve böylece natenou lev beetsem ayom aze cümlesi meydana gelmiştir. Bu cümledeki yürek ile daha aşağıda inceleyeceğimiz kuzu bayramı veya dört gönül ile herhangi bir şekilde ilişki olabilir mi?

4 - 9 Tammouz, Adhalat alevoush anefesh (Ruhun kuşanmaya başlama bayramı). Ruhun kuşanması ifadesinden Sabetay'ın esinlenmeye başlaması anlaşılmalıdır, yani o, esinlenmenin başlangıcını bayram günü olarak ilan etmek istemiş olabilir.

5 - 17 Tammouz, Rishon Leorat (İdrakının ilk gününü kutlayan bayram).Görülüyor ki bu tarih bir Yahudi orucu gününe tekabül ediyor. Oruçların faydasızlığını bildirmek için

* Danon'a göre bu rakamlar 21 ve 24 'tür.

Sabetay'ın bu bayramı tayin ettiği ileri sürülüyor. Bu tahmin bize pek ciddi gelmiyor. Bu bayram münasebetiyle, Sefer Ahalomot Kets apelaot 'ın yazarı, Sabetay'ın eniştesi Samuel Primo'nun doğum gününü yüceltmek için Abidos'ta kutlanan hag Çel Neviim (Peygamberler Bayramı) adının 17 Tammouz'a verildiğini yazmıştır⁽⁷⁾.

6 - 23 Tammouz, Hag amerot (Aydınlanma bayramı). 5426 yılının 23 Tammouz gününde Sabetay Yahudi topluluklarına bir mektup göndererek 9 Ab orucunu büyük bayram şeklinde değiştirmelerini, ve bu bayramı sevinç içinde, evlerini aydınlatarak kutlamalarını emretti. Bu, Mesih'in gelişi ile başlayan bir tür dinî reform hareketinin başlangıç tarihidi⁽⁸⁾.

7 - 24 Tammouz, Şabat Kodeş (Değerli Cumartesi bayramı). Sabetay değerli Cumartesi olan 23 Temmuzu büyük Cumartesi adı altında yeni bir bayram olarak ilan etmeyi düşünmüştü. Pazartesiyi Cumartesi olarak değiştirdi. Bu reformu karısı Sara'nın şerefine yaptı⁽⁹⁾.

8 - 3 Ab, Adhalat Atarat Aperet (Şanlı Tacı Giymenin Başlangıç bayramı). Danon, bu bayramın kökeni bilinmemektedir, ve Kahire'deyken sarrafbaşı Rafael Jozef Çelebi'nin yanındaki görevinde elde ettiği başarıyı hatırlatıyor olabilir der. Bu başarı parlak çalışmalarının ilk izleridir. Diğer yandan, bu

7 s. 113.

אי צווי אין לה כ"ז די 17 החד לייאמלדו איספי דיאם שור נוחרי חג שני
כניאם קי איינין אה איספי דיאם אין לה טורי די מגדל טו, קומירן אי ביצירן, קי נחל-
רון אי קי אליגרארן קומו אלזאם אינקומידאלו אל בשים די אנשים סיינדו לי קיזו אויר
אסו קאייאלו מ' שכולל מיטלע (פרימו) קי נאסיון אין איספי דיאם נוינגראשיון אי איינין
מונזע אליגריאם (ספר בחנומוח קן הכלאה)

8 "Sepher Ahalomot Kets apelaot"un yazarı Nisanın 7 sine rastlayan ve bir güne indirilmesi gerekli görülen Paskalyanın reformundan söz ediyor. Ve yazar şöyle devam ediyor: "Zira, Sabetay'ın düşmanları o İzmir'den uzaklaştırıldığı gün ondan kurtulduklarını zannetmişlerdi, oysa o Selanik'e varır varmaz öğrencilerinin ve kehanetlerinin eğitimi ile ilgilenmeye başladı. Bu güne Hag Meorot gedolim adı verilir" (s. 130).

9 Sefer Ahalomot Kets apelaot, s. 131.

tarihin kökeni şu olaydan kaynaklanıyor olabilir: Yukarıda görüldüğü gibi, Polonyalı haham Nehemya Kohen, Sabetay'ı bulmaya gider ve onunla birlikte Mesihlik çağına neden olur. Kohen Ab ayının 1'inde Abidos'a gelir ve Sevi ile üç gün üç gece süren, yani Ab ayının 3'ünde son bulan bir tartışma yaparlar. Giderken bu tartışmanın zaferini sabetaycılara göre Sevi'nin kazanmış olması gerektiğinden bahsetmediği için, bu zaferi hatırlama gayesiyle anılan gün bayram tayin edilmiştir⁽¹⁰⁾.

9 - 9 Ab Hag, Asemahot (Eğlence bayramı). Kudüs tapınağı harabeleri matem yıldönümünün eğlenceyle kutlanmaya başlanmasıdır, zira, sabetaycıların söylediğine göre bu tarih Sabetay'ın doğum günüdür.

10 - 15 Ab, nimlah (hat ile yazılır) Sabetay'ın tuzlandığı gündür⁽¹¹⁾. Haf ile yazıldığında bu bayram onun kral ilan edildiği günü ifade eder.

11 - 16 Kislev (Purim bayramı). 7 ve 12 numaralı emirlerde bu bayramdan bahsedilir. Bu tarih, sabetaycılarının din değiştirdiği gündür. Bu tarihi bir oruç gününden önceye rast getirirler⁽¹²⁾.

12 - 21 Adar, Yom Şemalah (Sabetay'ın doğum günü). Bu tarih, onun doğum günü olduğu sanılan 9 Ab ile çelişmektedir.

13 - 28 Adar, Yom Şenimol (Sabetay'ın sünnet olduğu gün). Bu tarihe göre, Sabetay 9 Ab değil 21 Adar günü doğmuştur.

10 a.g.e., s. 116.

11 Çocukların doğumundan hemen sonra onları tuzla yıkamak bir alışkanlıktır. Bu durumda, Sabbetay'ın doğumu 9 değil 15 Ab olmalıdır. Aynı alışkanlık küçük kuzulara da uygulanmıştır.

12 Rosanès, IV, s. 471.

13 a.g.e., IV, s. 471

Rosanès bunlara ilaveten şu bayramları da ilave eder⁽¹³⁾:

1 - 16 Tevet (?)

2 - 15 Şevat. Bu Yahudilerin bilinen bayramıdır.

3 - 15 Adar. Bu, Yahudilerin tanıdığı Pourim'dir.

4 - 22 Adar, kuzu bayramı.

b) Karakaşzade Rüştü'nün söylediği

İşte Rüştü tarafından sıralanan bayramların adları:

1 - Kuzu bayramı. Bu bayram 22 Adar'da kutlanırdı. Her sene özel bir törenle bir gece ilk kez bir kuzunun yendiği bir bayramdı. O halde bu töreni oluşturan neydi? Evli iki erkek ve iki kadından oluşan en az dört kişi kuzu bayramına iştirak etmelidir. Bu sayı artırılabilir ama daima evli karşı cinslerden oluşan çift sayıdan oluşmalıdır. Şık giyimli ve mücevherlerini takmış kadınlar sofrayı hazırlarlar. Yemekten sonra eğlenmeye başlanır ve belirli bir anda büyük mumlar söndürülerek ortalık karartılır. Kuzu bayramının anlamından kaynaklanan aşkı en uzun yaşatmayı bilenler o gecenin kahramanıdır. Bu bayramdan sonra doğan çocuklar tarikatın kendisi kadar aziz sayılırlar. Bu bayram dört gönül bayramı olarak da bilinir.

Bakın Kapancı gurubundan genç bir sabetaycı bu bayramı nasıl tasvir ediyor⁽¹⁴⁾.

«Sanırım "Büyük mumların sönmesi" olarak anılan tören Karakaş gurubu tarafından da uygulanmaktadır. Ayrıca, benim gurubumun mensuplarının da eskiden uyguladıklarına inanıyorum; ama itiraf etmeliyim ki buna benzer hiç bir şey görmedim. Henüz yakın bir geçmişe kadar, dönmeler kuzu

13 a.g.e., IV, s. 471

14 15 Kasım 1925 tarihli Resimli Dünya dergisi.

töreni denilen özel bir tören yapılmadan kuzu eti yemiyorlardı. İlkbahar mevsimine rastlayan belirli bir gecede kuzular özel bir ayinle kesilerek (lus) hazırlanır ve dualar edilirken pişirilirdi. Dönme ailelerinin her birine kuzudan bir parça düşerdi ve daha sonra bu eti hangi kasaptan olursa olsun satın almakta serbesttiler. Kuzu gecesi denilen bu gece esnasında bekârların kabul edilmediği törenlerde başka dualar da edilirdi. Evli erkekler eşleri ile birlikte orada hazır bulunurlardı. Ben, genç ve bekâr olduğum için oraya katılamadım. Ama, bekârlara uygulanan bu yasak, tören esnasında eşlerin değiştirilmesi uygulamasına dayanıyor olsa gerek sanırım. Bu sırrı çözmek için harcadığım çabalarımın hepsi boşa çıktı. Herkesin verdiği cevap şuydu: Evlen o zaman anlarsın».

2 - 27 Adar, Osman Ağa⁽¹⁵⁾ ve on üç mümini (ashabı) anısına yapılan bayram. Büyük şölenlerle kutlanır ve en önemli bayramlardan biri sayılırdı.

3 - Meyva bayramı. Bu, 15 Şevat bayramıdır ve kutlanışı şöyledir: Etrafında sabetaycıların dua ederek tur attığı büyük bir sini (yuvarlak bakır masa) üzerine meyve tabakları konur. Bu törenden sonra, hepsi kuyruk olup ellerinde tuttukları mendillere okunmuş meyve dağıtılmasını beklerler.

4 - Haman bayramı. Yahudilerin Purimidir. Bu bayram esnasında Maase denilen Meqila okunur ve Haman kelaya, yani imha etmek istedi denir.

5 - Jozef bayramı. Bu bayram Hanouca bayramıdır. Zira doğuda geri kalmış toplum, genellikle Mikes'in peraşası⁽¹⁶⁾ ile karıştırılan, Yozef tarihindeki Hanuka'nın gerçek önemini bilmez.

6 - Ağaç bayramı. Ağaçlar sulanır ve sulanırken dualar

15 Bu isme IV. Bölümde bakınız.

16 Genèse, 41. bölüm.

edilir⁽¹⁷⁾.

7 - Tan bayramı. Yılın belirli bir gününde dönmeler gün doğarken kalkarlar ve karıları ve çocukları ile birlikte kendi özel sinagoglarına gidip dua edip hahamlara sadaka verirler. Bu sadakalar daha sonra fakirlere dağıtılır⁽¹⁸⁾.

8 - Yılın belirli bir gününde, Af bayramı kutlanır. O gün, dönmeler sarı renkli mest ve cüppe⁽¹⁹⁾ giyer, Osman Ağa'nın ruhu önünde secdeye varırlar ve günahlarının affedilmesini dilerler (bu Kippour bayramıdır).

c) Genç Kapancı'nın söylediği:

Genç Kapancı aşağıdaki bayramları rastgele sayar :

1 - Hinali Balouk. Bu bayramın anlamı acaba nedir?

Genç Kapancı bu konu hakkında bir şey söylemez. Hinali Balouk 'un Türkçe'de "kınayla boyanmış balık" anlamına gelir. Bu bir açıklama yapmayı gerektirir. Eski bir adete göre, bir evliliği kutlamak gerektiğinde, erkek nişanlısına parmaklarını boyaması için kına gönderirdi. Evlilik bayramı sekiz gün sürerdi. Bu sürede yeni evli damat evde kalır, bu süre biter bitmez işleriyle uğraşmaya giderdi. O gün, yeni evli gelini büyük (muhtemelen kınaya boyalı) bir balığın üzerinden atlatırlardı. Bu evlatların simgesiydi, ve kendisine etrafı evlatlarla çevrili mutlu bir anne olması temennî edilirdi. Bu tören

17 Ağacların yeşermesini kutsama alışkanlığı doğulu Yahudiler arasında eskiden mevcuttu, ve belki de hâlâ mevcuttur. Bu, tören sırasında bazı duaların okunduğu kırsal bir törendi. Berahot'un inceleme eserinde bu konu hakkında şunlar yazılıdır:

אָנער רב יחודי, האָט געזאָגט דאָס איז אַזוי ווי אַזוי דאָס געזאָגט, און דאָס
גאָלדענע ספר געווען, געזאָגט, געזאָגט.

18 Tan bayramı denince, Selihot metinleri okunan Iloul ayının kızıl tan vakitleri ve Tischri ayının ilk 9 tan vakti anlaşılmalıdır. Burada konu olan tören, en önemlisi olan, Kipur gecesinden önceki olması gerekir.

19 Bak. IV. Bölüm, "Örf ve adetler".

bu soydan gelenler için bir çeşit bayramdı⁽²⁰⁾. İşte bize göre bu bayramın kökeni.

Başka bir versiyon daha aklımıza geliyor. Sabetay'ın bir beşiğe bir balık bıraktığı Yahudilerin kurtuluşunun balıklardan oluşan bir burç altında olacağını açıkladığı bilinir. İspanyol Yahudicesinde beşik cuna (kuna olarak telâfuz ediniz) demektir. Bu sözcüğe Türkçedeki li takısı ilave edilirse, beşikle ilgili anlamına gelen kounali sözcüğü elde edilir. Bu tören ya da bayramın kaynağını bize aydınlatacak başka biri olmadığı taktirde, biz şahsen bu versiyonu tercih ediyoruz.

2 - Purim, Yahudilerin bilinen bayramı.

3 - Kipir (Kippur) Yahudilerin bilinen bayramı.

4 - Mishibirah. Bu bayram büyük törende okunmuş özel bir methiye'nin metninde (Shabbetay, Shabbetay Tsvi) yer almaktadır. Methiye şöyle başlıyor: "Senyörümüz ve kralımız, aziz, doğru, Sabetay Sevi, Yakub'un Tanrısının Mesih'ini kut-sa".

5 - Taaniyt = oruç. Bu sözcük genelde tüm oruçları ifade ediyor.

6 - Kuzu, yukarıda anılmıştır⁽²¹⁾.

20 Evlilik vesilesiyle benim Rodos, Kos, Sakız, vs. Yahudileri Tarihi'ne bakınız.

21 İstanbul Üniversitesinde Doğu Halkları Eski Tarihi profesörü olmam ve doğulu bir sakin olarak, sık sık yakın doğunun bazı yörelerinde henüz uygulanan bazı örf ve adetleri kıyaslama fırsatı buldum. Burada söz konusu olan mesele, büyük mumların söndürülmesinden sonra oluşan gülünç sahneler kaynağını antik doğudan alır. İşte bu kaynağın neden ibaret olduğu. Mitolojiye göre doğa kışın uykuya yatar ve gökyüzü tanrısı zincire vurulur. Güneş tutulunca, gökyüzü tanrısı Attis evrenin çiçekleneceğini haber vermek üzere yeryüzüne indiğinde kendisini karşılayan doğa tanrıçası Mâ veya Ammas ile evlenir. Bu aşk bayramıdır. Tanrının inışı şu şekilde kutlanı-yordu: Bir çam seçilip menekşelerle kaplanıp Attis'nin imajı ve dininin sim-geleriyle süsleniyordu. İlkbahar nasıl bir sonraki sene tekrar gelmek üzere son buluyorsa, Attis de bir sonraki yıl tekrar ortaya çıkmak üzere ölmeye mecbur olduğu için, imaj aynı bir ölü gibi bandajlarla sarılıydı. Çam, özel bir törenle, kendilerini en tuhaf bir şekilde içki alemine kaptırarak Attis ile Mâ'nın evlilik törenine katılan halkın birlikte söylediği şarkılar eşliğinde ya-

kıl rdı.

Eski tarihi incelersek, zaman içinde bu törenin gözlemlendiğini ve izlerine bugün bile rastlandığını, Ön Asya'daki bir ekol mensubu gurup tarafından uygulandığını görürüz. Kızılbaş ya da tahtacı olarak tanınan bu gurup mensupları kendilerini bu tuhaf içki alemlerine vermek için büyük mumların söndürüldüğü gece törenleri düzenlerdi.

Garip tesadüf! Biz bu satırları yazarken, İstanbul'da yayımlanan Akşam* adlı Türk gazetesi Maraş'lı (Ön Asya) muhabirinin telgrafını yayınlıyordu. İşte bu telgrafın tarafımızdan tercümesi şudur:

"Maraş, 4 Mayıs 1935. - Bir odada büyük mumların söndürülmesi töreni uygulayan birkaç kişi cürmümeşhut halde yakalandılar. Olay yerinde, erkek ve kadınlardan başka, müzik enstrümanları ve kafası koparılmış bir kara tavuk da bulundu."

Görüldüğü gibi, bu tören, Sabetay'ın ekol mensupları tarafından yapılan törenin aynısıdır. Aradaki tek fark, kuzunun yerini tutan kara tavuktur. Bu antik alemlerin çamuru, oryantal antik Yahudilerin örf ve adetlerine sığmadıktan edememiştir. Bu örf ve adetler karşısında Amos peygamber hırsla sesini yükseltip şöyle haykırıştır: Ashohevim al mitot shen ousrouhim al arso tam** "Fildişinden yataklarda yatıyorsunuz ve divanlarınıza yayılıyorsunuz!" Talmud, seruhim sözcüğüne ahlâksız ve leş gibi kokan anlamı vermektedir ve bu ayeti yorumlayarak: Elou bene adam sheayu ohelim ve shotim ze imze ve dovekin mitoteen zo bezo oumehalifin neshoteen ze im ze***. "Bu kişiler birlikte yiyip içen, yatakları birbirine bitişik yatan ve karılarını değiştiren kimselerdir."

Günümüzde de, Attis'e yapılan törenin çamurlarının, büyük Kabalist Ribbi Şimon bar Yohay'ın anısına yapılan törene de sığmadığı saptanmıştır. Doğunun bazı şehirlerinde, Omer'in (lao laomer) 33'üncü günü, bu Ribbi'nin ölüm yıldönümü olarak kutlanır. Bu günün gecesi özel bir ayinin ve dinî şarkıların okunmasında adanmıştır. Evlerin avlularında odun yığınları tutuşturulup yakılarak etrafında dans edip şarkılar söylenir. Bu törenin adı Iloula deribi Shimon ben Yohay, yani, Rabbi Şimon Bar Yohay'ın nikahı'dır. Burada bahsedilen hangi nikah? Yakılan odunlar ile dans ve şarkılar arasında bir benzerlik göze çarpmaz mı? Ribbi'nin nikahı ve ölümündeki dans ve şarkılarla yakılan odunlarla, Attis'nin nikahı ve ölümündeki dans ve şarkılarla yakılan odunlar arasında bir benzerlik görülmez mi? İstanbul Üniversitesinde antik doğuda din ve tapınma dersleri verirken bu benzerliğin farkına vardık, Safet yakınındaki Meron'da yıl dönümü kutlanan Ribbi'nin şerefine, çocuklar gibi kendi kendimize defalarca yanan odunlar etrafında döndük. Burada, bu tören şimdiye kadar ilk kez bu kadar vurgulanmıştır. İpekten bir şal alınır ve birçok yerden bu bayrama katılmak için gelip yıldızlar altında uyumak zorunda kalmadan önce, orada şarkı söyleyerek eğlenen halkın ortasında yanan odun ateşinde bu şal yakılır.

* 5 Mayıs 1935 tarihinde

** Amos, VI, 4.

*** Sabat Antlaşması, 62/2.

אברהם ואל-בידוהיה ר' ש' נח משה מלינו י' לויטל אטמור
 משה ואל-בידוהיה ר' ש' נח משה מלינו י' לויטל אטמור
 אברהם ואל-בידוהיה ר' ש' נח משה מלינו י' לויטל אטמור
 אברהם ואל-בידוהיה ר' ש' נח משה מלינו י' לויטל אטמור
 אברהם ואל-בידוהיה ר' ש' נח משה מלינו י' לויטל אטמור
 אברהם ואל-בידוהיה ר' ש' נח משה מלינו י' לויטל אטמור
 אברהם ואל-בידוהיה ר' ש' נח משה מלינו י' לויטל אטמור
 אברהם ואל-בידוהיה ר' ש' נח משה מלינו י' לויטל אטמור

רחמידי פנימי (המניח)

נשם יסוד אלוך ישראל השוכן נחפארת ישראל נרים אגדירוס די צירדא-
 דיריאה קי סן רונס קי ריסיצאס קון צילונטאד אה איל חעניית די איל ריי מואיסטרו
 קי שגתי לבי. איל אפוקאמיינעו די קיצו די מי סאגנרי קי כי אפוקו אין איסטי
 חעניית קי די גואימו קומו איל גואימו דיל קיטורית (קטורה) אריינטרו אריינטרו
 אי אל מודו קי איזקטים נים (נס) גראדי קומו איסטי אין איסטי דיא דיל ריי
 גואיסטרו סינייור ש'ן מואיסטרו ריי מואיסטרו משיח מואיסטרו דינמידור משיח
 צירדאדירי יר' קואנדו אכאש אין איל חכום גראדי אכאי אס קון מוועטרוס
 קון טודוס מואיכטרוס איזמאנוס צינטי קי קריין אין 3 אטאדירוס דעא צירדא-
 דיריאה קי סון אונז מואיסטרו סינייור קי אימדיאס אה מוועטרוס פריסטו ש'ן
 גואלינו אי די סינייזל אה לוס קי ציאן מואיסטרוס איזוק אי קי כי אליגריין
 מואיסטרו קראסון אי קי כי אגוזין מואיסטראס אלמאס פריסטו אמן.
 לה דיסע סי אימפיקה אין אדירי חפילה די מזה די טעודא (סעודה) אי
 דיראן סאלמו די 40: איסטע לה קיעודא די מואיסטרו סינייור מואיסטרו ריג-
 מידור משיח ציי דאדירי אי קי כי אינשאי (אינשאלטי) אן ריינו אריצ' אריצ' סין
 קאצו איסטע לה מזה דינאגרי מואיכטרו סינייור מואיסטרו ריי ש'ן.

İşte yukarıdaki metnin Fransızca'ya yapılan çevirisi:

Orucu bozarken

Tetragram adına, gerçeğin uyum içindeki üç rabitası ile İs-
 rail'in şan ve şerefini koruyan İsrail tanrısı adına, kralımız
 senyör Sabetay Sevi'nin orucunu hoş görüyle kabul eyle. Bu
 oruç sebebiyle damarlarımda azalan kanım gururun ruhunu
 taşısın. Senyörümüz ve kralımız, Mesih'imiz, kurtarıcımız,
 yükseslere lâıyk gerçek Mesih S.S.'nin lehine büyük bir mu-
 cize yarattığın gibi, derin uçurumun içine indiği zaman da

senyörümüze ve şahsında birleşen gerçeğin üç rabitasına inanan bize ve kardeşlerimize mucizeler yarat ve kurtarıcımız S.S.'yi bize gönderip bizi karanlıklardan aydınlıklara çıkart. Gözlerimiz görsün ve kalbimiz sevinçle dolsun ki ruhlarımızı bir an önce sevindirsin. Amin.

Bu (aşağıdaki masa duası) ladino (judeo ispanyol) dilinde söylenir ve 40 numaralı Mezamir anlatılır: «İşte senyörümüzün, kurtarıcımızın, gerçek Mesih'in yemeği, tanrı ona çok yükseklerde ve ebedî bir egemenlik ihsan eylesin. İşte senyörümüzün, kralımız S.S.'nin masası.»

IV. BÖLÜM

SABETAYCILARIN TEŞKİLATI - DİNSEL, AİLEVİ VE SOSYAL YAŞAM DUALAR - ÖRF VE ADETLER

A - Sabetaycılarının Teşkilatı

Türkiye cumhuriyetinin ilanından sonra, Türk hükümeti ulusal programını uygulamaya koydu. Türk basını da bu konuya eğildi ve diğer konular yanısıra "Dönmeler kimdir, ya da kimler dönmeydi?" soruları çerçevesinde bu konuya da yer verdi. Basın kampanyası, bir kısmı gazetelerde beyanatlar veren, diğerleri de bu konuda çalışmalar yayınlayan Sabetay ekolü mensuplarının teşkilatına ve örf ve adetlerine nispeten az da olsa perdeyi kaldırdı. Bu bölümde mevcut olan kısımların hemen hepsi bu gazetelerden alınmıştır⁽¹⁾.

Sabetay Sevi ölünce, sabetaycılarının kolu kanadı kırıldı. Onun yerini alacak bir başkan arıyorlardı. Aslında, bu başkanlar çok geçmeden ortaya çıktılar. Daniel Israel Bonafoux

1 Vakıf günlük gazetesi (1924 ocak ayı 8, 10, 18, 24, 28 numaralı sayıları)

adında bir hazan, Sabetay anısına saygı gösterisinde bulunan kalabalık bir Yahudi gurubunu biraraya getirmeyi başardı. Yardımcısı Abraham Michael Cardoso, İzmir’de, İstanbul’da ve Kahire’de sabetaycı fikirleri yaydı. Polonya’da Mordahay Ayzenştad Mesihlik propagandası yaptı ve çok geçmeden, Sabetay Sevi’nin kendisinde can bulduğunu açıklayıp Macaristan, Çekoslovakya, Bohemya, İtalya ve Polonya’ya dini geziler düzenledi.

Selanik de kendi açısından faaliyetsiz kalmadı. Cemaatte yeniden sorunlar getiren yeni bir Mesihlik hareketi baş gösterdi. Bu hareketin adını koymak için, şehrin hahamları kışkırtıcıları yerel makamlara bildirdiler. Takip edilmekten şikâyet eden kışkırtıcılar türbana büründüler, yani Sabetay Sevi gibi Müslüman oldular ve 1687 yılına doğru İbranice adı bugün maaminim olarak bilinen, Türkçe’si “dönme” olan tarikatı kurdular.

Yazarın bu tarikat hakkında yaptığı ve Vatan gazetesinde çıkan araştırmasında sözü kendisine bırakalım:

Mehmet Aziz’in (Sabetay) Ülgün’de ⁽²⁾ ölümü öğrenilir öğrenilmez, kayın pederi Abdul Gaffur⁽³⁾, kayın biraderi Abdul-

2 Bu Berat şehridir.

3 Bu bölümde görülecek özel isimler dönmelerin aldığı Müslüman adlarıdır. Örneğin, Sabbetay Sevi = Mehmet Aziz veya Mehmet Efendi’dir.

Abdul Gaffur = Joseph Pilossof.

yanlışlıkla Jacob Sevi adını alan Abdullah Yakup veya Yakup Efendi = Jacob Querido; aslında Ayiché (Ayşe)’nin erkek kardeşiydi.

Ayiché = Yocheved, Joseph Pilossof’un kızı ve Sabbetay’ın karısı (karısı Sara’nın ölümünden sonra).

Abdul Rahim (?), Mustafa Çelebi (?)

Abdullah Çelebi = Lévi Şalom.

Hüseyin Efendi (?)

Mustafa Efendi, Mekke’den döndükten sonra Hacı Mustafa Efendi olmuştur.

lah Yakup ve Abdül Rahim, Sabetay'ın karısı Ayşe'yi Sela-
nik'e götürmek için bu şehre gelirler. Sevi'nin ölümü 200 ai-
leden oluşan sabetaycılar güç durumda bırakmıştı. Bir baş-
kana ihtiyaçları vardı. Sevi'ye hitaben ve ölümünden önce
yazılmış bir mektup bu husustaki mirasçısı olarak, sabetaycı
cemaatin yönetimini devralan Abdullah Yakup'u öneriyordu.
Sürüsünü Sevi'nin emirlerine göre gütmek için kendini zor-
ladı, halkı onun kehanetlerinin gerçekleşmesini beklemeye
teşvik etti, 613 misvo'tun artık onlar için bir zorunluluk ol-
madığını açıkladı ve Müslüman dinine bağlı kalmaları gerek-
tiğini de ilave etmeyi unutmadı. Bu sonuncu tavsiye, Sevi'nin
hükümlerine bağlı olan bazı sabetaycının hoşuna gitmedi.
Uzun süredir Yakup'a tatsız bir saldırı hedefleyen Mustafa
Çelebi adında birinin yönettiği nahoş bir hareket nihayet ger-
çekleşti. Bir sabetaycı bir diğerine bir meşin parçası sattı; sa-
tın alan kişi bu parçayı kendi zevkine uygun bulmayınca sa-
tıcıya iade etti ama satıcı geri almayı reddetti. Her iki taraf
Yakup'a başvurdular ve ondan meseleyi yargılamasını istedi-
ler. Yakup'un yorumu şuydu: "Önceden belirlenmemesi ne-
deniyle geri alma hakkı mevcut olmadığından ve satılan mal
hatalı olmadığı için satım işlemi yasal sayılır ve sonuç olarak
satıcı malı geri almaya mecbur değildir"⁽⁴⁾.

Bu hüküm, Yakup'un evinde yapılan ve Mustafa Çele-
bi'nin de hazır bulunduğu fırtınalı bir toplantıda sabetaycı
halk tarafından tartışıldı. Yakup için pek sempatik olmayan
atmosferden yararlanan Mustafa Çelebi ayağa kalkıp şöyle
bağırды: "Beni seven arkamdan gelsin". Abdullah Çelebi da-
hil partizanları kalkıp onu takip ettiler. Bu olay, hicrî 1102
(1690) yılında sabbetaycılarının içinde meydana gelen bir fikir
ayrılığının başlangıcını sahneye koyuyordu.

4 27 Mayıs 1927 tarihli Son Saat bu hükümden söz ederken (3. Sayfası)
meseleinin bir meşin sorunu değil, bir anlaşmazlık sorunu olduğunu yazdı.
Yakup, Sabbetay'ın yasakladığı anlaşmazlığı emretmişti, ki bu durum Sevi
tarafırları açısından yasaya karşı gelmek olarak değerlendiriliyordu.

Sonuç ne olacaktı? Bu tarihten itibaren sabetaycılar iki gurup oluşturdular: Yakubiler (Jacobites) ve Osman Baba'nın müritleri Karakaşlar.

Bu tarihten itibaren aralarında sadece evlilik ilişkileri değil, en ilkel sosyal ilişkiler bile kesildi. Birbirlerine selam vermez oldular.

1) Yakubiler⁽⁵⁾

43 aile Yakup'a sadık kaldılar. Ona körü körüne itaat ediyorlar ve çilekeş bir hayat sürüyorlardı. Yakup'un sahip olduğu Yılan mermeri civarındaki büyük evin adı Saadethane idi. Burası Yakubi cemaatin merkeziydi.

Yakubi görüş şeriata dayanıyordu. Bu dinin mensuplarına maaminim⁽⁶⁾ adı veriliyordu ve dua, oruç, hac ve zekat⁽⁷⁾ gibi islamî hükümleri de ciddiyetle yerine getiriyorlardı. Yakup, dinsel fikir ayrılığından hemen sonra, cemaat mensuplarına bir örnek harekette bulunmak amacıyla, Mustafa Efendi adındaki biriyle birlikte Mekke'ye hacca gitti. Mekke ile Medine arasındaki mesafeyi katederken bir devenin altında kalarak öldü. Hacı unvanını almış olan Mustafa Efendi Selnik'e döndü ve herkese Yakup'un ölmediğini, Kible⁽⁸⁾ yönüne doğru gittiğini anlattı.

Yakup'un erkek çocukları olmamıştı⁽⁹⁾. Kısaca hanım⁽¹⁰⁾ olarak anılan kızı Ayşe, damad⁽¹¹⁾ unvanını alan Hüseyin

5 Bu gurup aynı zamanda "Hamdi beyin gurubu" diye de tanınır.

6 Maominum = mümin

7 Kuran'da öngörülen, Müslümanların verdiği bir çeşit aşar vergisi.

8 Mekke

9 Rosanès, IV, 467, İbrani'ce metinlere dayanarak, Yakup'un halefinin oğlu Bérachya olacağını söyler. Belki Bérachya ölmüştü ve bu yüzden başka bir halef aramaya başladılar.

10 Diver guiveret = Seniors

11 Damat.

43 aileden meydana gelen bu gurubun acayipliklerinden biri, asırlarca birbirinden ayrı kalan ve kesinlikle evlenmeye yaklaşmayan iki ayrı gurubu, bir zengin sınıf ve bir de fakir sınıfı oluşturmuş olmasıdır. Bu evlenme sınırlaması yabancı kişilerin gurubun örf ve adetleri hakkındaki şüphelerini arttırmıştır.

Türk okullara giden sabetaycı çocuklar Türk arkadaşlarının başkan hakkında ve gurubun örf ve adetleri hakkında konuşmalarına şahit oluyorlardı. Sabetaycı çocuklar, Türk çocukların söylediklerini ailelerine sorduklarında, ailelerin cevabı şu oluyordu: "Hangi başkandan bahsediyorsunuz? Başkan denince biz mahkemedeki başkanı (yargıç) ya da belediye başkanını anlarız, başka bir şey değil." Sabetaycı bir gencin evlenme zamanı geldiğinde, önceden beri içinde olduğu gurubun sırlarını öğrenmeye başladılar.

Dönmelerden söz ederken, Hasan Paşa adında Selanikli bir vali, neo-müslümanların ne İslamiyeti ne de Yahudiliği izlemediklerini öğrenince 1722 yılında onları imha etmeye karar verir. Projesini uygulamaya koymakla uğraşırken, bazılarının dediğine göre Hasan Paşa öldü veya diğerlerinin dediğine göre öldürüldü. Valinin ölümü kendi durumlarını daha da sağlamlaştırmak için, dindar dönmeler tarafından istismar edildi⁽¹²⁾.

Bu durum iki asır boyunca devam etti. 19. Yüzyılın ikinci yarısı boyunca sırları muhafaza eden örtü şu koşullar altında açıldı : Gurup mensuplarından Cambour (Kambur) adında biri, Selanik'in ileri gelenlerinden Abdullah beye başvurdu ve sırların neler olduğunu ve saadethane evinin , yani Yakup'un tarikata miras bıraktığı evin, Sevi Yakup'un bıraktığı kutsal kalıntıların nerede bulunduğunu ona anlattı. Vali Hüs-nü Paşa'ya müracaat eden Abdullah bey, valiyi Kambur'un

12 Bu italik kısım Rosanès'dan alınmıştır, IV, s. 468.

beyanatlarından haberdar etti ve gerekeni yapmasını istedi. Durumu haber alan guruptaki erkekler kutsal kalıntıları derhal ortadan kaldırdılar. Evin koruması Nimetullah Hanım sorulan sorulara hiçbir cevap vermek istemediği için tutuklandı.

İlk kez denenen bu tarikatın sırlarına intibak etine çabası sonuç vermedi. 1291 hicrî tarihinde (1874) Mithat Paşa Selanik valisiyken birçok devlet görevlisinin başlarını kazıttığını şaşkınlıkla öğrendi. Nedenini sorunca, ona onların Sabetay'ın müritleri oldukları söylendi. Mithat Paşa onlara başlarını bu şekilde kazıtmalarını yasakladı. Göz dağı olarak, aksi takdirde işten kovulma tehdidini beyan etti.

1291 ve 1300 hicrî yılında (1874-1882) gençlerden oluşan bir gurup okuldan çıkmış ve açıkça başkanlarının davranışlarına karşı olduklarını beyan ediyorlardı. Başkan verdiği cevapta onların tarikattan ihraç edilmelerini bir kararname ile bildirdi. İhraç edilenler kendileri hakkında alınan karara tamamen karşı olmakla birlikte ailelerine saygıları nedeniyle daha fazla ileri gitmediler. 1300 (1882) yılına doğru Sabetay Sevi, gençler tarafından yayınlanan Gonca-i Edeb (Eğitimin goncası) adlı bir dergide, "17. Yüzyılın şarlatanı" olarak tanımlandı. Bu durum karşısında, gurubun başkanı gençlere ait olan bazı hakları sınırlamak zorunda kaldı. 1300'den önce (1882), yabancı bir dilin eğitimi, İstanbul yüksek okullarına gitme, tıp eğitimi, hukuk ve eczacılık gibi eğitim faaliyetleri onlara yasaklandı. Daha sonra bu yasak kalktı ama bu gençlerin Avrupa'da eğitim görmeleri yasaklandı.

Bu gurubun mensupları genelde pek fazla ticaretle uğraşma eğilimi göstermediler. Büyük bir kısım devlet memuru görevini talep ettiler ve mükemmel şekilde de başarılı oldular.

2) Karakaş Gurubu⁽¹³⁾

Yakubi gurup gibi bu gurup da iki asır boyunca fanatik düşünceler içinde kapalı kaldı. Sabetaycı fikir ayrılığının yazarı Mustafa Çelebi'nin partizanlarından biri Abdül Rahman Efendi adında bir dönme idi. Onun da 1088 (1677) yılında, yani Sabetay'dan tam dokuz ay sonra doğmuş bir oğlu vardı. Mustafa Çelebi sabetaycı gücü eline geçirmek için ruhgöçü (reenkarnasyon) temeline dayanan bir plan hazırladı. İşte bu plan şu şekildedir: Genel kanıya göre Sabetay ölmemişti, sadece ruhu başka bir vücuda geçmişti. Bu beden değiştirme olayının Yakup'un bedeni ile ilgisi olamazdı zira Sabetay sağken oda sağdı. Sevi öldüğü gün ruhu Abdül Rahman'ın karısının döl yatağına göçmüş ve dokuz ay sonra Sabetay'ın direkt halefi olan Osman adındaki erkek çocuk dünyaya gelmişti. Mustafa'nın planı iyi kombine edildiği için Yakup'tan ayrılan büyük sayıda sabetaycı tarafından kabul edildi. Mustafa Çelebi'ye gelince, mistik bir hayat sürdü. 1114 (1702) yılında, yani Yakubilerle ayrılıktan 12 yıl sonra Mustafa, Osman'ı Sevi'nin temsilcisi ilan etti. O tarihte Osman 26 yaşındaydı. Uzun boylu, esmer, iri yarı, mavi gözlü ve cahil görünüşlü biriydi. Mustafa, başarısından güç alarak, 1128 (1716) yılında onu aynen Sevi gibi Mesih ilan etti. Yeni Mesih o zamanlar 40 yaşındaydı.

Bu açıklamalar tepkilere yolaçtı. İbrahim Ağa adında biri, Osman'ın Mesih'in temsilcisi olabileceğini ama bir Mesih olmaması gerektiğini söylüyordu. Diğerleri buna karşıt bir fikri savunuyorlardı, ki bu duruma göre bu gurubun da dağıl-

13 Bu gurup aynı zamanda Komşu Ağaları olarak da bilinir. Mümin (Maamin), Mustafa Çelebi, Osman Baba ve On Yollu (bu son kelime Honyo partizanları honyolar'dan, Osman'ın oğlu ve halefi, türetilmiştir). On yollu Türkçe'de on yolu takip eden anlamına gelir, yani Sabbetay'ın dirilişine inanan on ekol mensubu gurup. Bu gurup, Çigan, Yunan, Yahudi, Polonyalı, Arnavut, Türk, Rus, Maggiare, Montenegrin ve Bulgar'lardan oluşuyordu ve Sabbetay Sevi'ye olan inançları diğerlerinden çok daha sağlamdı. [Bu ayrımı genç bir Kapancı tarafından Resimli Dünya adlı Türk dergisinden alınarak 15 kasım 1341 (1925) tarihinde İstanbul'da tercüme edilmiştir].

ma eğilimi gösterdiği anlaşıyordu. Aslında, yoğrulma dönemindeki fikirler iletişim halindeyken, Osman Ağa kesin bir karar alamadan önce 1133 (1726) yılında öldü. Ölümü yeni tezatların ortaya çıkmasına neden oldu. İbrahim Ağa ve partizanları kendi görüş açılarında ısrar ediyorlardı. Bu görüş şuydu: "Mesih ölmez, bedeni çürümez"." Aksini iddia edenlere mezarı açıp cesedin durumuna bakmayı önerdiler. Eğer çürümemişse Mesih'tir, ama çürüdüyse değildir diyorlardı. Bu teklif kabul edilmeyince olan oldu ve ayrılık baş gösterdi. Yeni gurubun başına İbrahim Ağa geçti.

Osman Ağa ya da Osman Baba'nın üç oğlu ve dört kızı oldu. Büyük oğlu Abdül Rahman ya da Honyo onun yerine geçti. Ondan sonra on tane başkan birbiri ardına başkanlığı devraldılar ve gurubu yönettiler.

Honyo'nun yerine geçen kişi kabalist Derviş Efendi idi. Zohar ve Kabbala öğretilerindeki cinsel konulara olan yaklaşımlara yaptığı yorumlara istinaden kadınlara tam özgürlük tanımak istiyordu⁽¹⁴⁾.

Bu gurubun başkanları arasında Ambarcı adlı şahıs halkı ahlâk bozukluğuna sürükledi. Çevresi kötü kişilerle dolu merhametsiz biriydi.

Önceki gurubun başına gelenler bu gurubun da başına geldi. O da gelişmelere ayak uyduramadı. 19'uncu yüzyılın sonlarına doğru gurubun saçmalıkları karşısında yeni bir nesil ayaklanmaya başladı. Bu yeni nesil, önce Feyz-i Sübyan adlı okulu ve daha sonra Feyziye okulunu kurdular ve yetenekli öğretmenlerden oluşan bir ekip oluşturdular. Eğitimlerini tamamlayanlar yüksek okullara gidiyor ve doktor, avukat, profesör vs. oluyorlardı. Eğitim, ticarî yeteneklerini yükseltti ve kalıcı yararlar sağlamaları için gereken sosyal dayanışmayı güçlendirmeye yardım eden refaha erişmelerine yaradı.

14 Bu italik bölüm Rosanès'dan, IV, 469, alıntıdır.

3) Kapancı Gurubu⁽¹⁵⁾

İbrahim Ağa 1133 (1726) yılında yeni gurubun başına geçince Yakubi guruba yaklaşmanın yollarını aradı. Bu amaca erişmek için 31 yıl boyunca emekler sarf edildi ama aradaki fark gerçekten büyük olduğu için yakınlaşmak mümkün olmadı.

Bu gurup yeni bir batıl inançlar dokusu yaratma ihtiyacı duymadı. Karakaş gurubu ile kader bağı kurmuş oldukları için, bildikleri ile yetindi.

Bu gurup "İlerleme"nin etkisine de maruz kaldı. Yabancı diller öğrenmenin gerekliliğini diğer guruplardan önce anladı ve bu öncelik ticarî hayatlarının geniş ölçüde gelişmesine yaradı. Kurduğu Terakki okulu iyi sonuçlar aldı.

B - Dinsel, ailevî ve sosyal yaşam

1) Sabetay ve haleflerinde tanrı inancı

Dönmeler dünyayı yaratan bir tanrının mevcudiyetine inanırlar. Onun diğerlerine göre olan üstünlüğüne inanırlar. Tanrıdan sonra Sabetay Sevi gelir⁽¹⁶⁾.

Daha yukarıda Osman Ağa'nın neden sonra ve hangi kavrama istinaden doğduğunu ve nasıl Sabetay'ın direkt halefi tayin edildiğini gördük. Sabetay gibi, Osman da "baba" adı verilen müritlerinden oluşan 63 kişi tarafından tanrı ilan edil-

¹⁵ Bu gurup İbrahim Ağalar ve Papular olarak da tanınır. Papou sözcüğü İspanyol Yahudicesinde "yaşlı" anlamına gelir ve "lar" Türkçe'nin çoğul takisidir. Papular "yaşlılar" demektir. İzmirli bir gurup oluşturmadılar. Bu isim altında Sabbetay'ın İzmirli partizanları anılıyordu.

¹⁶ Resimli Dünya, 15 Kasım 1925

di. Osman'ın haleflerine halife (khalifes) denir.

Osman'ın sağığında tanrısallığına inanan gurup mensupları, yangına karşı koruması için takılarını ve benzer değerli şeylerini ona bırakıyorlardı. Osman'a atfedilen bu korumacılık her şeyi yakıp yıkan bir yangın karşısında anlamsız kalınca kişilerin yorumu şu şekilde oldu: "Günahlarımızın çokluğu yüzünden mallarımız kurtulamadı"⁽¹⁷⁾.

2) Dönmeler ve diriliş

Dönmeler Yahudi adları taşıyan çeşitli ailelere bölünüyor. İçlerinden en önemlileri: Ruso, Florentin, Tiron(?) (belki de Ghiron ya da Niron), ve Kohen. Rivayete göre Ruso ve Kohen ailelerinin aziz olma özellikleri mevcuttur. Bu dört ailenin inançlarına göre ölümlerin dirildiği gün diğer tüm insanlık yer altında kalırken dönmeler mezarlarından çıkacaklardır. Bu şekilde dirilecek olan dönmeler bayraklar taşıyan guruplar halinde birleşecek ve cennete gireceklerdir. Kohen'ler yeşil bir bayrak taşıırken ve diğer aileler kırmızı-beyaz bir bayrak taşıyacaklardır⁽¹⁸⁾.

3) Sünnet

Dönmelerin sünnet adeti Müslümanlarınkinden farklıdır. Dönmelerin çocukları iki ya da üç yaşında sünnet edilir. Her sünnet halifenin (ya da baba veya Ağa) izni ile yapılır. Sünnet edilecek çocuk onun elini öpmek zorundadır. Sünnet töreni anında İbranice dualar okunur⁽¹⁹⁾. Bu dualardan biri şudur: Yemin ad ... osa ha'il.

17 Vakıf gazetesi, 8 Ocak 1924.

18 a.g.e., 24 Ocak 1924.

19 a.g.e., 18 Ocak 1924.

4) Nişan ve nikâhlar

Nişan ve nikâhlar genellikle çocuklar doğmadan önce yapılır. İki kadın gebe kalınca farklı cinsiyetten olan çocuklarını nişanlarlar. Nişanlılar üç ya da dört yaşına gelince bu nişan değer kazanır. Düğünde yapılan kutsama genellikle Perşembe akşamı cereyan eder. Gurubun dinî başkanının refakat ettiği çift, içinde Osman Baba'nın heykelinin bulunduğu odaya girip önce kız sonra erkek onun karşısında diz çökerler ve elleri ile ayaklarını öperler. Daha sonra törende dinî başkanın yaptığı kutsaması yer alır ve bu kutsama esnasında hahamlar (maanimin) İbrani'ce dualar okurlar. Kızın kollarına eşkenar dörtgen şeklinde kutsal bir bilezik takıldığında evlilik takdis edilmiş sayılır. Bu bilezik Osman Baba'dan kalan bir kutsal semboldür.

Evlilik yemeği süresince hahamlar yeni evlilerin ortasına otururlar ve uzun dualar okurlar. Yemek bittiğinde yeni evliler yalnız bırakılır. Bir süre sonra, yeni evli genç kız yatak odasına çekilir, daha sonra yeni evli erkek onunla orada buluşur ve her ikisi yüz yüze duygu ile birkaç dakika süren bir dua okurlar⁽²⁰⁾. Ertesi gün, tüm şüphelerden arınmak için bir imam (Müslüman bir imam) çağırılır ve Müslüman tören usulüne göre evlilik yapmak için dostlar davet edilir.

Çoğu kimse, Osman Baba'nın heykeline yapılan ziyareti genç nişanlı kızın dinî başkana sunduğu bir çeşit bekâret adanğı olarak kabul eder. Bu inanç hiçbir temele dayanmaz.

5) Ölüm ve mezarlar

Hasta özel bir tedavinin objesidir. Bir dönme can çekişiyorsa yatağının etrafındakiler, erkek ya da kadın, herkes dualar okur. Ölünün bedenini yıkayan kimse, ölen kadın olsa

20 Vakıf gazetesi, 18 Ocak 1924.

bile daima erkektir.⁽²¹⁾.

Yedi gün boyunca yas tutulur ve bu süre boyunca düzenli olarak dua edilir. Ölümünden sonraki 40. günde dua edilir ve her sene yıldönümü anılır⁽²²⁾.

Dönmelerin Selanik'te ve İstanbul'da özel mezarlıkları mevcuttur. Bu tarikattan biri bu iki şehre yakın bir yerleşme merkezinde ölürse tabut bu iki mezarlıktan birine taşınır. İstanbul mezarlığı Üsküdar'da, Boğazın Anadolu kıyısındadır.

Eskiden her gurubun kendi ayrı mezarlığı vardı.

6) İyilikseverlik

Sabetay'ın 13. Emrine istinaden dönmeler iyilikseverliğe ve tarikatın dayanışmasına çok önem verirler. Şu şekilde:

1 - Fakir hastalara yardım amacı güden "Sağlık Yardımı" adlı kuruluş onlara ilaç, doktor ve diğer malzemeyi tedarik eder. Odun, kömür ve gıda tedariki yapar.

2 - "Genç Kadınlar" adlı cemiyet önceki cemiyetle aynı gayeyi güder.

3 - "Bayanlar Cemiyeti" adındaki cemiyet kalıcı olsun geçici olsun, dişil teşkilatların tümünün merkezidir⁽²³⁾.

Dönmeler, tarikatlarından bir kimsenin askerlik hizmetinden muaf tutulması için gerekli muafiyet vergisini ödemek üzere müşterek masraflara ortak olmak için bir araya gelirler.

21 a.g.e., 18 Ocak 1924.

22 Resimli Dünya dergisi, 15 Kasım 1925.

23 15 Kasım 1925 tarihli Resimli Dünya

C - Dualar

İşte adları açıklanmış dualar:

1- *Sabahleyin yüz yıkandıktan sonra Tela ledavid aro-minha eloay ameleh⁽²⁴⁾ Mezamiri okunur. Bu duayı herkes "havlu" duası olarak anımsar.

2- Tefila denen sabah duası. Karakaşzade Rüştü, Vakit⁽²⁵⁾ gazetesi temsilcilerinden birine bu duadan bahsederken gözlerini kapamış, dudaklarını kıpırdatarak sağdan sola doğru bir sarkaç gibi sallanmış, ve gözlerini açtığı zaman, "Bu Tefila denen duadır" demiş ve ilave etmiş: "Dönmeler yalnızlık duygusuna kapılınca bunu okurlar ve Osman Ağa onlara yardıma koşar."

3- Akşam duası (Karakaş Arvit denen duayı ima etmiştir), belirli bir saatte, özel evlerde, küçük sinagoglarda düzenlenerek yapılır.

Şu dualar İspanyol Yahudicesi dilinde söylenir:

4. —** סִיחָה קִאֲנְטִיעִיקָדוֹ, סִיחָה חִינְקוֹרוֹוָדוֹ, סִיחָה חֲזִירוֹמוֹיָוָדוֹ,
 סִיחָה חֲלָאֲדָדוֹ, סִיחָה חִינְשָׁלָשָׁדוֹ, סִיחָה חִינְנֵרָחֵרִיסִדוֹ,
 סִיחָה סוֹנֵחֵלָסָדוֹ פֶּחֶרֶה סִיחֶפֶרִי חִי קִיחֶפֶרִי.
5 —** חֲדוֹיָנוֹ סִיחָה בִּינְדִיעֹ חֵל קִי שָׁמוֹ, כֶּשֶׁם רָכוּ.
6 - ** בִּינְדִיעֹ סוֹ ה'

7- İşte Senyörümüzün yemeği, kral Sabetay Sevi, kralımız, Mesih ve Kurtarıcı, gerçek Mesih, ihtişamı artsın ve krallığı

24 Mezamir, 145.

25 21 Ocak 1924 tarihinde.

(*) asterisk ile işaretli duayı bana genç bir dönme söylemişti.

(**) iki tane asterisk ile işaretli duaları bana bir dönme okudu.

çok yükseklerle, En-Sofun mertebesine çıksın. İşte Senyörü-müzün sofrası...

8- Sabetay Sevi'nin (Ayet 9) ima edildiği İlâhilerin İlâhisi'nin 2. Bölümünün de bir dua olduğu kabul edilir. Resimli Gazete⁽²⁶⁾ adındaki Türk dergisi bu bölümün İbrani'ce metni-ni Arap harfleri ile yayınladı.

D - Örf ve adetler

Örf ve adetler genel olarak uygulayan kimseler tarafından muhafaza edilmiştir. Sadece anıların sürdürülmesi gayesiyle, geçen zamanın gerisinde kalan örf ve adetleri koruma eğili-minde olan aydınlar görülmektedir. Ayrıca, ilerleyen zaman içinde şüpheye düşen aydınlar, örf ve adetlerin ötesinde ka-lan, batılcıların sıkıca sarıldığı düşüncelere saplanmıştır. Bu saplantılar her yerde aynıdır.

Aşağıda öğrenebildiğimiz örf ve adetlerden bazılarını ve-riyoruz:

- Topuklu ayakkabı giymek yasaktı. Özel bir model olma-ları gerekiyordu. Modelde hiçbir sapma kabul edilmeyecekti. Karşı gelenlerin hepsi, bir mübaşir ve bir kılavuzcu kadın (çöpçatan) aracılığıyla gurup başkanının huzuruna çağırıla-caktı. Özel adları olan memurlar başkan huzuruna çıkan er-kek veya kadınların ayakkabılarını inceliyordu. Ayakkabıla-rın topukları önerilen modele göre imal edilmemişse, iri bir bıçak darbesiyle kesiliyordu.

Başkan bu gibi sapma gelişmelerine hükmettiği sürece be-yaz bir türban giyiyordu ve suçlulara buna benzer günahlar-dan kaçınmalarını öğütlüyordu. Aynı suçu tekrarlayanlar ayıplanarak cezalandırılıyordu. Islah olmayanlara aforoz ce-zası veriliyor ve gerekirse selam dahi verilmeyerek halkla

olan ilişkileri dışlanma yöntemiyle kısıtlanıyordu. İhraç edilmeyi gerektiren çok kötü durumlarda başkan gurubun yaşlılarının fikrini soruyordu.

- Roşa Şana'da (Yahudi yılının ilk günü) Izak'ın yerine kurban edilen kuzunun anısına kuzu yeniyordu (hâlâ yeniyor).

- Mesih'i beklemek üzere deniz kıyısına, ya da bir ırmak kıyısına gidilirdi (hâlâ gidiliyor) ve şöyle söylenirdi: Sabetay Sevi, esperamos a ti, yani Sabetay seni bekliyoruz (günümüzde de söylenir).

- Yakubiler kafalarını tıraş etmek zorundaydılar (günümüzde de geçerli). Karıları ve kızları tıraş olamadıkları için saçlarını çok ince (günümüzde de geçerli) örerler.

- Kadınlar sokağa çıkarken yüzlerini örtmek zorundaydılar ve eğer birlikte oldukları kimse babaları, kocaları ve erkek kardeşleri değilse asla örtünmeden karşılırlarına çıkmazlardı (henüz aynı).

- Kadınların ferace (üst giysi) giysisini Türk kadınların sokağa çıkarken sarındığı çarşaf ile değiştirmeleri yasaktı.

- Her dönmenin bir Yahudi adı vardı.

- İspanyol Yahudicesi dilinde bazı iyi niyet sözcükleri ve bazı kötü niyet sözcükleri kullanılıyordu (günümüzde de kullanılıyor).

- Sakallı olmak mitzva (bu tavsiyeyi tanımlamak için dönemelerin kullandığı sözcük) sayılırdı (günümüzde de sayılıyor).

- Bu günahın kınanacağı bir tarihte, sene içinde ölme korkusuyla özel bir tören olmaksızın kuzu eti yenmezdi⁽²⁷⁾.

- Dönme olmayan kadınlarla ilişkiye girenler cehenneme gitmeye adaydı⁽²⁸⁾.

- Bir dönmeden önce dönme olmayan birini selamlamak günahı⁽²⁹⁾.

- Oruçken sigara içmeye izin vardı⁽³⁰⁾. Ramazan orucu tutarken sigara içmeye izin yoktu.

- Kutsallığı kendilerini yangına karşı koruyan değerli takıları ve eşyayı tarikat başkanının evinde depolamak alışkanlığı mevcuttu.

28 a.g.e.

29 Resimli Dünya, 15 Kasım 1925

30 a.g.e.

V. BÖLÜM

ÇEŞİTLİ ÖZELLİKLER

Sevi ailesinin İzmir'deki izleri -Yahudiler ve Dönmeler - Dil ve fonetik başkalaşım - Sözdiziminin başkalaşımı - Dönmelerin arşivleri - İkinci Abdülhamid ve dönmeler - Önemli şahsiyetler - Yahudiliğe dönüş üzerine iki deney - Dönmelerin güncel durumu

Sevi ailesinin İzmir'deki izleri

Karataş'ta bulunan ve Birinci Dünya Harbi sırasında (1914-1918) park haline getirilen eski İzmir mezarlığında mevcut binlerce kabir arasında Sabetay'ın babası Mordehay Sevi ve muhtemelen Mordehay'ın erkek kardeşi İzak Sevi'nin kabirleri de bulunuyordu. Bu iki mezar birbirinin yanında yer alıyordu ve yazıt olarak aynı metni taşıyorlardı. İzak'ın ölümü ile Mordehay Sevi'nin ölümü arasındaki zaman farkı iki ay üç gündü.

İşte 1903 yılında bu kabirdeki araştırmalarımız esnasında kopya ettiğimiz bu yazıtın metni :

דבק בתורת אל ומצוותיו
 וראו סר מרע כל ימותיו
 קדמו פניו צדקותיו
 כגן עדן יחליץ עצמותיו
 מצבת קבורת הישיש נכון ונעלה
 כמ'הר מררכי צבי נ'ע נפטר
 ביום ב'ך להרש שבט ש' ה'תג'ך

דבק בתורת אל ומצוותיו
 וראו סר מרע כל ימותיו
 קדמו פניו צדקותיו
 כגן עדן יחליץ עצמותיו
 מצבת קבורת הישיש נכון ונעלה
 כמ'הר מררכי צבי נ'ע נפטר
 ביום ה'ך לחדש ניסן ש' תיג'ך

İzmirli Yahudi cemaati hakkında 1903 yılında topladığımız notlar arasında şu ibareleri keşfettik: “Otuz sene önce, başlarında Kordoso ailesinin bir üyesinin bulunduğu İzmirli birkaç Yahudi her sene Sabetay Sevi’nin ölümünü anmak için bir tören düzenliyorlardı.” 1932 yılında İzmir’e yaptığımız seyahat esnasında bu törenin konusu ile ilgili ayrıntıları sordüğümüzda hiçbir şey hatırlamadıklarını ve Kordoso ailesinin şehirden ayrıldığını söylediler.

Ergat Bazar kasabasının yakınlarında, baş hahamlığın lokalinde yakın sayılacak bir mesafede, bugün bile “Lamba Sokağı” adlı bir sokak bulunuyor. Sokağa girildiğinde Sevi’nin Cortigo’su adında bir cortijo (çeşitli ailelerin bir arada oturduğu birkaç odalı bir ev) gözden kaçmıyor. Halihazırda bu evde Hintli satıcı Hayim Katan oturmaktadır. Resimli Dünya dergisine göre⁽¹⁾ Tişorel ailesi eskiden Sevi’nin evinde ikâmet etmiş.

Yahudiler ve dönmeler

Selanik’te :

Sabetaycılar genel olarak maaminim genel adı altında bilinirler. Selanikli Yahudiler tarikatın meydana geldiği üç gubruşa aşağıdaki nitelikleri atfediyorlardı :

1 15 Kasım 1925 tarihli.

Yakubilere : Arapados, tıraşlılar anlamında İspanyolca sözcük

Karakaşlara : Honieros, burundan konuşan (hon hon)

Kapancılara : Kavaljeros veya Terpuşlu , ilk sözcük İspanyolca, ikincisi Türkçe, her ikisi de uzun saçlı anlamında.

Ayrıca onları borekas⁽²⁾ adıyla da tanımlıyorlardı çünkü dönmeler her İspanyol Yahudisi gibi ondan yerler.

Edirne'de

Edirneli Yahudiler, dönmeleri anlamını Türkçe'deki sazan balığından alan ve sözcüğün sonundaki icos çoğul küçültme eki ile sözcüğü yavru sazan anlamına tamamlayan sazanikos adıyla anıyorlardı. Bu alegorik çağrışım, iki dinli olanlar ve (Yahudi ve Müslüman) tatlı suda ve tuzlu suda yaşayanlar olarak (sazan sadece tatlı su balığıdır) dönmeleri sazan balığına benzetme eğilimindeydi. Suda çeşitli dolambaçlar yaparken vücudunda çeşitli renkler göstermesi bakımından sazaniko 'yu anımsattığı düşünülüyordu.

Aynı şehrin Yahudileri, dönmelerin ikamet ettiği sokağa caleja des gaicos (genç horozlar sokağı) diyorlardı. Bunun nedeni, sosyal izolasyon ve kendi aralarında evlenme gibi unsurlar nedeniyle sinirli olduklarından, çok esniyor olmalarıydı.

Bu şehrin dönmeleri, Yahudileri küçümsemek için onlara çifit (olumsuz anlamda Yahudi) diyorlardı. Buna karşılık, Yahudiler ise onları eski çifit (eski Yahudi) olarak çağırıyorlardı.

2 Et veya peynirle doldurulup pişirilen hilal şeklinde çörek türü.

Dönmelerin az çok önemli guruplar halinde İstanbul, Edirne, Selanik ve İzmir'de yaşadıkları bilinir. Selanik Sabe-taycı Metropol olarak tanınır; bu nedenle günlük Türk dilin-de Selanikli sıfatı da dönme anlamına gelir.

Dönmeler din değiştirdikleri ilk andan başlayarak 19'un-cu yüzyılın ilk yarısına kadar evde daima İspanyol Yahudice-si konuşmuşlar, ve Türklerle birlikte olduklarında ya da on-larla temas halindeyken Türkçe konuşmuşlardır.

80.000 Yahudi'nin yaşadığı Selanik'te, Birinci Dünya Sa-vaşının başlangıcına kadar (1914-1918), dönmelerin tümü ve Yahudi olmayan nüfusun büyük bir kısmı, o zamanlar nere-deyse şehrin ortak dili olan İspanyol Yahudicesi konuşuyor-lardı⁽³⁾.

İspanyol Yahudicesini Selanik'te yaygınlaştıran bu ayrıca-lığa rağmen, bu şehrin dönmeleri kendi okullarını Türk eği-tim temeline göre tesis ettiler ve yeni nesil başlangıçta tarika-tın hiçbir geleneğini kaybetmeden yetiştirdi. Bu gençler İspan-yol Yahudicesi yerine Türk yazısını kullanıyorlardı ve bu du-rum İbranîcenin ve İspanyol Yahudicesinin fonetik değişime uğramasına sebep oldu.

İbranîce yazısını ve İspanyol Yahudicesi denilen yazıyı tanımayan bu gençler o çağda tarikatın çeşitli dinî ve ahlakî emirlerini ve İbranîce ve İspanyol Yahudicesi duaları kopya etmek için Türkçe yazıyı⁽⁴⁾, yani Arap yazısını kullandılar. Arap yazısı İbranîce gibi, Sâmi dili olduğundan sesli harf ye-tersizliği vardı ve sözcükleri düzgün telâffuz etmek için nok-

3 İspanyol Yahudicesi Selanik'te oldukça yaygındı ve Yunanlı tüccarlar bile ticarî yazışmalarında bu dili kullanırlarken, Hristiyan takvimin yanı sıra İbranî takviminden de yararlanıyorlardı.

4 10 Ağustos 1928 tarihinde Türkiye alfabe devrimini gerçekleştirdi, ya-ni, latin harfleri benimsedi ki harflerin bazıları fonetik ihtiyaç nedeniyle ba-zı işaretler taşıyordu.

talama yapmadan seslendirme yapılamıyordu.

Dua kabul edilen İlâhilerin İlâhisi'nin II. Bölümü (İbranîce metin) Arap alfabesi ile yazılmış ve Resimli Gazete'de yayınlanmıştır⁽⁵⁾. Fonetik başkalaşımın çarpıcı bir örneğidir.

Sözdiziminin başkalaşımı

Günlük yaşamda Türkçe konuşmuş olan ve henüz konuşan dönmeler bu dili İspanyol Yahudicesi modeline göre konuşarak Türk sözdiziminin bir kısmını bozmuşlar ve bozmayaya devam etmektedirler. Bu durum Türk okullarda eğitim alan dönmeler için söz konusu değildir. Okuma yazma bilmeyen bir dönme ben eve gittim demek yerine şöyle konuşur: Ben gittim eve. Yarın bize kim gelecek? demek yerine, kim gelecek yarın bize? der. Türkçe'deki mi soru ekini genellikle kaldırır. Böylece yazdı mı? Demek yerine, sesle soru tonlaması yaparak yazdı? der, vs.

Dönmelerin arşivleri

Bilgin dostumuz S.A. Rosanes, sabetaycı tarikata yabancı olan ve 1915 yılında Karakaş gurubunun arşivlerini ziyaret eden ilk ve son kişi olmuştur. Biz ona ilk ve son diyoruz zira 1917 yılında Selanik'i kasıp kavuran yangından sonra bu arşivlerden bugüne hiçbir şey kalmamıştır. Kaybolan bu arşivler gurup başkanının evinin alt katında korunan sandıklarda saklanmaktaydı. Bu sandıkların muhteviyatının en büyük kısmı İspanyol Yahudicesi dilinde ve diğerleri İbranîce yazılmıştı ve gurubun ilk kuruluş yıllarına kadar uzanan belgelerdi.

İşte Rosanès'ın orada ilginç bulduğu bazı örnekler:

a) Başı ve sonu eksik, büyüden, dinî hükümlerden bahse-

5 No. 166, Hicrî yıl 1431 (1925).

den ve Zohar'dan bazı paragraflar ihtiva eden İbranice yazılı bir elyazması.

b) Gerçek Yahudilerin maaminim'ler olduğunu ispatlamak için yazılmış ve Sabetay'a yazılmış kasidelerle dolu elyazması halinde çeşitli şiirler ihtiva eden İspanyol Yahudicesi dilinde kırk küsur örnek.

c) Raza De Mehemamita. Bu eser Nehemya Hayon'un eserinin İspanyol Yahudicesi tercümesidir. Bu eserin bizzat Sabetay tarafından meydana getirilip Hayon tarafından tercüme edilen orijinal eser olma ihtimali de mevcuttur.

d) Zohar Akadoş. Zohar'ın üç kısım halinde İspanyol Yahudicesine tercümesi⁽⁶⁾.

e) Itgalot. Bu broşür, Pesah gecesi 24.000 meleğin Sabetay'a yaptığı ifşaatla ilgilidir. Melekler hep birlikte şöyle demişlerdir: "Sen bizim senyörümüzsün, sen bizim kralımızsın, sen bizim Mesih'imizsin vs.".

f) Ganshoşhanim. Amacı Sabetay'a olan inancı güçlendirmek olan vaazlar.

g) Deraşot. Çeşitli hatiplerden toplanmış vaazlar.

Diğer iki sandığın içindekiler Torah'ın (Eski Ahit'in geleneksel olarak Musa'ya atfedilen ilk beş kitabı) çeşitli örneklerinden ve Selanik baskısı bir tam Tevrat'dan ve yine Selanik baskısı bir dua kitabından ibaretti. Bu kitapların yanında Odessa baskısı Atsat Tsvi ve Kitzour Tsitat novel tsvi gibi Sevi'ye yapılan saldırıları anlatan eserler vs. de mevcuttu⁽⁷⁾.

6 Satırların baskıya girdiği anda, ilgi duyan kişiler tarafından Zohar'ın İspanyol Yahudicesine tercüme edildiğini öğrendim.

7 Bu konu için bakınız Rosanès, IV, s. 464-475

II. Abdülhamid ve Dönmeler

II. Abdülhamid'in kötü yönetimi gerek ülke içinde gerekse dışında bir çok düşman edinmesine neden oldu. Selanik şehri Jön Türkler hareketinin merkeziydi. Ordu ve halk Sultanın mutlakıyetçi yönetimine karşı çalışırken, dönmelerin büyük bir kısmının kendisine karşı yönetilen hareketin başında olduğunu öğrenen Sultan, Sabetay Sevi hakkında ayrıntılı bilgi getirilmesini emretti. Onun yanına hahambaşının Kaymakamı Moşe Levi'yi göndererek Yahudi dininin farklı tarikatlarının neler olduğunu sordu. Hahambaşı kaymakamı verdiği yanıtta iki tane tarikat bulunduğunu, birinin Tervat'ın ve Talmud'un hükümlerine, diğerinin ise sadece Tervat'ınkilere uyan tarikatlar olduklarını açıkladı.

Sultan, "Ya, pekiyi Sabetay kim?" diye sordu.

Hahambaşı kaymakamı verdiği yanıtta Sabetay'ın Yahudilerle hiçbir ilişkisi olmayan müritler edinmiş, sahte bir Mesih olduğunu söyledi. Selanik baş hahamı ile yazışıp konuya ilişkin daha kesin bilgiler edinmek için Sultan'a yalvardı ve Majesteleri kabul etti.

Moşe Levi, Abdülhamid'in emirleri doğrultusunda, Selanik hahambaşısı Yakub Hananya Kovo'ya İbranice dilinde bir mektup yazarak Sabetay Sevi'nin yaşamı ve faaliyetleri hakkında bilgi talep etti. Selanik hahambaşısı Sultan'ın arzusu ve emrini bir an önce yerine getirmek için acele ederek Moşe Levi'ye İbranice dilinde bir cevap yazdı.

Moşe Levi'nin küçük oğlu Yeşua ben Elnekave hahambaşı Kovo'nun mektubunu⁽⁸⁾ Türkçe'ye çevirdi ve büyük babası çeviriyi Sultana sundu. Sultan konuyu etüt edeceğini söyledi.

8 Bu mektubun bir Fransızca tercümesini, yani Sabetay Sevi'nin biyografisini Bene-Berith'in organı, İstanbul'da yayınlanan Haménora'da verdim (bak. 1934 yılının Temmuz-Ağustos-Eylül sayıları).

Birkaç gün sonra, Moşe Levi saraya davet edildi, Sultan ona Sabetay Sevi'nin kişiliğini etüt ettiğini ve onun bir vâli (mülhem) olduğunu söyledi. Sultanın bu gibi insanlara, yani, veli, derviş, büyücü, falcı, astrolog vs. gibi tiplere hiç itimadı olmadığını unutmamak gerek⁽⁹⁾.

Abdülhamid, Moşe Levi'ye bu işin parasal hacminin ne olduğunu sordu. Hahambaşı kaymakamı verdiği cevapta, sahiplerinin arzuları için kendisinin ve Selanik'teki dostunun gönüllü olarak çalıştığını söyledi. Bu yanıtın memnun olan Sultan Moşe Levi'ye 200 Türk lirası altın verilmesini emretti.

Anlaşılan, Abdülhamid, Jön Türk partisine üye dönmelelerin peşine düşmeden hayır dualarını kazanmak istediği için bu mülhemini, yani Sabetay'ın biyografisinden etkilenmek istedi.

Önemli şahsiyetler

Dönmeler Türk okullara ya da Türkçe eğitim veren kendi okullarına gitmeye başladıklarından beri, onları hükümet görevlerinde yer alıp liberal kariyerler yapmaya iten bir hareketlenme yaşadılar. Özel mesleklerinde olduğu gibi resmi görevlerinde de fark edilir oldular. Bir dönme tersane-emini görevini yürütüyordu. 1908 Türk anayasasından sonra, Mehmet Cavid ve Nüzhet Faik maliye bakanı, ve Mustafa Arif eski Osmanlı İmparatorluğu içişleri bakanı oldular. Cavid malî bilgisi ile tanınıyordu. Muslihiddin Adil, Millî Eğitim bakanlığında müsteşar ve Hukuk fakültesinde profesördü. Ahmet Emin, seçkin bir gazeteciydi, Vatan gazetesini yönetiyor ve yazı yazıyordu, aynı zamanda edebiyat fakültesinde pro-

9 Kızlarından birinin nikâhı vesilesiyle, Abdülhamid törene bakanları, elçileri, eşlerini ve şehrin yüksek sosyetesini davet etti. Davetiyede belirtilen davet saati gelip çatmış ve tören henüz başlamamıştı. Bu gecikmenin uzamasının nedeni merak edilmeye başlandı. Meğer Abdülhamid'in astroloğu elindeki saate bakarak koruyucu tanrının uygun gördüğü saati, eşref saatini yani mutluluk getiren saati beklemeye koyulmuş, Abdülhamid de ondan bu saati bildirmesini bekliyormuş.

fesördü. Parlamentodaki milletvekilleri; üniversite ve yüksek okullardaki profesörler; basındaki gazeteciler; barodaki avukatlar; Tıp fakültesindeki doktorlar vs. vs. Sabetaycı cemaat mensuplarının soyundan gelen kişilerdi.

Yahudiliğe dönüş üzerine iki deneme

Türkiye’de yaşayanlarla hiçbir bağı olmayan Yunan Selnik’inin dönmelerinden birkaçı, geleneksel Yahudiliğe dönmeyi denediler. Şehrin hahamları durumu öğrenince, bu durumun tarikatın bazı örf ve adetlerinin muhalif olduğu olayını öne sürerek dinî formaliteleri yapmayı reddettiler. Ret etmelerinin sebebi, karıların değiştirildiği büyük mumların söndürülme törenini ima etmeleri ve bu törenin bu birliklerde doğan çocukların meşruiyetini müphem bırakması nedeniyle, “meşruluk asla ebediyetteki birliğe katılamayacak, hattâ onuncu nesli bile ebediyetteki birliğe katılamayacak”⁽¹⁰⁾ diyen Tevrat ayetine ters düştüğünü öne sürmeleri idi.

İkinci deneme daha ziyade politik düzenle ilgili. 1914-1918 Birinci Dünya Savaşından sonra İstanbul şehri itilaf devletlerinin askerleri ile doldu. Bu çeşitli devletlerin makamları hizmetlerine tercüman niteliği ve telgraf memuru olan Yunanlı ve Ermenileri alıyor ve Yahudileri reddediyorlardı, çünkü Yahudiler Türklerle aynı davayı savunuyorlardı⁽¹¹⁾. Bu makamlar Yunan ve Ermeni tüccarların seyahat etmelerine izin veriyor, Yahudilere yasaklıyorlardı. Birkaç gösteri yürüyüşünden sonra bu yasaklamalar son buldu ve Yahudiler serbestçe dolaşmaya başladılar. Yahudi orijinlerinden istifade etmek isteyen birkaç dönme seyahat müsaadesi istedi. Talepleri kabul edilmedi.

10 Deutéronome, 23/2

11 Benim Türkler ve Yahudiler adlı eserime bak., tarihi ve politik çalışma, İstanbul, 1932.

Dönmelerin güncel durumu

1912 Balkan savaşından sonra, yani Selanik'in Türk hâkimiyetinden Yunan hâkimiyetine geçmesinden sonra dönmelerin durumu yeni bir safhaya girdi. Sabetaycıların tarikat metropolü olarak gördüğü bu şehir, Türkiye'den ayrı bir konuma sahip gibiydi ve bu durum, o zamana kadar bütünlük içinde yaşayan Sabetaycılarını rahatsız ediyordu.

Balkan savaşı ile birlikte seyreden 1914-1918 Dünya Savaşı, itilaf ülkelerinin, Türkiye'nin de taraf olduğu guruba karşı kazandığı zaferle sonuçlandı. Mağlup ülkeler, Türkiye haricinde, yenilgiye boyun eğdiler. Yenilgiyi kabul etmeyen Türkiye, Kemal Atatürk'ün girişimiyle bağımsızlık mücadelesine başladı, ve bu savaş 23 Temmuz 1923'de Lozan antlaşması ile Türkiye lehine sonuçlandı. Kapitülasyonların esiri eski Osmanlı İmparatorluğunun kalıntıları üzerine inşa edilen, hür ve bağımsız, bilinçli, yeni bir Türkiye doğuyordu. İtilaf devletlerinden biri de Yunanistan olduğu için ve savaşla doğrudan ilgisi olması nedeniyle, Türk ve Yunan hükümetleri sonradan meydana gelecek anlaşmazlıklardan kaçınmak için Türk ve Yunan nüfusun mübadelesine karar verdiler.

Müslüman ve Selanik'li Türk nüfusun arasında yer alan dönmeler, takasa karşı çıkarak Yunan hükümetine başvurdu- lar ve sabetaycı kökenlerini öne sürüp mübadeleye tabi edil- memeyi talep ettiler. Ticaretle uğraşan bir unsurdan yakayı sıyırmak isteyen Atina yönetimi dönmeleri sıradan bir Türk gibi kabul edeceklerini açıkça beyan ederek mübadeleye tabi olduklarını bildirdi. Yunanistan'ın çeşitli şehirlerindeki dön- meler de aynı muameleye maruz kaldılar ve başka ülkelere gitmek için Yunanistan'ı terk edenlerin yanı sıra, Türkiye'ye gelerek bir merkezde toplananlarla birlikte çeşitli şehirlere yerleşenler de oldu.

Aslında, en büyük cemaatleri İstanbul'da bulunur. İzmir'de küçük bir cemaat vardır. Çeşitli küçük guruplar şuraya buraya dağılmışlardır. Sabetaycı öğretilere olan bağlılıklarını yaşlarına göre değişiklik arz eder: Yaşlılar kitaba ve başkanlarının emirlerine hâlâ bağlıdır; olgun yaştaki kimseler Yahudi dinine yakınlaşmışlardır ve kökenlerinin bilincinde olan gençler liberaldir. 9 Ab orucu da şu şekilde uygulanmaktadır : Sabetay'ın emirlerini takip eden ilkler bu günü neşeyle kutlarlar; ikinciler aksine oruç tutarlar ve üçüncüler 9 Ab 'ın tarihinden haberleri olmasına rağmen oruç tutmazlar. Beş sene önce Bulgaristan'ın kaplıcalarından birinde bulunan bir dostum bana şunu anlatmıştı: "Bu kaplıcada epeyce kalabalıktık ve doğuda konuşulan her dil orada mevcuttu. Bir kadın Türkçe konuşarak bana yaklaştı ve orucun tarihini sordu. Bilmediğimi ve kendisine bilgi verebilecek başka kişilere sormasını ona söyledim. Bunu reddetti. Dört gün sonra, tekrar beni buldu ve dedi ki: «Nasıl? Yani dün tanit (oruç) olduğunı bilmiyor muydunuz?; sizi masada gördüm, oysa ben bütün gün oruç tuttum». Benim Yahudi olduğumu nasıl anladığını ona sorunca, beni bir başkasıyla İspanyol Yahudicesi konuşurken gördüğünü ve kendisinin (dönmemiş) 9 Ab'ın kesin tarihi için bilgi almak üzere bana başvurduğunu söyledi. Yahudi oruçlarını ve bayramlarını kutlama konusunda çok titiz olduğunu ve dönmelerin çoğunun kendisi gibi olduğunu da ilave etti."

Türkiye dışında yaşayan dönmeler mevcuttur. Onlara Balkan ülkelerinde, Avrupa'da ve Amerika'da rastlanır. Bu ülkelerin hepsinde, yaşadıkları şehrin Yahudi cemaatleriyle ilişkileri olsun olmasın, bu dönmeler birer Yahudi'dir.

VI. BÖLÜM

TÜRKÇE BELGELER - ERMENİCE BELGELER YUNANCA BELGELER

Aşağıda günümüze kadar henüz yayınlanmamış olan Türkçe, Ermenice ve Yunanca belgelerin çevirilerini veriyoruz.

A - Türkçe belgeler

a) Abdi Paşa Vakayınamesi'nden⁽¹⁾

Bir süre önce İzmir'de bir haham ortaya çıktığında Yahudi tayife büyük bir bağlılık gösterdi. Sorun çıkartmasın diye Çanakkale surlarına hapsedildi. Diğer yandan düzeni bozucu ayaklanmalardan sonra bir araya gelen Yahudilerin saçma inanışına göre bu hahamın peygamberleri olduğu haberi yayılınca, Padişahın emri ile bu haham Edirne'ye gönderildi. Ayın on altısı Perşembe günü, Kaymakam Paşa, Şeyh-ül İslam ve Vani Efendinin refakatinde, Yeni Köşkteki imparator-

¹ Sabetay Sevi ile çağdaş olan Müslüman Haham unvanlı Abdi Paşa'nın bu gazete fıkrası Abdi Paşa Vakayınamesi (Abdi Paşa Yıllığı) adlı elyazmasında mevcuttur. Ankara'daki Türk Tarihi Enstitüsündeki kütüphanede bulunan elyazması hicri 1058-1093 (1648-1682) yıllarında meydana gelen olayları kapsamaktadır.

luk himayesi altında, haham konuşuruldu. Sultanımız efendimiz onu pencereden bakarak dinliyordu. Epey uzun konuştuktan sonra anılan haham kendisine mal edilen akıl ve mantığa aykırı hükümleri inkâr etti. Kendisine İslamiyet'i kabul etmesi teklif edildi ve şöyle denildi: «Bu nasihatten sonra firar etmen mümkün değil, ya Müslüman olursun, ya da derhal ölürsün». Affetmeyi bilen Tanrının lûtfu sayesinde, Haham kendisini derhal inancın berraklığı içinde buldu. Ona kapı ortası unvanı vermeye karar verdiler ve imparatorluğun iyilikseverliği sayesinde kendisine günde 150 kuruş bağlandı. Padişahın kabul etmeyi tenezzül buyurması üzerine, onu iç oğlanların⁽²⁾ banyosuna götürdüler, orada giysilerini yeniledi, ona bir şeref kürkü giydirildi ve bir kese dolusu para verildi. Aynı yerde onunla birlikte Müslüman olan arkadaşına da imparatorluk sadakası (hediye) verildi.

b) Silahtar Tarihi'nden⁽³⁾

« Bir süre önce İzmir'de bir haham ortaya çıktı ve Yahudi tayife⁽⁴⁾ ona büyük bir bağlılık gösterdi. Sorun çıkartmasın diye Çanakkale surlarına hapsedildi. Diğer yandan düzeni bozucu ayaklanmalardan sonra bir araya gelen Yahudilerin saçma inanışına göre bu hahamın peygamberleri olduğu haberi yayılınca, Padişahın emri ile bu haham Edirne'ye gönderildi. Rebi-ul evvel ayının on altısı Perşembe günü, Kaymakam Paşa, Şeyh-ül İslam ve Vani Efendinin refakatinde, Yeni Köşk'teki imparatorluk himayesi altında, haham konuşuruldu. İmparator Majesteleri onu pencereden bakarak dinliyordu. Epey uzun konuştuktan sonra anılan haham kendisine mal edilen akıl ve mantığa aykırı hükümleri inkâr etti. Kendisine İslamiyet'i kabul etmesi teklif edildi ve şöyle denildi:

2 İç oğlan, bir tür seminerde ilk eğitimini aldıktan sonra sarayın içinde soylu addedilen genç öğrencilere verilen ad.

3 Fındıklılı Silahtar Mehmet Ağa, aşağıda çevirisini verdiğimiz Zuhur-Haham adlı gazete fıkrasını yazmıştır.

4 Millet.

«Bu nasihatten sonra firar etmen mümkün değil, ya Müslüman olursun, ya da derhal ölürsün». Affetmeyi bilen Tanrının lûtfu sayesinde, Haham kendisini derhal inancın berraklığı içinde buldu. Ona kapı ortası unvanı vermeye karar verdiler ve imparatorluğun iyilikseverliği sayesinde kendisine günde 150 para bağlandı. Padişahın kabul etmeyi tenezzül buyurması üzerine, onu iç oğlanların banyosuna götürdüler, orada giysilerini yeniledi, ona bir şeref kürkü giydirildi ve bir kese dolusu para verildi. Aynı yerde onunla birlikte Müslüman olan karısı imparatorluk sadakası (hediye) ile taltif edildi ve çavuş (tchaouch) unvanını aldı.»

c) Tarih-i-Raşid'den⁽⁵⁾

«Bir süre önce İzmir'de ortaya çıkan bir çıfıt ⁽⁶⁾ Haham, Yahudi tayife tarafından büyük ilgi gördü. Sorun çıkartması diye şehirden uzaklaştırıldı ve Çanakkale surlarına hapsedildi. Buna rağmen Yahudiler arasında entrikalara neden olunca, hicrî Rebi-ul ahir 1077 ayının on altısında Edirne'ye götürüldü. Majestelerinin karşısında Kaymakam Paşa, Şeyh-ül İslam ve Vani Efendi bulunduğu halde, anılan Yahudi Majestelerine tanıştırıldı ve kendisine olayların nasıl meydana geldiği soruldu. Kendisine mal edilen ve onu ün sahibi yapan akıl ve mantığa aykırı hükümleri, ölümüne neden olabileceği için inkâr etti, İslamiyet'e meyletti.»

B - Ermenice belgeler

a) Dostum Mr. B. Nişanyan , ender bulunan kitapların ticareti ile iştigal eden, aradığı her kitabı bulan İstanbullu bir

5 Mehmet Raşit bir tarihçidir. Adını anmadan Sabetay hakkında yazdığı gazete fıkrası Tarih-i-Raşid (Raşit'in Tarihi) adlı elyazmasında bulunmaktadır. S. 46/a(*). Gazete fıkrasının başlığı şudur: "Ünlü bir Yahudinin Padişah huzurunda yargılanması ve İslamiyet'i seçişi".

6 Çıfıt = olumsuz bir sıfat

* Köprülü Kütüphanesinde 211 no ile kayıtlıdır.

kitapçıdır. Bilime katkısı olan türden kitapçılardandır. Son olarak, bana Sabetay Sevi'nin hayatını konu alan ve 20 sayfa-
dan oluşan, kapağı ile 17. ve 18. sayfaları eksik, Ermenice ya-
zılmış bir şiir göstermişti. İstanbul Kınalı Adadaki Ermeni
okulunun müdürü Bay Hamparsum Haladyan'a bu şiiri
Türkçe'ye çevirttim ve önce Bene-Berith doğu bölgesi organı
Hamenora'da⁽⁷⁾ çıkan Fransızca çevirisinden ve özel baskısın-
dan verdim.

Bu arada Nişanyan , eksik olan iki sayfayı bulmak, şiirin
yazarını tanımak ve yazıldığı tarih ve yer hakkında bilgi top-
lamak için Venedik'teki St. Lazare adasının Méchitariste'ler
Manastırı Kütüphanesine başvurmuştu. Rahip Eghia Petçik-
yan ona bu sayfaları sevinerek vermiş ve o da bana verdi,
ben ise çevirinin sonlarına doğru Haladyan'a ilettim.

Mutlu tesadüf! Méchitariste Rahibinden talepte bulun-
lan gün, Nişanyan şiirin yazarının⁽⁸⁾ elyazmasının tamamını
buldu, yani anılan ve çevirisi yapılan iki metinde bulunma-
yan yeni ilavelerle birlikte.

Aşağıda şiirin tam çevirisini veriyoruz.

I

Sözde sahte peygamber Sabetay Sevi - İzmir'de ünleniyor,
Kudüs'e gidiyor, oradan kovuluyor, ve Gazze'ye iniyor, ke-
hanetini (Sabetay'ın) halka yayması için, orada Nathan diye
birine rastlıyor

1 - Şehir tellalı ve simsar Kara Menteş'in⁽⁹⁾ oğlu, Sabetay
adında bir Yahudi, İzmir'de doğdu ve tanındı.

7 Temmuz-Eylül 1934 sayısı. İstanbul. Fratelli Haim Matbuası.

8 Yazar hakkında ayrıntılar için önsöze bak.

9 Kara Türkçe'de siyah demektir; Menteş ise Mordehay'ın Türkçe'sidir.
Kara Menteş 'in anlamı Esmer Mordehay 'dır.

2 - Orada büyüdü, eğitimini tamamladı ve soyunun kitaplarını tanıdı. Yorumları ve analizleriyle ün kazandı. Kendisine yöneltilen hangi soru olursa olsun, derhal cevaplandırma hususunda daima zafer kazandı.

3 - Etrafındaki birkaç öğrenciyi gruplaştırdı ve bazı ilginç emarelerden yararlanarak tanrının adını tüm dünyaya yazdı ve böylece onu okumayı da öğretti. Onun adını telaffuz ederken yaşadıkları korku onları titretiyordu. Onları kendilerine getirmek için onlara su serpiyordu.

4 - Konseyler oluşturuyor, hahamları çağırıyor ve onları orada açık olan kitaplardaki konuları tartışmaya davet ediyordu.

5 - Kudüs'e geldiği zaman aynı şeyi orada da yapmak istedi. Saygın bir kişi olmak istediği için, düşüncelerini orada bulunan halka sunabilmek maksadıyla kendisine iyi bir karşılama yapılmasını talep ediyor.

6 - Ona inandılar. Şöhreti yavaş yavaş yayıldı. Ne kadar az olursa olsun, bilgelik temeline dayanarak bir din tesis etti ve büyük bir kişi olduğunu beyan etti.

7 - Portekizli yaşlıca bir âlim doktor yazılanların farkındaydı, hatırı sayılır mevzuların çoğu ile mutabık bulunuyordu ve Sabetay'ı ciddi şekilde yargıladı ve onu kınadı.

8 - Nutuklar attı ve onun (Sabetay'ın) düşüncesiz, cahil, utanmaz ve küstah olduğunu dile getirdi.

9 - Onu iyice gülünç hale düşürdü, alçalttı ve yerel makamlara teslim etmek istedi. Kulağına çalınınca Sabetay kaçmaya karar verdi, ve Kudüs'ten kaçtı.

10 - Kendi başına yükselemeyeceğini ve aşırı elde etme arzusu ile dolu bir yüreğe sahip olduğunu anlayınca, Gazze'ye geldi, Nathan adında birine rastladı, birlikte hareket etmek

için anlaştı ve onunla antlaşma yaptı.

11 - Uzun süre beraber yaşadılar. Bir gün Nathan'a : "Beni dinle, projemde başarılı olursam, seni kendimle aynı mertebeye yükselteceğim; seni imparator yapacağım." dedi.

12 - Nathan, menfaati gereği birçok şehri ziyaret etti, Sabetay lehine propaganda yaptı ve onun adına fermanlar yayınladı.

13 - Nathan, bu fermanlarda Sabetay'ı tanrının gönderdiğini ve milleti ancak onun kurtaracağını söyledi. Böylece, Likyalıların⁽¹⁰⁾ İzmir şehri tarafından kutsanarak kendisini bu şekilde tanıttı ve parladı.

II

Sabetay şöhret olmak için İzmir'e gelir - Otoriteler onu tanırlar:

1 - Sabetay tekrar İzmir'e gelir ve Nathan'ı hiç görmemiş gibi davranıp mührüne şu yazıyı oyar: «Sabetay, Yahudilerin Peygamberi».

2 - Ünü gün geçtikçe gitgide artar. Yoluna değerli kumaşlar sererler, ona çeşitli değerli kumaş hediyeler verirler ve şerefine çeşitli şöenler tertip ederler.

3 - Cübbesinin⁽¹¹⁾ etekleri elleri ile kaldırılır, başının etrafına bir örtü kaldırılır. Arkasında guruplar onu izler.

4 - Verilen bir işaretle ona itimadı olmayanları taşlatırdı; birçok insan ona itaat ederdi çünkü ondan korkarlardı. Görünürdeki hahamlar matem halindeydiler. Üç büyük haham

10 Yazar burada İzmir'in Karya ile Pamfilya arasındaki eski Likya bölgesinde olduğunu yazarak bir hata yapıyor. "Lidyalıların İzmir'i" demek istemiştir, çünkü bu şehir eskiden Lidya olarak anılan bölgededir.

11 Doğulu din adamlarının giydiği kürklü veya kürksüz uzun fistan, bir çeşit rahip entarisi.

hakaret gördü.

5 - Ona üç bâkire sunuldu, belirli bir zaman sonra yumuşadılar; ama uzak ülkelerden yeni hediyeler (?) geldi. Halk ona değerli ve lüks birçok eşya verdi.

6 - Kitaplar ve mektuplar yazıldı ve bu olağanüstü olay taraftarlarına bildirildi: "Sıra sizde, sefalete dalmış köleler! Sıra dünyaya dağılmış sizlerde! Size iyi bir haber veriyoruz, kurtarıcı Sabetay' geldi.

7 - Hastaların, delilerin, dengesizlerin ve saralıların tümü, erkek ve kız bu gürültüyü birbirine ilettiler: "Sabetay geldi ve bize kurtarıcı olarak koşarak geldi."

8 - İzmir'de krallığını ilan etti ve yasaları değiştirdi. Onun kurtaracağı millet tümüyle büyüyecek ve dağılmış olan İsrail çocukları birleşecekler.

9 - Sakatların⁽¹²⁾ sözleri yazılıp şarkı söylendi ve belge halinde Sabetay'ın lehine sergilendi. Bu kehanet üzerine çocukların ağzından bir tahkikat yapıldı ve bu türden başka yöntemlere başvuruldu.

10 - Tüm bu olup bitenleri duyan yetkili yerel makamlar şöyle dediler: "Vezire yazacağız", ama Yahudiler hiç önem vermediler. Onlardan yüklüce para cezası ve rüşvet aldılar ve böylece işi ihmal ettiler.

11 - Kudüs'e gitmek isteyen İstanbullu Yahudiler mallarını ve mülklerini satmaya başladılar, zira dağılan millet orada birleşecekti.

12 - Onu Hasköy'e⁽¹³⁾ getirdiklerinde, Yahudiler onun geçeceği yerlerde guruplaştılar çünkü onu kucaklamak istiyorlardı. Kurtulma umuduyla, uzaktan ve yakından ellerini ona

12 Bu bölümün 7. Paragrafında anılan sakatlar.

13 İstanbul'da genellikle Yahudilerin oturduğu varoş.

doğru uzatıyorlardı, ve bu hareket onun ilgisini çekmek içindi.

III

Şöhretinin şehir içinde propagandası - Milletin sevinci - Vezir yetkili makamlarca haberdar edildi - Sabetay'ın zincirlenerek İstanbul'a getirilişi ve tutuklanması

1 - Meseleyi saray duymasın, bu konunun yankıları yayılmasın ve millet dünyaya alay konusu olmasın diye sakın ve ihtiyatlı hahamların yürekleri titriyordu.

2 - Küçük, büyük, sıradan ve önemli, İstanbul nüfusunun tümü tatsız bir şekilde Yahudi milletini sorguluyordu ve "çifut⁽¹⁴⁾ geldi mi? Haham⁽¹⁵⁾ geldi mi?" diyerek kızdırıyorlardı.

3 - Kadınlar, erkekler, gençler, küçük çocuklar, kızlar, yaşlılar nerede olursa olsun rastladıkları bir Yahudi'ye şunu soruyorlardı: "Nebi⁽¹⁶⁾ geldi mi?" "Deccal⁽¹⁷⁾ geldi mi?"

4 - Hor görmeye daima devam eden halk sokaklarda aynı sözcükleri tekrar ediyordu: "Nebi⁽¹⁸⁾ geldi mi? Mesih geldi mi?"

5 - Evlerde, sokaklarda şarkılar bestelendi ve bu kelimeleri içeren oyunlar icat edildi: "yalancı geldi mi? Yezid⁽¹⁹⁾ geldi mi?"

6 - Kadı ve serdar Veziri durumdan haberdar ettiler.

14 Yahudileri hor görenlerin kullandığı bir kelime, Fransızca'daki "yo-upin" ile eşanlamlıdır.

15 Haham = haham

16 Nebi = peygamber

17 Dünyanın sonunda ortaya çıkıp Hz. İsa'ya yenilecek sahtekâr.

18 Peygamber anlamına gelen Arapça kelime.

19 Bu kelime burada metaforik anlamda kullanılmıştır ve dinsiz demektir. Yezidiye tarikatının kurucusu Yezid'in taraftarları şeytana derin bir saygı duyarlar.

Sabetay Selanik'e kaçmak istiyordu. Arkasından derhal takibe çıkanlar onu derinizde yakaladıktan sonra sımsıkı bağlayıp İstanbul'a getirdiler.

7 - Bu olay 1666 yılının 28 ocak günü meydana geldi. Onu deniz kenarına, günrügün yanında bir yere bağladılar. Yüzlerce, binlerce kişi onu görmeye gitti.

8 - Onu Vezirin huzuruna çıkardılar. Vezir onu sorguladı. Sabetay yasalardan fazla anlamadığını, sadece yorumlamayı bilen sıradan biri olduğunu ve kendisi hakkında söylenenlerle benzeşen hiçbir tarafı olmadığını söyledi.

9 - Yanıt olarak Vezir ona şöyle dedi: "İzmirli şahitler bunların aksini ispatlarsa kendi kitaplarımızı ve yasalarımızı sana uygulayıp seni gülünç duruma düşüreceğim".

10 - Yukarıda anılan tarihle aynı güne rastlayan bir Pazar günü hapse götürüldü. Subaşı⁽²⁰⁾ ona dayak atıp tutukladı.

11 - Yapılan bu kötülüğe karşın şehir karıştı. Yahudi halk evlerine kapandı. Çeşitli milletlere mensup gurupların ettiği hakaret karşısında ne pazarda ne dükkanlarda hiçbir Yahudi kalmadı.

12 - Yahudiler, "geldi mi?" demelerini önlemek için astlarına sert emirler yağdıran Yeniçeri Ağasına⁽²¹⁾ şarap fıçıları armağan ediyorlardı, ama Türk milleti fazla övgüye dayanamıyordu.

13 - Bazıları istihbarat toplamak için hapishaneye gidiyordu. Ona "Kendin hakkında sen ne düşünüyorsun" diye sorulduğunda, yanıt olarak "Herkes gibi düşünüyorum, ben, sizin düşündüğünüz gibi falcı peygamber veya beklenen Mesih değilim." diyordu.

20 Polis memuru; mahallenin komiserine bağlıdır.

21 Yeniçerilerin kumandanı

14 - Makamlar akdi yazdılar, kararlaştırdılar ve akdi alıp Vezire götürdüler; onu birkaç gün sakladılar. Ama Yahudiler gidip gelip onu selamlıyorlar ve ona "Gelen sensin" diyorlardı.

IV

Tutukevi etrafındaki Yahudi meclisi - Sabetay'ın Vezir tarafından Boğaz'a⁽²²⁾ sürgüne gönderilişi - Oraya deniz ve kara yoluyla gidenler - Dayak atılması

1 - O günlerde, her millet Yahudilere hakaret etmekle meşguldü. Ne şekilde olursa olsun, sızlanmalarını Vezire bildirmesi için, Subaşı'yı kazanmaya çalıştılar.

2 - Ona, "Yahudiler tutukevine baskın yapıp bizi askerleri (gardiyanları) fena halde sinirlendirdiler." dediler ve Vezir Sabetay'ı tutukeviden alıp sert bir gözetim altında Boğaz surlarına hapsetti.

3 - Vezir⁽²³⁾ Girit seferine gitti. Kadın, erkek, yeni doğmuş, evde⁽²⁴⁾ kalması gereken yaştaki kızlar, ve diğer Yahudilerin hepsi Boğaza doğru yola döküldüler.

4 - Şehrimiz İstanbul'dan, Polonya'dan, Kırım'dan, İran'dan, Kudüs'ten, merkez ülkelerden ve Frenk ülkelerinden gelen insanlarla doldu.

5 - Deniz ve kara yoluyla gelip gidiyorlardı. Kendilerine dua etmesi ve kutsaması için ona yalvarıyorlardı. Onu kurtuluş umudu olarak görüyorlar ve "Ne zaman gelip kralımız olacaksın?" anlamına gelen bakışlarla süzüyorlardı.

22 Çanakkale boğazı

23 Ahmet Köprülü Paşa

24 Eski bir adete göre 13 yaşını geçen kızlar, erkek cinsin nazarına maruz kalmamak için dışarı çok nadiren çıkıyorlardı.

6 - Bostancıbaşı⁽²⁵⁾ onlara nezaret ediyordu. Deniz yoluyla gelenleri geminin bordasında karşılayıp, şefleriyle birlikte kaymakama gönderiyordu⁽²⁶⁾. Kaymakam onları sorgulamaya başlıyordu.

7 - Ve diyorlardı ki: "Tutukevinde erdem sahibi okumayı bilen biri var. Aramızda entrikalarla onun hayır duasına sahip olmaya çalışanlar var, veya ona bir iyilik yapılmasını arzu edenler var." Bunun üzerine kaymakam onları serbest bırakıyordu.

8 - Tutukevinin kapısında sıralanmış olan gardiyan askerler, onların tutukevinden çıkışları esnasında anlamlı bir ses tonuyla ondan nasıl bir çıkar sağladıklarını soruyorlardı. Yahudiler söyle yanıtlıyorlardı: "Yakında neler olacağını gözle rinizle göreceksiniz."

9 - Bu sözler Kaymakama duyuruldu. Yahudiler geri çağrılıp, sopa ile korkunç bir dayığa maruz bırakıldılar. Olanları duyanlar korku içinde matem tuttular. Ama daima şunu söylediler: "Umutlarımızın gerçekleşmesi yakındır".

10 - Sohbetten anlayanlar güzel şeyler ve şarkılar yazdılar. Gençler neşeli bir halde sokaklarda şarkı söylüyorlardı.

11 - Subaşı'yı yeniden kazandılar. Şef gözcüler kalpten bağlılıklarını sürdürdüler. Görüşmelerin ardı arkası kesilmek bilmedi. Değerli eşyalarından ona hediyeler yapıldı.

V

Sabetay'ın, "Peygamberlerin söylediklerine istinaden, kara bayramı⁽²⁷⁾ özgürlük bayramına⁽²⁸⁾ dönüştüren benim" di-

25 Sultanın sarayının ve bahçesinin kâhyası. Önceleri yargı yetki alanı Boğaziçi kıyılarından ibaretti.

26 Baş Vezirin temsilcisi Mustafa Paşa Girit seferine gitmişti.

27 Ab ayının 9'u.

28 Pesah bayramı

yen emri - Birçok kişinin yücelmesi ve deniz ve kara üzerindeki gezileri.

1 - Akli dengesi değişen Sabetay, halkının sersemliğini ve körlüğünü fark edince iyice kabalaşıp şöyle konuştu: "Ben Tanrının oğluyum, özgürlük bize tıpkı bir nergis(?) gibi geldi."

2 - 15⁽²⁹⁾ Ağustos⁽³⁰⁾ kara bayram günüdür. Bu bayrama bu adın verilmesinin nedeni Babil'lilerin Kudüs'ü imha etmeleridir.

3 - Bu bayramda yas, oruç tutulup perhiz yapılırdı. Acıklı yazılarında Yeremya adlı yazarın da yazdığı gibi, Yahudiler o günden bu güne bu adetleri asla unutmamışlardır.

4 - Sabetay, millete emsali olmayan bir şey yayınladığı bir mektuba atıfta bulunuyordu: "Sizleri yas ve mateme boğan bu eski bayramı büyük bir sevinç bayramına dönüştürün".

5 - Zira, buraya dek sizi matem çevreledi. Bu nedenle üzgündünüz ve kurtuluşu bekliyordunuz.

6 - Peygamber Abraham'ın çocukları ile arzu ettiği şeyi Tanrı kabul etti ve arzularını yerine getirdi. O halde, bugün sevinin ve Pesahı kutlayın. Tanrı size ülkeler arasında bir hamiyet armağan etti."

7 - Akıl yetenekleri bozuk olan kişi gittiği her yerde matem neşeye dönüştüğünü, davula vurulduğunu fark ediyordu ki bu manzarayı Yahudiler şimdiye kadar asla görmemişlerdi.

8 - Duyduklarımıza göre, 80 kadar önde gelen Yahudi razı olmadılar ve dediler ki: "Atalarımızın bize devrettiği ve

29 Yazarın bahsetmek istediği Ab ayının 9'udur.

30 Ab ayı Ağustos ayına tekabül eder.

günümüze kadar koruduğumuz bu müesseseyi peygamberlerimiz ve yasa yapıcılarımız tesis etmişlerdir.

9 - Neden atalarımızın sınırlarını aşıyorsunuz ve Sabetay adında intihar eden birinin sözlerine kulak veriyorsunuz? Bugüne dek çok sayıda bilginler ve büyük adamlar yetiştirdik ama onlar düzenin akışını değiştirmediler.

10 - Yaptığı mucizeler nedir? Aksine kaçmaya çalıştı ve hapse girdi. Uzaklara sürüldü ve zindanlara atıldı.

11 - O bir dolandırıcı, yalancı ve delidir. Sandığınız gibi, büyük peygamberlerin yazdığı şeylerle ilgili hiçbir iz bırakmamıştır. Ondan gelen hiçbir fayda görmedik."

12 - Bu 80 önemli kişi bu sözleri sarf edince, tüm halk ayaklanıp onları küçük düşürdü. Onları taşıyıp öldürmek istedi ve Sabetay'a şikâyet etti.

13 - Sabetay halkı teskin etti, 80 kişiyi azarlayıp, onlara, kendisini peygamber yapan gücün iradesine karşı çıktıklarını yazdı.

14 - Uyumsuzluk halk arasında birkaç kez daha tekrar etti. Cahil sınıf ona olan kalpten bağlılığını devam ettirdi. Diğerlerine gelince, umut dolu bir şekilde ona gidiyorlar ve selamlıyorlardı.

15 - Oraya giderken, tanınmamak ve hakarete uğramak için Ermeni kılığına giriyorlardı. Ama, bir defasında tanınıp Türk makamlarınca fena halde cezalandırıldılar.

16 - Kardeş kardeşten, kadınlar kocalarından uzaklaştı, kaynanalar gelinlerinden soğudu. Tüm ulus bu duruma müdahale etmek için enerji ile doldu. Bu meseleleri halletmesi için, gerek karadan gerekse denizden ulaşarak ona (Sabetay) baş vuruldu.

17 - Günler yetersiz kaldığı için gece de yol kat etmek zo-

runda kalınıyordu. Onunla ilgili rivayetlerden bahsediliyor ve şuradan buradan onunla ilgili haberler veriliyordu, ki bunlar asla doğru çıkmıyordu.

18 - Ona saygılarını sunmak üzere yola çıkamayan yaşlılar dahil bazı kimseler herhangi bir nedenle şu bildiriye yayınladılar: "Mesih Sabetay bize gelecekte haberler getirdi, bize bir kurtarıcı olarak gözüktü ve tam zamanında özgürlüğümüzü vermek üzere geldi."

19 - Hristiyanları ortadan kaldıracak ve hakimiyeti ele geçirecek, Türk'leri cebren haraç⁽³¹⁾ ödemeye mecbur edecek; kralın tahtının kapıları kendiliğinden açılacak ve oraya aziz Mesih Sabetay oturacak."

20 - Yahudiler sabah akşam kapı ve pencerelerinden gökyüzüne bakıyorlar, denizi seyrediyorlar, ellerini göğse doğru kaldırarak dua ediyorlardı.

21 - Başları göğse doğru kalkmış şekilde dans ediyorlar, garip pozlar alıyorlar, dişlerini gıcırdatıyorlar, salyalarını akıtıyorlar, yere düşüyorlar ve sara krizlerine benzer hallere giriyorlardı.

22 - Günler boyu bu şekilde meşgul oldular. Geceleyin sandalla deniz üzerinde turlar atıyorlar, gökyüzüne bakıyorlardı. Uçarak gelip üzerlerine yeni bir ışık saçmak üzere gönderilen kişiyi bekliyorlardı.

VI

Yahudilerin bariz bir işaret arayışı içinde oldukları günlerde meydana gelen ve dünyanın sonu anlamına gelen güneş tutulması - Bu haberin tüm dünyaya yayılmasıyla Hristiyanlar ile Yahudiler arasında başlayan tartışmalar.

31 Eskiden Osmanlı İmparatorluğunun gayri Müslim tebâsı tarafından ödenen vergi.

1 - Huzursuz ve endişeli ulus, mucizeleri görmek ve bir şeyler anlamak istedi ve, "Bunlar şimdi ortaya çıkan ve peygamberin emirlerini ispatlayıp doğruladığı emarelerdir." dedi.

2 - Bunun üzerine taraflar arasında mücadele başladı ama cahil kitle ona sevgiyle bağlıydı. Diğer taraftan insanlar onu görmeye gidiyor ve onu selamlıyorlardı.

3 - Bazıları onun peygamber olduğunu söylediler. Halkın yarısı onun bir dâhi olduğunu söyledi. Büyük bir çoğunluk onun göğe yükselip tekrar indiğini ve kurtuluşun onun tarafından geleceğini söylediler.

4 - Temmuz ayının 2'nci günü güneş tutulması oldu ve görünürde sadece ay kaldı. Yahudiler bu olayın olmasını belediklerini söylediler ve ekmeklerini hazırlamaya başladılar⁽³²⁾.

5 - Her şeyden önce, dünyayı şu hususta haberdar ettiler: "Hâkimiyet günümüz yakındır, ulusların kuvveti karşımızda tükendi ve zayıflıktan kurtulup güç kazandık.

6 - Lehimize olan emareler ortaya çıktı, Sabetay'ımız kral olacak, dünyayı yöneteceğiz, kurtlar ve kuzular birlikte otlayacaklar."⁽³³⁾

7 - O günlerde, Yahudilerin diğer ulusları yok etmek üzere silahlanması üzerine birçok insan korku ve şüpheye düşerek evlerinden çıkamadılar.

8 - Tüm konuşmalar peygamber üzerine odaklanıyordu. Yahudiler Hristiyan krallığına karşı savaşıyorlardı.

9 - Yahudiler az koşul öne sürerken, Hristiyanların olduk-

32 Burada yazar Mesih'in geldiği gün yapılacak olan şölene dikkati çekmek istiyor.

33 Burada yazar, İşaya'nın (Bölüm II) kehanetini ima ediyor. Peygamber bir Mesihlik çağının geleceğini, yani kuzu ile kurdun bile birlikte otlayacağı oldukça büyük bir adalet ve eşitlik çağının geleceğini bildiriyor.

ça fazla koşulları mevcuttu. Mesih'in gelişi süresinin uzaması üzerine ve yeni düzen gereği , Hıristiyanlar Yahudi olmaya razı olacaktı.

10 - Bu konuyla ilgili sözleri teyit edilmezse ve vaftizi kabul etmezlerse, Yahudiler bıçak sırtında kalacaklar ve dünya üzerinden silineceklerdi.

11 - Yılı ve ayın tarihini ve ortaya koydukları koşulları yazarak, divan⁽³⁴⁾ huzurunda ve şahitlerin mevcudiyetinde resmen onayladılar.

12 - Divanın sekreterleri geldiler, filozoflar tartıştılar, hükümet noterleri yazmaktan yorgun düştüler ve antlaşmaları kralın damgası ile mühürlediler.

13 - Polonya'da birçok insan ölürken, yarısı korkudan buraya iltica etti. Diğer ülkelerde Yahudilerin çoğu dağılarak sürgüne gönderildiler. Bazıları, aynı umutla Sabetay'ın etrafında toplandılar.

VII

Boğazlarda Yahudilere yöneltilen kınama - Sabetay'ın yarattığı hareket sonrasında sıralanan şikâyetler üzerine sinirlenen yöre halkının Edirne'ye hareketi - Görünürdeki kişilerin tanıklığında meydana gelen bir olay, Sabetay'ın Müslüman olduğu Edirne'ye seyahati

1 - Ülkesinde Yahudilere karşı çok savaş veren bir haham gelerek şöyle dedi: "İnanmışınız kişi bir yalancıdır. Gidip göreceğim ve bu konuda bir araştırma başlatacağım."

2 - Bu haham gelip Sabetay'ın karşısına çıkarak ona şunu sordu: "Niçin ulusunun başını derde sokuyorsun? Niçin kendi kendini Mesih ilan ediyorsun?"

34 Mahkeme.

3 - Doğup büyüünceye kadar yaptığın mucizeler nelerdir? İşte İzmir’de bıraktığın kardeşlerin, işte mücevherle süslediğin kadınlar ve işte bizzat durdurulan kendin.

4 - Yücelik emareleri gösteren sen, bize yasalarımızda ve düzenimizde yazılı olanlara uygun ne getirmek için çaba sarf ettin?

5 - Sabetay verdiği cevapta Polonyalıyı azarladı, onunla alay etti ve korkunç bir şekilde hakaret etti. Bu sözlerle kızınca dinî hükümleri inkâr etti ve Müslüman olup Edirne’ye gitti.

6 - Kent yöneticilerine gitti ve onları buldu. Onlara Sabetay ile ilgili şeyler anlattı. Yetkililer derhal kaymakamı durumdan haberdar ettiler. Kaymakam Boğaza⁽³⁵⁾ adamlarını gönderdi.

7 - Sabetay’ı Edirne’ye getirten bir diğer nedende şuydu: Mahmut adında bir şeyh Çanakkale’de bulunuyordu. Şehrin bir yargıcı sıfatıyla, şehrin önde gelen Müslüman kişileriyle birlikte Edirne’ye geldi.

8 - Şeyh onlara Yahudilerin cüretini anlattı, hahama yaptıklarını anlattı, rüşvet vererek serdarı davalarına nasıl kazandırdıklarını ve Sabetay’ın kadınlarla olan ilişkilerini anlattı.

9 - Ve şeyh devam etti: “Ekmek bolluğu yaşarken şimdi ekmeğimiz azaldı. Bu küçük yerdeki Müslümanlar arasında kıtlık var. Alelacele onun yanında toplanan biz Yahudiler, tavuklarımızın⁽³⁶⁾ yumurtalarının bile azaldığını gördük.

35 Çanakkale Boğazı

36 Burada Mahmut, Sabetay’ı görmeye gelen Yahudiler yüzünden artan nüfusun sebep olduğu hayat pahalılığını ima etmek istiyor.

VIII

Sabetay'ın, üzeri zincirlerle dolu vaziyette Sultanın huzuruna çıkışı - Ulusunun kendisine söylediklerini ve dinî hükümlerini yadsıyarak Müslüman oluşu

1 - Kapıcı Baş⁽³⁷⁾ Boğaz'a geldi. Onu derhal asacaktı. Diğer hususlardan haberdar olan kaymakam onu orada asmamalarını söyledi.

2 - Bu olayın ses çıkaracağını ve tüm ulusun işiteceğini düşünerek şöyle dedi: "O gökyüzüne çıktı; öldürülen başka biriydi". Bu nedenle ona refakat eden bir kişiyle birlikte Edirne'ye canlı olarak gitti.

3 - Sabetay Gelibolu üzerinden götürüldü. Yahudi müritleri onu görmeyi ümit ederek gardiyanlara paralar saçıdılar. Onu göremeyenler akıllarını kaybettiler.

4 - Edirne'ye götürülüp kaymakamın huzuruna çıkarıldı. Sabetay hemen konuşmadı. Bu durumda kaymakam onu derhal saraya gönderdi. Şehir sarsıldı ve alt-üst oldu.

5 - Kaymakam, adamları ve Kazaskerle⁽³⁸⁾ birlikte oraya geldi. Askerler sıraya girdiler. Yüksek makam sahibi kişiler Padişahın etrafında yer aldılar. Halk onları görmek için sokaklara birikti.

6 - Oradan biraz ötede okçular sıraya girdiler. İşkence aleti olarak kullanılacak ateşleri yakıp darağaçlarını kurdular.

7 - Zira onun için, ateşte yanmaz, suda boğulmaz, tüfek ve kılıç onu yaralamaz ve tüm işkence aletlerini faydasız hale getirir deniliyordu.

8 - Yahudilikten Müslümanlığa geçmiş Hayati Zade adın-

37 Kâhyaya karşılık kullanılan unvan.

38 Şeyh-ül-İslam'dan sonra dinî hiyerarşide en yüksek makam sahibi.

da biri⁽³⁹⁾ tercümanlık yaptı. Sabetay ile konuşup ona içinde bulunduğu durumun ciddiyetini anlatarak hazır olmasını söyledi.

9 - "Sen yaptığın bu yeni işle dünyayı altüst ettin ve Padişah senin öldürülmeni emretti. Eğer mucizeler yapma gücüne sahipsen yap ve kendini kurtar. Bunu yaparak ulusunu da kurtaracaksın." dedi.

10 - Sabetay ulusunun ve diğerlerinin kendisi hakkında söylediklerini orada inkâr etti. Çifutun kalbi kanla doldu. Büyük bir sarsıntı geçirdi ve ruhu sendeledi.

11 - Sonra ona şöyle dendi: "Kendine, seni ve ulusunu gülünç ve küstah duruma düşürecek ne dedin?" Bunun üzerine Sabetay bu işin ulusu tarafından icat edildiğini ve bu uygun-suz unvanı ona verenin Yahudiler olduğunu söyledi.

12 - Buraya kadar okumuş olduğunuz yazılarımdan ve verdiğim bilgilerden çıkan sonuç (kitabın yazarı konuşuyor), dünyayı kurtarmak için gelen peygamberiniz 20 yıldır gördüğünüz rağbetten yoksun kalmış olmasıdır⁽⁴⁰⁾.

13 - Böylelikle tanrımız⁽⁴¹⁾ bize tüm gücünü gösterdi; Mer-yem'in oğlu onu komik duruma düşürdü; peygamberim İsa intikamını aldı ve sahte peygamberi küçük düşürdü.

14 - İsa, şeytanı Sabetay'ın gardiyanı yaptı; böylece o (şeytan) onun (Sabetay'ın) soluna geçti ve onu koruması altına aldı.

Onu aziz ve senyör ilan eden halk ondan ayrıldı ve Müs-

39 Bu doktorun Yahudi adı Moşe Ben Rafael Abravanel'dir.

40 Sabetay 1626 'da İzmir'de doğdu ve 1676 'ya doğru Arnavutluk'ta öldü. Kasıp kavuran faaliyetleri 1666'da Müslüman olduktan sonra sona erdi. Yirmi yıldır bir kurtarıcı gibi kabul edildiği gibi rağbet görmediğini söyleyen yazar gerçeği ifade etmektedir.

41 İsa.

luman oldu⁽⁴²⁾.

15 - Alının üstünde Sabetay, Mesih unvanını taşıyordu. Buna rağmen Musa'yı inkâr ederek Müslüman oldu.

16 - Zira, şeytan devam ettirebilsin diye kötülüğün başlangıcı dünyaya geldi. Fakir ulusu her konuşmanın amacı haline geldi. Ulusların tümü Yahudilerle alay ediyorlardı.

17 - Burada kurtarıcı İsa'nın sözü gerçekleşmiştir; zira, sahte peygamberler kendileriyle birlikte düzensizlikler getirdiler. Örneğin, işte ilk Deccal kayıp çocukları aramak için geldi.

18 - Sabetay'ın karısı Boğaz'dan (Çanakkale) getirildi ve (ikisi de) Müslüman oldular. Cahil halka saygı gösterisi olsun diye onu (Sabetay) şerefe boğdular ve Padişah ona kapıcı başı unvanını verdi.

19 - Onu Vani Efendi'nin okuluna gönderdiler ve hiçbir Yahudi görmesin, çifutun duyguları Türkleşsin diye onu Ghilinoz'un (?) sınıf arkadaşı yaptılar.

b) Yukarıda adı geçen sahaf dostum Mr. B. Nişanyan, Tibrizli rahip doktor Ermeni Arakel'in Sabetay ile ilgili tarihine⁽⁴³⁾ ait bir bölüme dikkatimi çekti. Yine yukarıda adı geçen dostum Haladyan bana bunun Türkçe tercümesini verdi ve ben de onu Fransızca'ya çevirdim.

İşte, bu eserin giriş bölümüne konu olan bu bölümün tercümesi:

Yahudi ulusunun ve "Ben kurtarıcıyım, Yahudilerin İsa'sı"

42 Yazar, günümüzde de dönme olarak tanınan, Sabetaycılarını ima ediyor.

43 Arakel'in Yaşamına İlişkin Tarihi Belgeler; s. 470-471

yım! İşte bakın, ben geldim ve ortaya çıktım, zira onları kurtaracağım” diyen Sabetay adındaki çiftin , (Yahudiler) ve bunu takip eden diğer olayların tarihi.

Hayat veren peygamberimiz İsa’nın 1666 tarihinde ve Ermenilerin 1115 yılında, ve Katolik Dogalı Agop’un aziz Etchmeyazın’ın şerefli tahtını işgal ettiği sırada ve Osmanlı hanedanından Sultan İbrahim’in oğlu Sultan Mehmet’in saltanatı esnasında akıllı bir Yahudi ortaya çıktı. Adı Sabetay idi ve İzmir’de doğup orada eğitim gördü. Yahudilerin yazısına ve bilimine hakimdi ve gün geçtikçe edebîyata ve diyalektiğe olan bilgisini artırıyordu, hem de öyle ki, bir çok kişi onun öğrencisi olmuştu. Sabetay kendisini takip edenlere itibarlı ve akıllı sözler öğretiyordu. Öğrencilerine daima tanrının adından bahsediyor ve onu okumayı öğretiyordu. Bundan başka, önlerine kitaplar açıyor, öğütler veriyor ve yasaları bilen bilginlerle tartışıyor ve onlara hükmeden bir belagata sahip olduğu asla gözden kaçırmıyordu. Onlara tanrının adını yazıyor ve nasıl okunacağını gösteriyordu. Önceleri bunu öğrenmiş olanlar onu cesaret ve yüksek sesle okuyorlardı. Konseyde bulunan halk bunu görünce şaşırıp kalıyordu. Yazılı metni okuduktan sonra, kişiler titremeye başlıyor, sendeliyor, kötü pozlara giriyor, yere düşüyor, sanki sara krizi geçirirmiş gibi değişik hareketler yapıyorlardı. Sabetay ayağa kalkıp saralının suratına Yahudilere özgü suyu serpererek onu iyileştiriyordu. Bu durum orada bulunup şaşkına dönenlerin hoşuna gidiyor ve bunu Sabetay’ın yaptığı büyük bir mucize olarak değerlendiriyorlardı. Sabetay’a gelince, kendini tanrının havarisi ve sevgili kulu olarak tanıtıyor, Peygamberlerin İsa’nın Mesih’in gelip İsrail’i kurtaracağına dair sözlerini kendi yorumuna göre tekrarlıyordu ve şunu söylüyordu: “Bu Mesih benim, işte, geldim ve İsrail’i kurtaracağım”. Halka şunu söylüyordu: “şabatı (kutsal cumartesi) ve oruçları iptal edin ve sevinmeye başlayın”. Adını ve imzasını yaymalarını, ve ken-

disinin Yahudileri kurtarmaya gelen haberci olduğunu söylemelerini tavsiye ediyordu. Aslında, insanlar ondan çok gurur duydular ve evlerine davet ettiler. Sokaklarda yürürken başını şemsiyelerle muhafaza ediyorlar, giysilerinin üzerinde bayraklar tutuyorlar, ayaklarının önüne halılar ve kumaşlar seriyorlardı. Kendisine sundukları üç bakireyi bir süre yanında tuttu ve daha sonra bıraktı. Tüm Yahudi ulusu onun ardından geliyordu.

Daha yukarıda da söylediğimiz gibi, sarahlılar yere düşünce ilgisiz sözler dile getiriyorlardı. Sarf ettikleri bu sözlerle, büyüücülerden öğrendikleri daha başka benzer şeyler de ilave ediyorlar, dahası, kartlar üzerine örneğin “Dağınık halde sıkıntı içinde yaşayan bizlere iyi bir haber var, Sabetay kurtarıcımızdır ve İzmir’de kral olacak ve öğretilerini hazırlayıp bizi kurtaracak, sayıca artacağız ve tüm ulusla toplanarak, dağınık halde yaşayan İsrail birlik oluşturacak” yazarak uzak memleketlerdeki Yahudilere gönderiyorlardı.

Ama akıllı, okumayı bilen Yahudiler onu tüm ulusun takip ettiğini anladılar. Bazıları sadece itaat ettiklerini göstermek için onu isteksizce izliyorlardı. Bu nedenle bazıları ondan uzak durmak için başka ülkelere gitti. Bazılarının düşüncesine göre, eğer Müslümanlar bundan haber alırsa tüm ulusun işini bitireceklerdi⁽⁴⁴⁾. Aslında, ulusun alt sınıfındakiler Sabetay’ın etrafında epey gürültü yaptılar ve İzmir’deki Türk makamları onu tanıdılar. Şehrin sivil makamları bu konuda bir konsey oluşturup meseleyi Vezire iletmek istediler. Bu arada, meselenin fazla önemli olmadığına kanaat getirince Vezire haber vermediler. Her şeye rağmen Yahudileri gözaltına alıp sonra da serbest bırakmaktan alıkoymadı. Bu tedbirlere rağmen, sahte Mesih’in şöhreti günden güne artıyordu, ve ülkenin sınırları dışına çıkıyordu ve özellikle İstanbul’a

44 Müslümanlara göre peygamberlerin sonuncusu Muhammed olduğu için, kendini peygamber ilan eden olursa ölümle cezalandırılacaktı.

yayıliyordu. Haberi duyanlar coşkunluktan yanıp tutuşuyordu. Kaynaşmaları fark eden bazı kimseler onu ziyarete geliyor, ona hediyeler getirip karşısında secdeye varıyorlar, diğerleri ona gümüş ve altın gönderiyordu. Yahudiler arasında şunu söyleyenler mevcuttu: "Malı mülkü yok pahasına satıp Filistin'e gidelim." Zira, Sabetay'ın gelip kral olacağını ve dağınık Yahudileri bir araya getireceğine inanıyorlardı. Sabetay'ın şöhreti arttıkça halkın şaşkınlığı da artıyordu. İstanbullu Müslüman ve Hristiyan gençler, zengin olsun yoksul olsun cahil tabaka Yahudileri sokakta görünce şu soruyu soruyorlardı: "Çıfıt⁽⁴⁵⁾ geldi mi? Haham⁽⁴⁶⁾ geldi mi?" Erkek-kadın, çoluk-çocuk, ihtiyar-genç, küçük-büyük herkes Yahudilere rastlayınca: "Nebi⁽⁴⁷⁾ geldi mi? Deccal⁽⁴⁸⁾ geldi mi?" diye soruyorlardı. Bu vesileyle Yahudileri matrağa almayı alışkanlık haline getiren halk sürekli "Nevi⁽⁴⁹⁾ geldi mi? Missah⁽⁵⁰⁾ geldi mi?" sorularını soruyordu. Bu da yetmeyince yalancı peygamberle alay etmek için evlerde ve sokaklarda söylenen şarkılar besteliyorlardı ve Yahudilere "Deccal geldi mi?"⁽⁵¹⁾ kelimeleriyle takılmaya devam ediyorlardı.

Diğer bir taraftan, Sabetay ile bir anlaşma yapıp onun dostu olan Nathan adında bir Yahudi, Gazze şehrinde oturuyordu. Oradan Sabetay'a şahitlik ederek yanında olduğunu belirten bir yazı yazmış, ve onun İzmir'de oturduğunu ve tanrının sevgili kulu olduğunu anlatmıştı. Bunun üzerine İstanbullu Yahudiler müthiş şekilde etkilendiler. Sabetay'ın ünü o kadar arttı ki, İstanbul yetkili makamları tedbir alma-

45 Çıfıt Yahudileri küçümseyen bir kelime

46 Haham bilinen Haham anlamındadır.

47 Nebi = peygamber

48 Deccal = Teccal (yalancı peygamber)

49 Nebi = peygamber

50 Missah = Mesih

51 Teccal geldi mi?

ya karar verdiler. İstanbul'un Kadısı⁽⁵²⁾ ve serdarı⁽⁵³⁾ İzmir'e göndermek üzere görevliler tayin ettiler ve Sabetay'ı yakalayıp başkente getirmelerini istediler. Durumu haber alan Sabetay Selanik'e kaçtı. Ama gözcüler onu denizde yakalayıp İstanbul'a getirdiler ve Gümrük Han'ın⁽⁵⁴⁾ önüne bıraktılar. Yahudilerin Mesih'inin geldiği öğrenilince, yüzlerce, binlerce kişi onu görmeye koşuştular. Yanlış bir yolda macera aradıkları için Yahudilerle alay edildi.

Vezir karşısına çıkarılınca ününün ne olduğunu sordu ve Sabetay herşeyi inkâr etti. Dedi ki: "Ben dinî hükümlerin yorumuna saygı duyan ve dua etmekle meşgul olan biriyim." Vezir ona şöyle dedi: "Hakkında yapılan soruşturma tamamlanıp, sarf ettiğin sözler hakkında bir kanaat edinilinceye kadar İzmir'de tutuklu kalacaksın." Bu arada Subaşı⁽⁵⁵⁾ Sabetay'a bir tokat attı, boğazına sarılıp hapse attı. Ermeni yılına göre 28 ocak 1115 tarihinde tutuklandı.

Bu skandalı öğrenen Yahudi halk pazara gitmedi ve dükkanlarını açmadı. Türk çocuklar her fırsatta "çifut geldi mi?" Deccal geldi mi?" diyerek alay etmeye devam ediyorlardı. Bu sahnelerden bıkan ve duruma engel olmak isteyen Yahudiler, "Geldi mi?" denmemesi için Yeniçeri Ağasına ve aslarına bir sürü para ve hediyeler verdiler. Bu tedbirler "Geldi mi?" diyenlerin sayısını arttırmaktan başka işe yaramadı.

Sabetay hapisteyken, ona getirilen hediyelerin artması nedeniyle onun bölümündeki görevliler bu hediyeleri ona verdiler. Bir süre sonra bu hediyeler Hasköy'e⁽⁵⁶⁾ getirilmeye başlayınca, ona inananlar bu hediyelerin üzerine atılıp onları

52 Yargıç

53 Genel kumandan

54 İstanbul gümrüğünün yanındaki bina

55 Polis memuru: Mahalli komiser yardımcısı

56 Haliç'in sağ kıyısındaki İstanbul varoşu.

öpüp, yaklaşabildikleri kadarıyla kollarına sarılıp bu hediyelerinin ona teslim edilmesi için yakardılar.

Bir gün, sivil idareci, naib⁽⁵⁷⁾ ve teftişçi⁽⁵⁸⁾ hapishaneye geldiler ve şunları sorarak Sabetay'ı sorguya çektiler: "Bize doğruyu söyle, ulusunun söylediği gibi gerçekten kral mısın? Bize gerçeği söyle. Kendinin kim olduğunu söyleyeceksin?". O ise, herşeyi inkâr etti ve "Ben ne kral, ne peygamber, ne de meşhur biriyim, sadece sıradan bir bireyim, ve benim mesleğim bir hazanınki (dua okuyan kişi) ile aynı olsa gerek" dedi. Görevliler Sabetay'ın beyanatlarını not ettiler, tescil ettiler ve bu notlardan Vezir'e sunulmak üzere bir rapor hazırladılar. Yahudilere gelince, Sabetay'ı ziyarete devam ettiler. Hapishane İstanbul ilinin merkezinde yer alması sebebiyle, Yahudiler ziyaret etmek için yeterince serbest değildiler. Hapishaneye rahatça girip çıkmak için subaşına para teklif etmek gerektiğine inanıyorlardı. Subaşı vezirin huzuruna çıkıp: "Yahudiler hapishaneye gide gele saldırgan bir vaziyet eylediler" dedi. O zaman, vezir sert bir emir vererek Sabetay'ın boğaza⁽⁵⁹⁾ gönderilerek surların içine hapsedilmesini uygun gördü. Bir süre sonra, Vezir İstanbul'dan ayrılarak batıya gitti zira orada da büyük bir savaş vardı⁽⁶⁰⁾.

Vezirin gitmesinden yararlanmak isteyen Yahudiler cesaretlerini toplayıp, çoluk çocuk sık sık Sabetay'ı ziyarete başladılar. Genç, yaşlı, kadın, erkek, çoluk çocuk, evinden çıkmayan herkes onu ziyarete gittiler ve huzurunda secdeye vardılar. Sadece çevre illerden değil, Polonya'dan, Moldavya'dan, Yafa'dan, Kudüs'ten, Anadolu'dan ve özellikle İstanbul'dan gelen ziyaretçiler ağlayarak ondan kendilerini kutsamasını istiyorlar ve dua ederek şunları soruyorlardı: "Ne za-

57 Kadı'nın görevlendirdiği hakim vekili

58 Müfettiş

59 Çanakkale Boğazı

60 Candie adasının fethi için yapılan savaş

man çıkacaksın ve kral olup bizi kurtaracaksın?" Yahudilerin bu geldi-gittisi Müslümanlar arasında kıskançlığa neden oldu ve Bostancı Baş⁽⁶¹⁾ adlı sivil görevli Sabetay'ı ziyarete gelen Yahudileri göz altına alıp kaymakamın huzuruna çıkardı. Kaymakam onlara şunu sordu: "Niçin ona gidiyorsunuz? Doğruyu söyleyin. O bir Peygamber mi? Kral mı? Pekiyi ya kim?" Yahudiler doğruyu söylemediler. Sadece onun suçsuz olduğunu, bir kanun okutmanı olduğunu ve yasal olmayan ve kötü bir şekilde tutuklandığını, onu teselli edip kendilerini kutsaması için geldiklerini beyan ettiler.

Kaymakam hiç bir şey demeden onları serbest bıraktı. Yahudiler kaymakamın makamından ayrılırken gardiyanlar kızdılar ve onlara: "Hey! Siz, kendinizi aldatıyorsunuz. Ona inanmakla nasıl bir çıkarınız var?" Yahudilerin cevabı şu oldu: "Çok geçmeden ne olacağını gözlerinizle göreceksiniz." Gardiyanlar bu durumu derhal kaymakama iletiler. Kaymakam Yahudileri geri çağırttı, onları vahşice dövdükten sonra serbest bıraktı. Bu olaydan haber alan diğer Yahudiler yakalanmaktan korktular. Ama bu onların umutlarını çok derinlemesine sarsmadı.

Yahudilerin atalarının devrinde, Babil kralı Nabukadnezar'ın Yahudileri sürgüne gönderdiği dönemde, bu atalar büyük bir matem günü tespit ettiler. O günden bu güne dek, Yahudiler bu günü oruç tutarak, matem ve dua ederek kutlarlar ve nefislerine hakim olmaya çalışırlar, Yeremya'dan ⁽⁶²⁾ matem sözcükleri okurlar.

Bu bayram her yılın ağustos ayı ortasında ay ışığı altında kutlanır. Müslümanlar bu bayramı kara bayram⁽⁶³⁾ olarak bildiler.

61 Boğaziçi'nde sahil korumadan sorumlu polis.

62 Yeremya'nın yakarları.

63 9 Ab orucu kara bayrama rastlar.

Dengesini kaybetmiş durumdaki Sabetay, ulusunun kendine olan kör aşkını fark edince onu daha fazla bir kuvvetle kendine doğru çekmeye başladı. Zira, birçok bildiri yazarak Yahudilerin oturduğu bölgelere gönderdi ve onlara benzeri olmayan bir haber verdi: "Ben tanrının oğluyum ve sizi kurtarmaya geldim."

İşte bu beyanın metni:

"Tanrının yegâne oğlu, Mesih Sabetay Sevi, İsrail'in kurtarıcısı, tanrının sevgilisi İsrail oğullarının tümüne selam gönderiyor. Cennetlik Abraham, İzak ve Yakup'un görmeyi arzu ettiği bu günleri, tanrının büyük gününü görmeyi hak ettik. Tanrının peygamberlerimize ve İsrail atalarına sözü olan özgürlüğü ve kurtuluşu size vermek üzere tanrı tarafından gönderildim. O halde, matemleriniz ve bayram günü tuttuğunuz oruçların tümü sevince dönüşecek ve bugünden itibaren ağlamayacaksınız. Ey İsrail oğulları, artık geçmişi düşünmeyin çünkü verilen özgürlük tasvir edilemez ve anlatılması mümkün olmayan bir sevinçten ibarettir. O halde dualarınız esnasında ona davul ve müzik aletleri vasıtasıyla şükredin ve kalbiniz neşeyle dolsun, zira atalarımızla yaptığı anlaşmayı yerine getirmiştir. Her gün ve her aybaşında bir çeşit eğlence düzenleyin. Purim⁽⁶⁴⁾ adıyla bildiğiniz matem günlerini, size sevinç getirecek olan Lampran⁽⁶⁵⁾ olarak değiştirin. Hiç kimse hiç bir işle ilgilenmeyecek, sadece sevinç yaşanacak. Yaşasın!"

Deli ve saralı Sabetay bu bildiriye İbrani'ce harflerle ve bu dilde yazıp her yere gönderdi. Çok geçmeden, Sultan Meh-

64 Sabetaycıların Müslüman olduğu gün 16 Kislev debdebeyle kutlanırdı. Uykusuzluk oruca adanmıştı, be nedenle bu güne Purim denilir.

65 Bu sirkülerin Ermeni çevirmeni Purim'i yas günü, Lampran'ı sevinç günü olarak anmıştır. Bu sirküler Yunanca'dan Ermenice'ye çevrilmişti. Lampra sözcüğünün i-hali olan Lampran sözcüğünden de bu anlaşılmaktadır.

met'in zeki ve çok nitelikli tercümanının⁽⁶⁶⁾ girişimi sayesinde bu sirküler İbranice'den Yunanca'ya ve Yunanca'dan da Türkçe'ye çevrildi. Aynı zamanda, İstanbullu Yeremiya⁽⁶⁷⁾ adındaki bir yazar tarafından Yunanca'dan Ermenice'ye de çevrildi. Bu akli dengesi bozuk şahsın mektubunun eriştiği her yerde, o zamana kadar Yahudilerin hiç görmediği şekilde, davul ve müzik eşliğinde, yaslı günler sevinçli günlere dönüşüyordu. Zira, Sabetay, Yahudilerin Babil'e sürülmesinden sonra atalarının tesis ettiği bu yas gününün sevinçli bir güne dönüştürülmesini emretmiş ve yiyip içip eğlenerek kutlamalarını istemişti çünkü bu yaslı günler gidip yerine neşeli günler gelecekti.

Sabetay'ın beklentisi hakkında fikir yürütmek isteyen bazı Ermeniler bilginlere ve Yahudi hahamlara başvurup fikir aldılar: "Siz ne diyorsunuz? O bir peygamber mi? O gerçekten Mesih mi yoksa İsa mı?" Şöyle yanıtladılar: "Bütün bunlar yanlış. O bir dolandırıcı, bir saralı ve hilekar; biz 80 kişi aynı fikirdeyiz ve onu kabul etmiyoruz, zira marifetleri ulusal hükümlerimize aykırıdır." Aynı fikirde olan bu kişiler Yahudilere çatmaya gidip şöyle konuştular: "Onu niçin peygamber kabul ediyorsunuz? Ona niçin itaat ediyorsunuz ve gittiği yoldan gidiyorsunuz? O bir dolandırıcı ve hilekardır. Ulusal hükümlerimize aykırı bir tutum içindedir. Zira bunca zamandır dünyaya gelen atalarımızdan hiçbiri kendisini peygamber ilan etmedi ve hükümlerimizi değiştirmeyi düşünmedi. Bu adam ise, şabat ve büyük matem gününü ilga etmek istiyor; sarf ettiği sözler ve yaptığı marifetler yüzde yüz yalan dolu. Peygamberlik emarelerinden hangisini görüyorsunuz onda?" Bu 80 kişi, Sabetay'a inandı. Yahudi ulusuna ters düşüler ve Yahudiler onlara karşı tavrı aldı, onları lanet-

66 Burada anılan tercüman, Türkiye'nin Girit adasını fethiyle sonuçlanan Türkiye ile Venedik arasındaki savaş esnasında, Cevahir-ul-tevarih'in yazarı tarafından anılan Yunan tercüman Panaghiotis Nicossios'tur.

67 Yukarıda anılan "Sabetay Sevi hakkında Ermeni Şiiri'nin yazarı.

ledi, onlara hakaret etti, onlara savaş açmayı göze aldı ve şikayet etmek için Sabetay'a bile gitti. Bu şekilde gelişen olaylar, biri inananlar diğeri inanmayanlar olmak üzere ulusu iki karşıt guruba ayırdı. Bu karşıtlık babanın oğuldan, kardeşin kardeşten ayrılmasına ve ailelerin birer birer dağılmasına sebep oldu. Onu kabul edenler onu görmeye ve selamlamaya gittiler. Gündüz görmeye gidemeyenler sabırla gece olmasını bekliyorlar, gece olduktan sonra ise şaşkınlık ifade eden sözler mırıldanarak, birbirlerine, Mesih'in, bin bir fedakarlıkla kraliyet tahtını hazırlayan, Hıristiyanların itibarını tamamen silip süpürecek ve Müslümanlara haraç⁽⁶⁸⁾ verdirecek kurtarıcının geldiği haberini veriyorlar ve umutlarına destek olması için çeşitli rivayetlere başvuruyorlardı.

Gelişini beklemek için bazıları sürekli olarak gökyüzüne bakıyor, diğerleri denize bakarken bazıları da geceleri denizde sandalla dolaşıyorlardı. Şöyle konuşan bazı kimseler de mevcuttu: "Gökyüzünden uçarak gelecek ve bize ışığı getirecek". Herkes Sabetay'ın tanrının elçisi olduğuna ve Yoel peygamberin sarf ettiği sözlerin Sabetay için sarf edildiğine inanıyordu. İşte bu sözler: "Bundan sonra, fikirlerimi tüm yaratılanlara yayacağım; oğullarınız, kızlarınız kehanette buluncaklar; yaşlılarınız düşüncelere dalacak ve gençleriniz hayaller görecektir. O günler gelince bu fikirlerimi köleler ve uşaklara bile yayacağım"⁽⁶⁹⁾.

Haziran ayında güneş tutulması meydana geldi; bu doğal bir olaydı. Ama aklını yitiren Yahudi ulusu bu tutulmayı özel bir işaret olarak değerlendirdi ve : "Görüyor musunuz, gökyüzü o nedenle (Mesih'in gelişini haber vermek üzere) bu işareti veriyor" dedi. Bu basit olayı sayısız kutlamalar takip etti. Yahudilerin silahlandığı konuşuluyordu, zira Mesih'in

68 Eskiden Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gayri müslimlerin ödediği vergi.

69 Yoel, 3/1-2.

gelmesiyle birlikte diğer uluslara savaş açacaklardı.

Sahte İsa Sabetay'ın şöhreti öyle bir yayıldı ki sonunda Hıristiyan ülkeler rahatsız oldular. Yahudiler Hıristiyanlar ile hararetli tartışmalara giriyor ve Mesih'in gelişi üzerine bahse girmeye devam ediyorlardı. Hıristiyanlar : "Sabetay'ın işleri yolunda giderse hepimiz Yahudi olacağız" derken, Yahudiler ise "Sabetay'ın sözleri doğru çıkmazsa hepimizi kılıçtan geçirin" diyorlardı. Bu konuda bir antlaşma yaparak bir süre belirlidiler ve antlaşmayı hakime götürerek hakimler ve sivil makamlar tarafından kaşetip, belirlenen süreyi beklemeye koyuldular.

Polonya'da oldukça fazla Yahudi katledildi ve sağ kalanların bazıları yabancı ülkelere, ve bazıları dosdoğru Sabetay'ın yanına gittiler. O dönemde, Polonya'da Sabetay'ın ününü duyan bir haham yaşıyordu, ama onunla aynı fikirde değildi. Şöyle düşünüyordu: "Sabetay'ın yanına bizzat gidip işleri hakkında fikir edineceğim". Gerçekten de gitti ve Sabetay'ın huzuruna çıktı ve birkaç gün süreyle onun durumunu inceledi. Haham, konuşmaları esnasında Sabetay'ın yalanlarından şüphelenince cesur bir şekilde ona sordu: "Niçin kendini Mesih ilan edip zavallı halkımızın aklını başından aldın? Onlara gösterdiğin, gökyüzünden ya da topraktan gelen mucizeler nerede? Kanunlarımızın hükümlerine uyan kurtuluş hareketleri neler? Doğumun esnasında ne gibi olağanüstü olaylar meydana geldi? İşte ailen, iste erkek kardeşlerin, karın ve çocukların, hepsi lüks içinde yaşıyor. Hayatın ve tutumun bizimkilerden farksız. Yiyorsun, içiyorsun, korkuyorsun ve seni yakalamalarına izin veriyorsun; bunun ispatı ise, kaçtın ve yakalandın, hapse girdin ve zincire vuruldun". Ve, onunla bu şekilde konuşmaya devam etti.

Sabetay'a inananlar hahamın sözlerine kızdılar, ona hakaret edip, üzerine atlayıp linç etmek istediler. Ona çok ağır

sözler söylemekten zevk duydular, onu aforoz edip kovdular. Yahudilerin cahilliğine kızan haham, Müslümanlara giderek Yahudi dininden çıkıp Müslüman oldu. Türk yetkililer hahamın şikayetlerini kaymakama iletince, zaten Sabetay ve Yahudiler hakkında yeterince mevcut olan şikayetler yüzünden bıçak kemiğe dayandı. Çanakkale’de oturan ve Sabetay olayları ile ilgilenen Mahmut adında bir şeyh, Yahudilere verdiği cesaretler ve onların ziyaretlerini kabul etmesi nedeniyle ve özellikle kadınlarla ve gözdelelerle yaşadığı hayat sebebiyle Kadı’nın huzuruna çıkıp şikayet etti, olup bitenlerin hepsinden onu haberdar etti ve önemli Türkleri şahit olarak getirtti. Kadı’nın ve önemli Türk şahsiyetlerin yazdığı şikayet mektuplarını alıp Edirne’ye gitti, zira Padişah, kaymakam ve diğer yüksek makam sahibi kişiler orada bulunuyorlardı. Kaymakamın huzuruna çıkıp, Sabetay ve Yahudiler hakkında şikayetler içeren mektupları sundu. Çılgına dönen kaymakam, kapıcıbaşına⁷⁰ Çanakkale’ye gitmesini ve onun orada asılmasını emretti. Ancak, başkaları da kaymakamın bilgisine bazı veriler sununca, derhal başka bir kapıcıyı (kajoujou) gönderip Sabetay’ın asılmamasını ve Edirne’ye götürülmesini emretti. Görev yerine getirildi ve Sabetay kaymakamın huzuruna çıkarıldı. Kaymakam onunla konuşmadı, padişah onun gelişinden haberdar oluncaya kadar ve daha sonra yapılması gerekeni emredinceye kadar göz altında bulundurulması için kaymakam onu memnuniyetle saraya gönderdi.

Sabetay ile ilgili konular padişaha bildirildiğinde, Türkiye’nin sultanı Sultan İbrahim’in oğlu Sultan Mehmet’ti. Sultan da bizzat onu yargılamaya koyuldu. Yargılama esnasında kazasker, müftü, kaymakam ve Sultanın diğer önemli yüksek makam sahibi şahsiyetleri mevcuttu. Askerler ve halk yığını epey kalabalıktı; bu eğlenceyi görmek için orada toplanan kalabalık gökteki yıldızlar ve denizdeki kum kadar fazlaydı.

70 Chambellan’a tekabül eden bir unvan

Tüfekli, oklu ve yaylı askerlerin geldiğini herkes görüyordu. Sabetay sorgulanmak üzere konseyin karşısına çıkartıldı. Hayatizade adında, bir zamanlar dini ve milli bakımdan Yahudi olan ve sonradan Müslüman olmuş biri konseyde bulunuyordu. Hayatizade Sabetay'a hitap ederek şöyle dedi: "Burada gördüğün her şey senin adına hazırlandı. Şimdi, ününle tüm dünyayı altüst ettiğin için padişah seni en korkunç işkenceyle öldürtecek. Şu halde, mucizeler yaratma gücüne sahipsen bu gücünü göster ve mucize yarat ki gerek kendini gerekse ulusunu kurtar."

Bu arada Sabetay o kadar korktu ki kalbi küt küt atıyordu. Yapılan suçlamaları inkar etmeye başladı ve kendisine Mesih adını veren ulusunun gözlerini ve aklını kaybetmiş olmasının ulusu için bir ayıp olduğunu dile getirdi. "Ben Yahudilerin söylediği gibi biri değilim. Ben sadece yasaları yorumlamayı bilirim. Bütün kitapları okudum ve şu kanaate vardım: Sadece sizin peygamberiniz gerçek peygamber ve o bu dünyaya tüm insanları selamlamak için geldi. Onun kitabı ile ilgilenmeye ve onu kabul etmeye başlayalı 20 sene oldu." Bunun üzerine tüm Yahudi dini hükümlerini inkar etti. Onu İslam dinine kabul ettiler. Böylece, dininden ayrılıp Müslüman oldu.

Bu durum karşısında, tüm uluslar Sabetay'i ve Yahudileri aşağılamaya ve suratlarına tükürmeye başladılar. Yahudiler bu duruma şaşırdılar, başlarını öne eğdiler, ve utançlarından birkaç gün evlerinden dışarı çıkmadılar.

Sabetay bir zamanlar göğe çıkacağı için övünüyordu, ama şimdi yerin dibine batmıştı. Eskiden Abraham, İzak, Yakup ve Musa'yı överken, şimdi inkar ediyor ve Müslüman oluyordu. Önceleri "Tüm dünyaya kendi dinimi kabul ettireceğim" derken, şimdi tanrının atalarına armağan ettiği dini inkar ediyordu, zira düşüncesini yönlendiren şeytan onu bu

yola sürüklemişti. İsa' mızı yalancı addeden o, İsa tarafından küçük düşürülüyordu. Böylece, İsa'nın dediği gerçekleşmiş oldu. İsa, yalancı peygamberler ve İsa'lar gelecektir demişti, günümüzde bile bunu görüyoruz. Böylece yüce İsa peygamberimizin şerefi arttı. Tanrı onun iktidarını, faziletini ve adını sonsuza dek kutsasın. Amin!

C - Yunanca belge

Piskopos patrikliğinin Saint-Synode üyesi, başpiskopos Monsenyör Gennadios M. Arabadjoglou adındaki bilgin dostum bana Yunanca bir eserin Sabetay Sevi ile ilgili bazı pasajlarından bahsetti. Eklisiastiki Istoría Meletios Mitropolitou Athinon (Atina metropolitisi Meletios'un Kilise ile ilgili Tarihi) adlı bu eser, 1784 yılında Venedik'te yayınlanmıştı. Meletios, 17. Yüzyılda yani Sevi ile aynı çağda yaşamıştı. Bu yazarın yazılarının içeriği, İzmirli olan Sabetay Sevi'nin kökenine ilişkin ayrıntıların ve diğer ayrıntıların dışında tarihsel gerçeklerle uyumludur. Bundan başka bizlere Sabetay adının etrafında yapılan propagandalardan sonra yaygınlaşan popüler inançtan bahsediyor, ki bu inanca göre, Yahudileri Kudüs'e götürmek için bulutlar taşıma aracı olacaktır. Ayrıca, Arta ilinde yaşayan bir Yahudi'nin başına gelen bir olaydan bahsediyor. Bu taşıma şeklinden etkilenen bu şahıs, deneme yapmaya kalkışınca ölümle karşılaşılıyor.

İşte bu pasajların tercümesi⁽⁷¹⁾:

"O zamanlar, sahte bir Mesih Yahudiler arasında şu şekilde ortaya çıktı : İstanbullu asil Yahudilerden olan Sabetay Sevi adında bir Yahudi bu şehrin herhangi bir yerinde oturmaktaydı. Orada hakarete maruz kalıp kovulduktan sonra İzmir'e, ve oradan da Gazze'ye gitmişti. Mesih olduğunu ilk

71 Tome III, p. 470-471

kez bu şehirde duyurmaya başlamıştı. Yanılttığı kişilerle (öğretisine inananlar) birlikte Filistin yakınında bir mağarada yaşıyordu. Orada, Kudüslü Yahudileri kendisinden haberdar etti ve Yahudiler ona inandılar, Kudüs'e geldi ve oradan kovuldu. Daha sonra İzmir'e gitti ve oradaki Yahudiler de ona inandılar. İstanbullu Yahudilere buradan mektup yazmış ve önce orada sonra da tüm dünyadaki Yahudiler tarafından tanınmıştı. Her yerde bir Yahudi ayaklanması baş göstermişti. İstanbullu Yahudiler İzmir'e gitmiş ve onun mucizeler yarattığı inancı bir patırtı çıkmasına neden olmuştu. İzmir'den Gelibolu'ya gitmek üzere yola çıktığında muazzam bir Yahudi kitlesi onu karşılamaya gitmişti. Patırtı Vezirin kulaklarına çalınca Sabetay'ı deniz yoluyla Bizans'a getirtmişti. Gemi-den indirip tartakladıktan sonra cellatlar onu vezirin karşısına çıkardılar. Vezir onun hakkında duyduklarının doğru olup olmadığını sorunca sahte Mesih şu cevabı verdi: "Ben Σοφος⁽⁷²⁾ 'um ve tanrıyla ilişkili olan şeyler söylüyorum." Bu-nu duyduktan sonra, vezir onu hapse attı. Bu adamın ilan ettiğ-i sevinçli ve yeni kehanetler sonrasında Yahudilerin neden olduğu sorunlar karşısında onu Abidos kalesine kapattılar. Bu arada, Yahudiler her tarafta gökyüzüne bakarak bulutları izliyor ve alelacele yükseleceklermiş gibi "İşte bulutlar Yahudileri Kudüs'e taşımak için havaya kaldırıyor" diyorlardı⁽⁷³⁾. Ve Arta'lı bazı Yahudilerin fazlaca etkilenip gece yarısı uçup

72 Bu yunanca kelime, İbranice'de haham kelimesine tekabül eden bilgin anlamındadır.

73 Yahudilerin büyük bulutlar vasıtasıyla Filistin'e taşınmaları sorunu Tevrat'deki bazı ayetlerin yorumuna dayanmaktadır. Örneğin, "Tanrı büyük bulutlardan iniyor", Göç 34/5. Ve tanrı Musa'ya şöyle dedi: Sana doğru büyük bir bulutun içinde geleceğim. Göç 10/9. Amaçlanan hedefe uygun şekilde, Tevrat'deki pasajların yorumlanmasıyla yapılan propaganda, saf beyinlerde etki yaratması gerekiyordu. Deniliyordu ki, Tanrı, nasıl Mısır'dan İsrail'i çıkartmak için Mısırlı ilk mesli imha etmek üzere yeryüzüne indiyse (bu gece Mısır ülkesine geleceğim ve Mısırı yaşlı nesli yok edeceğim vs. Göç 12/12), Hezekiyel peygamber dediği gibi, aynen gelecek ve İsrail oğullarını kölelikten kurtarıp ülkelerine götürecekti (İsrail oğullarını yerleştikleri ülkelerin bağrından çekip alacağım. Onları her yerden toplayıp bir araya getirerek ülkelerine göndereceğim (Hezekiyel 37/31). İsrail'i esaretten kurtar-

gitmek istemeleri bu şekilde gerçekleşti. Bunu yapmayı denirken çatıdan aşağıya düşüp parçalandılar. Ve tüm Yahudiler varını yoğunu satıp elde ettikleri parayı altına çevirerek (çünkü altını taşımak daha kolaydı) oraya gitmeye hazırlanıyorlardı. Türk hükümdarının Edirne’de ikamet etmesi ve vezirinin Girit’e gitmesi nedeniyle ve Yahudilerin rahat durmaları ile birlikte daha başka bir sürü büyük işlerle meşgul olmalarına istinaden, kaymakam bu zincirli adamı Abidos’tan getirterek hükümdarın huzuruna çıkarttı. Orada Müslümanlığa geçiş yaptı. Ancak, sinagogları ziyaret etmeye devam ediyor ve Türklere bunu Muhammet’in dinini anlatmak için gittiğini söylerken, diğer taraftan Yahudilere kendini çeşitli şekillerde Mesih olarak tanıtmaya devam ediyordu. Kendilerine “Henüz vakit gelmedi” diyen Sabetay’ın Mesih olduğuna inanıyorlardı. Asilzadeler ona kızlarını vererek ondan çocuk doğurmalarını istiyorlardı⁽⁷⁴⁾. Gizli başka şeyler de yapıyordu ve sonunda Coronee’ye (Yunanistan) sürüldü ve orada öldü.

Başka bir kez, 1683 yılında, Selanikli bir Yahudi⁽⁷⁵⁾ kendisinin Mesih olduğunu anlatıyordu. Kudüslü Yahudilerin hepsi ona inanıyorlardı ve Yahudilerin bulunduğu diğer illere yazarak ondan bahsettiler. Böylece, yazılan mektuplarda onu ilk İsrail Prensi ilan etmişlerdi. Yahudiler sahte Mesihleri ile gurur duyuyor ve onu bir kral gibi değerlendiriyorlardı. Bu haber Belgrat’ta oturan Türk hükümdarının da kulağı-

mak için tanrının bizzat müdahale edeceğini ve tanrının hareket kabiliyetini sağlayan vasıtanın bulutlar olduğunu bildiklerinden, mucizeler yapmaya muktedir biri olarak gelen Mesih Sabetay’a inanan Yahudiler, Kudüs’e dönen ilklerden olma acelesindeki Arta Yahudilerinin ölümüne sebep olan iri bulutların hareketini büyük bir imanla izliyorlardı.

74 Sabetay, karşı cinsten biriyle temas kurmaktan kaçınma prensibine rağmen kadınlarla ve güzel kızlarla ilişkiler kurmaya başladı (Rosanes, IV, s. 62).

75 Burada anılan kişi, erkek kardeşi olduğu halde, Sabetay’ın dul karısının oğluymuş gibi tanıttığı Yakup Sevi’dir. Yakup Sevi, querido (sevgili) adını aldı. Yakup ve ona inananlar 1678 yılına doğru İslam dinine geçtiler ve böylece dönme tarikatı doğdu.

na alındı. Hükümdar bu sahte Mesih'i durdurmak için adamlarını yolladı. Hükümdarın adamları onu bir evde parlak ışıklarla çevrili halde oturur ve bir kral gibi itibar edilirken buldular. Ona engel olup hükümdara gönderdiler. Korkup, İslam dinini kabul ettiği yer orasıdır. Selanik'e döndüğü zaman, önemli Yahudi şahsiyetler bu aşağılanmaya tahammül edemeyip Müslüman oldular."

VII. BÖLÜM

BAZI BELGELER

Bu eserde değindiğimiz olaylara değinmemizin nedeni, okuyucuyu bu olaylarla ilgisi olan bazı belgelerle tanıştırmaktı.

Aşağıda bunların metinlerini veriyoruz:

Belge A⁽¹⁾

Kardeşlerimiz, İsrail oğulları! Mesih'imizin İzmir'de doğduğunu bilgilerinize arz ederiz. Adı Sabetay Sevi'dir ve kraliyeti yakında gözler önüne serilecek. Kraliyet tacını İsmail'in başından alacak ve kendi başına koyacak, zira krallık ona aittir. Sonra, Mesih'imiz kaybolacak ve kimse nereye gittiğini, yaşıyor mu, öldü mü bilmeyecek. Mesih'imiz, haftanın her günü akarak iri kayalar fırlatıp, Cumartesi günü dinlendiği rivayet olunan Sabation nehrine gidecek. Her kim bir Cumar-

1 Bu konuyla ilgili ayrıntılar için sayfa 31'e bakınız (Bu belge Rosanes tarihinden tercüme edilmiştir, cilt IV, s. 58).

tesi günü oradan geçmeye kalkışırsa, kutsal Cumartesi'ye saygısızlık ettiği için taşlanır. Ancak, Mesih'imiz geçerken Musa ve on kabilesi ile birlikte olacağı için, bir ara dinlenecek ve taşlanmaya ara verilecek. O zaman, on başlı yılanın gemi olan tanrısal aslan⁽²⁾ gökten inerek ateş kusacak, ve Me-

2 Aryeh deve İlay'ın tercümesi tanrısal aslandır. Sabetaycılar arasında dünyayı paylaştığı antlaşmayı imzalarken bu ünvandan yararlanıyor*. Talmud** Roma hükümdarı ile ribbi Yeşua ben Hananya arasında Tanrı konusunu hakkında çıkan bir anlaşmazlıkla ilgili bir anektotta tanrısal aslandan bahseder. Burada işte bu pasajın metnini ve tercümesini veriyoruz. İşte bu metin:

אמר ליה קיסר לוי יהושע ן' חנניה אלהיכם באיה מחיל דהניכ אריה
שאנ מי לא יירא. כאי דבוהיה, פריא קטל אריה. אפי' ליה לא כראי אריה מחיל.
כאריה דבי עלאי מחיל. אמר ליה בעינא דמחיה ליה ניהלי. אפי' ליה לא מחיה
חיה ליה. אמר ליה איכרא הניא ליה. בעא דרהני אהקך דרובהיה. כי דיה מרחיק
ארבע מאה פסי ניהם הר קלא אפילו כל מעברא ושורא דרוש נפל. ארכחם
הלה מאה פסי. כיהם קלא אחינא נהיר ככי ושיני דנבריאם היא נפל מבורסא

לארעא. אמר ליה במסוהא מינך בעי רחמי עליה רליהדר דרובהיה. בעא רחמי עליה
ואהדר ליה לאהריא. (חולין ⁵⁹/₂)

(*) Aşağıdaki elge D'ye bakınız.

(**) Holin, 59/2

Ve, işte tercümesi:

"Hükümdar, Yeşua ben Hananya'ya şöyle der: Tanrınız bir aslana benziyor. Aslan kükreyince kim korkmaz?"* Bunda şaşılacak ne var? Bir şövalye bir aslanı öldürebilir. - Ben Hananya ona şöyle der: Tanrı böyle bir aslana benzemiyor, ama tanrısal aslana benziyor. Hükümdar ona şöyle der: "Bana onu göstermeni istiyorum" - O da ona şöyle der: "Sen onu göremezsin" - O da "Onu görmem lazım" der. Ben Hananya bir dua okur ve aslan yerinden çıkıp gelir. Aslan 400 mil mesafededen hafifçe kükreder. Hamile kadınlar çocuklarını düşürürler ve Roma'nın duvarları yıkılır. 300 mile gelip kükrediğinde insanların dişleri dökülür ve hükümdarın kendisi de tahtından yere düşer. Hükümdar ona : "Onun geri dönüp gitmesi için bir dua söylemeni rica ediyorum" der. O zaman Ben Hananya dua eder ve aslan geri döner.

Yorumcu Raşi'nin dediğine göre Deve İlay bir ormanın adı ve Aryeh Deve İlay ise Bet İle ormanının aslanı anılanındadır.

Anlaşmasını imzalarken, Sabetay, antlaşmanın değerini yükseltmek için kendini tanrının kendisinin de benzediği tanrısal aslanla kıyaslamıştır. Pekala, kendisinin tanrının oğlu olduğunu, hattâ kendisinin tanrı oldu unu söylememiş midir?

(*) Amos, 3/8

sih'imiz, Musa ve tüm Yahudiler Kudüs'ten gelerek ateşin üstüne çıkacaklar. Yol üzerinde, refakatlerinde denizdeki kum kadar çok bir kalabalıkla birlikte savaşmak üzere gelen Goy ve Magog'a rastlanacak, ama Sabetay Sevi savaşırken ne mızrak ne de kılıç kullanacak, sadece ağzından çıkan soluk dinsizleri öldürecek ve onları tanrının sözü ile yere çarpacak. Mesih'imizin Musa ile birlikte Kudüs'e gelişinde, tanrı gökyüzünden altınla ve değerli taşlarla kaplı tapınağı indirecek ve tapınak şehri aydınlatacak ve derhal kurbanlar kesilecek. Ve bundan sonra, dünyadaki tüm ölümler dirilecek. Sırlar içinde sır oluşturan bu sözler üzerine kim bir araya gelmek istemez? Ama yakında gözler ölümsüzün vaat edilmiş topraklara dönüşünü görecek. Bu sözleri sizlere yazdım, zira yakında kurtuluşa lâyık olacaksınız.

Nathan Benjamin Eskenazi'nin sözleri bunlar.

Belge B⁽³⁾

"Tanrının ilk ve tek oğlu Sabetay Sevi, İsrail'in Mesih'i ve kurtarıcısı, tüm İsrail oğullarına, barış olsun. Ey, İsrail oğulları, bu büyük kurtuluş ve İsrail'i selamlama gününü, ve tanrının peygamberleri ve pederlerimiz tarafından, tanrının sevgili oğlu İsrail için, kecdelinizin sevince dönüşeceğini ve oruçlarınızın eğlence gününe dönüşeceği hususunda dile getirilen sözün tutulacağını görmeye lâyık olduğunuza göre, artık ağlamayacaksınız. Tanrı sizlere bu ifade edilmesi imkansız teselliye verdiği göre, asırlardır verilen sözü yerine getirenin şerefine davul çalarak, org çalarak eğlenmeye başlayın. Ayın ilk gününde yapmaya alışık olduğunuz eğlenceyi her gün yapmaya başlayın ve yas tuttuğunuz günleri gelişimin şerefine kutlamaya ayırınız. Hiçbir şeyden korkmayın zira

3 Bu konunun ayrıntıları için yukarıda sayfa 35'e bakınız. (Bu belge Ricaut tarihinden alınmıştır (Cilt II, sayfa 180).

üstünlüğünüz tüm uluslara yayılacak ve sadece dünya üzerindekiyle değil, denizin dibindeki yaratıklara bile hakim olacaksınız, tüm bunlar teselliniz ve sevinmeniz için.

Sabetay Sevi

Belge C⁽⁴⁾

הנחתן תשועה למלכים וממשלה לכסכים, מלכותו מלכות כל עולמים. השם
הגדול הנכבד והנורא מלך המלכים מלך כמורו מהדים מלכין ומהקם מלכין,
הכורח ברית לדוד ענדו לבוין את כפא מלכותו עד עולם. הוא יכרך וישמר ויגדל
ויעזיר וירוס ויגדל ויבטא למעלה למעלה את אדוניו מלכו הרכ הקדוש לדיק ונוקם
שכתי לבי משיח אלקי יעקב ירום הודו ותחושא מלכותו. זיס אחיהאך שולטן ויקר
ומלכי כל עממיה ולשכניה ליה יפלאון קולטנה שולטן עלם דלא יעדי ומלכותיה דלא
חתחבל וקדוה תרום כגדוד וזר חלבו על ראשו. מלכים יראו וקמו שריס וישתחוו.
לפנין ה' אשר נאמן קדוש ישראל ויבחרוהו יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו
ויהכירו בו כל גוים וישאירוהו ויראו טיירנו וישמח לנו ככנין בית מקדשנו
ומפארתו מקדש ה' כאנו יריך וכן יהי רצון ונאמר אמן.

Belge D⁽⁵⁾

Bu belgeyi okuyanlar, dünyayı bölerek ya da daha doğru-
su çağının siyasal bölünmelerini muhafaza edip, kendisine
hizmet edenlerle ya da propagandasına yardım edenlerle
paylaştığı dünyanın belki de tümüne sahip çıkan Sabetay'ın
gösterdiği küstahlığın derecesine şaşıracaklardır. Sabetay,
inananlara her şeyi yapabileceğini kabul ettiği mucizeleri
gerçekleştirirken kanılarında daha samimî olsaydı kimse hiç-
bir şeye şaşmazdı. Buradan hareketle, elini Sultanın başının
üzerine götürüp tacını almaktan daha kolay ne olabilirdi? Taç
alındıktan sonra mucizeler devam edecekti, ve sıra Sultanın
çevresindeki yetkililere ve kuvvetlerine gelecekti. Tüm dün-

4 Bu konuyla ilgili ayrıntılar için yukarıda sayfa 35'e bakınız. (Bu belge Sefer Ahalomot Kets Apelaot kitabının özetidir, s. 75).

5 Bu konuyla ilgili ayrıntılar için yukarıda sayfa 38'e bakınız. (Bu belge Sefher Ahalomot vs. kitabının özetidir, s. 123-128).

ya aynı akıbeta maruz kalacak, ve böylece Sabetay dünyanın sahibi olacaktı. Samimi ya da değil, Sabetay, aşağıdaki gibi, dünyayı paylaşma listesi yapmıştı:

“Ben, David’in oğlu Salomon, tüm dünyanın kralı olmak ve yukarıdakilere, aşağıdakilere, herkese hükmetmek zorundayım. İkametgahım kutsal topraklarda, dünyanın en güzel yeri olması gereken Kudüs’te olacak.

Yuda’nın kralları, Yuda krallıkları üzerinde bir kral olması gereken erkek kardeşim Eli’nin kumandası altında olmalıdır. İkametgahı büyük kutsal topraklar şehri olacaktır. Bu şehir Yuda krallarının başkenti olmalıdır. Erkek kardeşim Elie başının üzerinde güzel bir taç taşımalıdır.

İşte inananları ile birlikte Yuda krallarına atfedilen paylaşım listesi:

1- Okuldaki ilk öğretmenim, İzmirli Ribbi Moşe Abia’nın kralı, Afrika’daki Sambation nehri kenarında bulunan Khalah ve Habor topraklarında yer alan İskar’ın ve Zaboulon’un tüm topraklarını almalıdır⁽⁶⁾.

6 Sabetay’ın coğrafya hususundaki cehaleti onu komik duruma düşürmektedir. Filistin’de bulunan İskar ve Zabulon topraklarını Afrika’daki Khalah ve Habor toprakları üzerine taşımaktadır. Khalah, Harran’dan çok uzakta değil, Fırat’ın kolu Balich üzerinde, Mezopotamya’dadır. Cunéiformes’in Halaha’sı ve Yunanların Halkitis veya Halakini’sidir. Habor*, Fırat’ın bir koludur.

Sambation nehrine gelince, konusu hakkında abartılmış bir efsane bilinmektedir. Talmud**, Josephe Flavius*** ve birkaç Yahudi ve Yahudi olmayan seyyah on kabilenin sürülmesi sorunu ile ilgilenmiştir ve birden fazlası sürgünlerin Asur’a sürgünü esnasında yol boyunca takip ettikleri Sabation nehri (Nahar Sabation) denilen bir nehirden bahsetmektedir. Kökenini Sabbat (Cumartesi) sözcüğünden alan Sabation, rivayete göre, tüm hafta boyunca akan ama Cumartesi günü dinlenen bir nehirdir. Talmud’da, Sabation = Sambation sözcüğü Mem ile yazılıdır. Bu imlâda, be = b harfi mevcut olmayan ve bu telaffuzu yapabilmek için ((harflerinin kullanıldığı Yunan dili ödünç alınmıştır.

(*) Derlemeler, I, 5/26

(**) Sanedrin, 65/2; Béreschit Raba, bölüm II.

(***) Bölüm 24.

2- Selanikli varlıklı kişi Hilel, Akhaz kralı, tüm Portekiz ve İspanya topraklarını almalıdır.

3- Marmara kasabasında oturan varlıklı kişi Bezallel, Amon kralı, İsveç ve kuzey topraklarını almalıdır.

4- İskenderiyeli varlıklı kişi Rafael Yosef , Hizkia kralı, tüm Mısır, Arabistan, Nubie ve Saran (Sahra?) çölünü almalıdır.

5- Malipapalı varlıklı kişi Avram Rubia, (?) Josia kralı, Küçük Tataristan ve Karadeniz ve çevresindeki toprakları almalıdır.

6- Afrika'da yer alan Cezayirli varlıklı kişi Zarah, Yoakin kralı, tüm Hazar denizi ve Özbekistan topraklarını almalıdır.

7- Tunus'lu genç David, Joakim kralı, tüm Yafinou (?) ve Odesa topraklarını ve sınır komşusu şehirleri almalıdır.

8- Gelibolulu varlıklı kişi Caleb, Joram kralı, tüm Frenk topraklarını almalıdır.

Sorunu tarihî açıdan inceleyelim. Ramses II (M.Ö. 1330 yılına doğru 19. Mısır hanedanlığı döneminde) hakimiyetini kabul etmek istemeyen Hitit kralı Chatousil'i cezalandırmak için Suriye'ye geldi. Mısır ordusunun bir k sını, Kodschou'nun (Tevrat'ın Kadeş'i) biraz güney batısında yer alan, kuzeyinde Halep bulunan küçük bir Suriye kasabasında, Schabatouna'da konakladı. Schabatouna'nın yakınından Nahr-el-Sehta adında, tamamen Nahar Sabation'a tekabül eden bir ırmak geçer. Schabatouna'nın coğrafi durumu, on İsrail kabilesinin sürgün yerlerinden biri olan Khalah'ın bulunduğu Balich'ten uzak değildi. Nahar Sabation kökenini Schabatouna'dan almış olabilirdi.

Arabistan'ın güney batısında, Yemen'de Sabatha* adında bir nehir mevcuttur. Rivayet edilen Sabation nehri bu olabilir miydi?

(*) Dr. Wolfgang Weisl Viyana'daki Neue Freie Presse'de 21 Eylül 1928 yılında yayınladığı bir makalede İsrail'in kaybolan on kabilesinin krallığından bahsetmiştir. Makalenin yazarı, bu yazışmayı Yemen'deki Sanaa'ya on gün mesafedeki Sada şehrinde gönderiyordu. Sada'nın doğusunda yedi günde geçilen bir çöl vardır ve sonuna gelebilmek için kayalık bir yolun ortasından yürümek gerekir. Serbest Yahudilerin yaşadığı yer işte bu ıssız kayaların arkasıydı. 50 - 60 sene önce bu serbest Yahudilerin mevcudiyetinin fark na varan Filistinli bir Yahudiydi ve Dr. Weisl'in Viyana'daki dergide yayınladığı mevzuu bir Yahudi tüccardan duymuştu.

9- Kahireli varlıklı kişi Baruh, Yosefat kralı, tüm Fas topraklarını ve batıda yer alan adaları almalıdır.

10- Varnalı senyör Salamon Joef, Yoakhaz kralı, tüm İran topraklarını almalıdır.

11- Halepli senyör Naftali, Eli kralı, tüm Fes şehirlerini ve güneyde yer alan şehirleri almalıdır.

12- Tahat'lı genç İh-Boşet, Jotham kralı, Selanik'te evlendiğim ikinci karımla evlenmeli, ve Hindistan ve çevresindeki güney adalarını almalıdır.

13- Gazzeli senyör Mişel, Menşe kralı, tüm Çin topraklarını ve Çin sınırındaki büyük adaları almalıdır.

14- İzmirli Ribbi Yohannan, okuldaki üçüncü öğretmenim, Yosia kralı, Afrika'daki Sambation nehrinin yanında yer alan Khalah ve Habor'un yanındaki Ruben ve Simeon kabilelerinin tüm topraklarını almalıdır⁽⁷⁾.

15- İzmirli Zadeketh, annem Ester, Atalie kralı, tüm büyük Polonya, küçük Polonya, Lita, Ukrayna ve Almanya topraklarını almalıdır.

16- Gazzeli Ribbi Benyamin, büyük peygamber Nathan'ın babası, Zedekya kralı, tüm İngiltere, Hollanda ve çevresindeki adaları almalıdır.

17- Safetli senyör Hananya, Roboam kralı, tüm Barbar ülkelerini ve güneyde bulunan şehirleri almalıdır.

18- İspanya'dan gelen ve kökeni büyük haham Aron'a dayanan Ribbi Cardoso, kısa sürede inşa edilecek olan Tapınağın baş Hahamı olacaktır.

İmza: David Ben Yishay, Aryeh Deve İlay İşaya'nın oğlu David, tanrısal aslan

⁷ Burada bu belgenin 1 no.lu bölümündeki aynı hatalara rastlanmaktadır.

İşte erkek kardeşim Yosef'in kumandasında olmaları gereken ve saltanat sürecek olan İsrail krallarının listesi: Ben Sabetay Sevi, Mesih, yukarıda ve aşağıda olanlara hükmetmeliyim. İsrail'deki, dünyanın tüm şehirlerinin büyük sahibi Kudüs'teki yüksek mertebede bulunan ve aziz tahtıma oturacağım.

Mesih'in erkek kardeşi, krallar kralı, 19 İsrail kralını yönetecek olan Senyör Yosef'in tahtı Büyük Samarya şehrinde olacak. O İsrail kralları içinde büyük ve üstün bir konuma sahip olmalıdır. O (Yosef) başının üstünde büyük bir taç taşımalıdır.

19 - Selanik'li ikinci kayınpederim Moşe Şlomo Qérido, Akhab kralı, büyük Tataristan topraklarının tümünü almalıdır.

20 - Bulgar şehri Sofya'lı senyör Yuda, Akhia kralı, tüm Amissana (?) topraklarını almalıdır.

21 - Olympos'lu Ribbi Nahon, Elie kralı, tüm Hotitat (?) topraklarını ve kuzeyde yer alan şehirleri almalıdır.

22 - Edirneli senyör Samaria, Beşha kralı, Atriafe (?) topraklarını almalıdır.

23 - Delf ülkesinden senyör Yoanan, Hoşea kralı, batı Hindistanı almalıdır.

24 - İzmirli senyör Aaron, Zakarya kralı, Gine topraklarını ve kuzey komşusu şehirleri ve güneye doğru yer alan tüm adaları almalıdır.

25 - Konstantinli genç İzak, Zimri kralı, İzmirli ilk karım-

8 Burada bu belgenin 1 no.lu bölümündeki aynı hatalara rastlanmaktadır.

la evlenmeli ve ve tüm Magli (?) topraklarını, kuzeye doğru yer alan toprakları, güneye doğru yer alan doğu Hindistan adalarını almalıdır.

26 - Büyük İstanbul şehri hatibi Ribbi Abraham Yakini, Yeroboam ben Nabat kralı, İstanbul şehri ve Avrupa'daki ve Asya'daki tüm Türk şehirlerini almalıdır.

27 - Damaslı senyör Zakarya, Yehu kralı, tüm Kanarapi Aghini (?) topraklarını ve batıya doğru uzanan şehirleri almalıdır.

28 - Modeneli senyör Akiba, Joakhaz kralı, tüm Florida topraklarını ve batıda yer alan adaları almalıdır.

29 - İranlı, İsfahanlı senyör Eliezer, Yoram kralı, tüm Maguellane (Macellan?) topraklarını ve bu toprakların kuzey batısındaki şehirleri almalıdır.

30 - Alibabalı senyör Yeremya, Yoaş kralı, tüm Plaradi (?) topraklarını ve bu toprakların doğusunda yer alan adaları almalıdır.

31 - Baal Zafonlu Ribbi Nahor, Yeroboam ben Yoaş kralı, Afrika'daki Sambation nehrinin yanında Khalah ve Habor toprakları üzerinde bulunan Levi'nin kabile topraklarını, Bene-Moşe'nin topraklarını, Nafhtali ve Aşer'in kabile topraklarını ve Yosef kabilesinin yarısını almalıdır⁽⁸⁾.

32 - İzmirli ilk kayın babam senyör Ribbi Aron, Menahem kralı, Sibirya topraklarını ve çevresini ve kutup denizi adalarını almalıdır.

33 - Mamarcakili (?) senyör Jacob, Nadab kralı, tüm yeni İspanya topraklarını ve İspanya'nın batısında yer alan şehirleri almalıdır.

34 - Hebronlu senyör Bezalel, Omri kralı, tüm Kafkasya topraklarını ve doğuya doğru yer alan adaları almalıdır.

35 - Betlehemli senyör Samuel, Pekahia kralı, tüm Hindistan topraklarını almalıdır.

36 - İskenderiyeli haham, İtalyan menşeli senyör Hoşeya Nantua (Mantua?), Pekhah ben Remalia kralı, Abyssinie topraklarının tümünü ve çevresini, ve çevreleyen denizdeki adaları almalıdır.

37 - İzmir'deki okuldaki ikinci öğretmenim Ribbi Akiva, Shaltim (Shalloum?) kralı, Afrika'daki Sambation nehrinin yanında Khalah ve Habor toprakları üzerinde bulunan Gad kabilesi topraklarının tümünü ve Yosef kabilesi topraklarının yarısını almalıdır⁽⁹⁾.

38 - Bet Levi'nin evlatlarının soyundan gelen Bukyan, Lulyan ve Munkyan adlı üç Yunan peygamber, tapınağın ilk şarkıcılarından olmalılar ve Walin (Gales, Walles?) şehirlerini ve çevresini almalıdırlar. Bu şehirler daima peygamberlere ve dindarlara (Hassidim) tahsis edilmelidir. Bazıları da dullara ve öksüzlere tahsis olunmalıdır.

İmza: David ben Yishay, Aryeh Deve İlay

Isai'nin oğlu David, tanrısal aslan⁽¹⁰⁾

Belge E⁽¹¹⁾

Yahudi ulusundan, Mesih'in gelmesini ve İsrail'in selamını bekleyen size sonsuz barış ve huzur diliyorum. İngiliz va-

⁹ Burada bu belgenin 1 no.lu bölümündeki aynı hatalara rastlanmaktadır.

¹⁰ Yuda ve İsrail'in toplam tanrı adedi 38 dir. Sabetay dünyayı paylaştıırken, kral olmayan Eli'ye ve diğer Elie'ye 11 ve 21 no.lu krallıkları vermiştir. 18 no.lunun sadece hahamlık işlevi mevcuttur. 38 numarada anılan peygamberler kimdir?

¹¹ Bu konuyla ilgili ayrıntılar için yukarıdaki sayfa 39'a bakınız. (Bu belge Ricaut tarihinden alınmıştır, cilt II, s. 186.

tandaşı birçok kimseye olan borçlarınızdan haberimiz olduğu için, meşru borçlarınızı ödemenizi emretmek bize doğru geldi. Bize itaat etmeyi ve sizden yapmanızı istediğimiz şeyleri reddederseniz şunu bilmelisiniz ki sevincimize ve krallığımıza bizle birlikte asla uyum sağlayamayacaksınız.

Belge F⁽¹²⁾

Erkeklerin, kadınların ve ailelerin ikamet ettiği İzmir adındaki şehirde yaşayan kardeşlerim ve halkım, din kardeşlerim: Barışın efendisi kral Salomon ve evlatlığı benim tarafımdan gelen barış sizinle birlikte olsun. Gelecek Ab ayının 9'unda, çok lezzetli etler ve çok hoş içkilerle, bol şamdanlı ve ışıklı bir ortamda ve müzik aletlerinin ve şarkıların eşliğinde eğlence düzenleyip bayram etmenizi emrediyorum, çünkü o gün büyük kral, dünya üzerindeki tüm kralların üzerindeki Sabetay Sevi'nin doğum günüdür. Böylece yapacağınız çalışmayla kendinizi bir bayram gününde yapılması gerekenlere göre ayarlayacak ve en güzel giysilerinizi kuşanacaksınız. Dualar hususunda da bayram günlerindeki aynı düzeni takip edin. Farklı olmayan şeylerden konuşuyor olsanız bile, bu gün boyunca Hristiyanlarla diyalog kurmanıza izin yoktur. Her çeşit çalışma yasaktır ama müzik enstrümanı çalmak serbesttir.

Bu bayram günü için yapacağınız dualarınızın şekli şöyle olacak. Şu sözleri söyledikten sonra : "Sen kutsalsın, ey aziz tanrım" şunu ilave edeceksiniz: "Tüm uluslar içinden bizi seçtin; bizi sevdin ve bizde sevinç buldun; bizi diğer toplumlardan daha çok küçük gördün ama bizi emirleriyle kutsadın ve bizi kendi hizmetine ve kralımızın hizmetine çağırdın ve aziz, yüce ve müthiş ismini hepimizin ortasında bize duyur-

12 Bu konuyla ilgili ayrıntılar için yukarıdaki sayfa 40'a bakınız. (Bu belge Ricaut tarihinden alınmıştır, cilt II, s. 187-189).

dun : Ey ulu tanrımız, iyiliğin sayesinde, sevinç ve bayram günlerini, eğlence zamanlarını ve bu teselli gününü, azizliğin debdebeli çağrısında, senin hizmetindeki ilk erkek evlat ve sevgili Mesih Sabetay Sevi'nin, kralımızın doğumu adına, Mısır dışına çıkışımızın anısını kutluyoruz." Bunun devamında, olarak Tesniye'nin birinci, ikinci ve üçüncü bölümlerini, on yedinci ayete kadar ders olarak⁽¹³⁾ okuyacaksınız : Bozmadan ve kusursuz şekilde Tevrat okuyacak beş kişi seçeceksiniz, bayram günleri ve peygamberlerin dersleri⁽¹⁴⁾ için gösterilmiş, her şabatta sinagogda okunan sabah hayır dualarını okuyacaksınız, her şabatta ve debdebeli bayramlarda kullanılan Mussaf adlı duanızdan önce Yeremya'nın otuz birinci bölümünü tekrar edeceksiniz. Ek adak yerine, onun yerine Tehilim (Mezmurlar) getirildiği için, yüksek sesle aziz bir uyum içinde 95'inci Mezamiri okuyacaksınız ve sabahın ilk lütuflarının adına 91'inci Mezamiri şarkı olarak söyledikten ve 98'inciye söylemeden hemen önce, 132'nciyi tekrar edeceksiniz, ancak, "Düşmanlarına gelince, onları utançla kaplayacağım, ama onun üzerinde çelenk çiçek verecek" denilen son ayetteki "onun üzerinde" yerine "çok yükseğin üzerinde" diyeceksiniz. Bundan sonra 126'ncı Mezamir gelecek ve sonra da 113'ten itibaren 119'a kadar olan Mezamirler.

Yortu ya da arifesinde⁽¹⁵⁾ tanrıya şarap adama esnasında, ilk erkek evladın ve hizmetçin Sabetay Sevi'nin, kralımızın doğumundan bahsederken şu hayır duasını söyleyeceksiniz: "Dünyanın kralı, bizi yaşatan, bizi müdafaa edip hayatımızı bu güne kadar koruyan, ey kutsal tanrım." Bu günün arifesinde, sabahın lütfu için işaretlenmiş 81'inci, 132'nci ve 126'ncı Mezamirleri de okuyacaksınız. Bu gün, yüzyıllar boyunca debdebeli bir gün ve İsrail oğulları ile benim aramda

13 Peraşa

14 Aftara

15 Kiduş

kalıcı bir tanıklık olsun.

Audite audiendo et manducate bonum

Belge G⁽¹⁶⁾

Bu yılın 22 Hesvan'ı.

Senyörlerimizin senyörü, krallarımızın kralı, İsrail öğren-cilerini toplayan, esaretimizi satın alan, en büyük insan, Yakup'un tanrısının Mesihi, sayesinde şerefın göklere yükseldi-ği ve Hükümdarlığın kısa zamanda yükselip ebediyen kalıcı olduğu, gerçek Mesih, tanrısal aslan, Sabetay Sevi, Amin. El-lerini öptükten ve ayaklarınızdaki tozu sildikten sonra, kral-lar kralına olan görevim başlıyor, ki onun tarafından Majeste göklere çıkabilir ve Hükümdarlık büyüyebilir. Bu mektup, azizliğinizin güzelliği ile süslenmiş ulu üstünlük taşıyan böl-geye kralın ve yaslarının sözü yüzümüzü aydınlattığını bil-dirmek içindir. Bu gün İsrail'de debdebeli bir bayram ve yö-neticilerimize bir ışık günüydü. Zira, bizim görevimiz oldu-ğuna göre, emirlerinizi alır almaz uygulamaya koyulduk. Birçok acayip şey işittik ama cesaretimiz var ve kalbimiz bir aslanın kalbi gibi, yaptıklarınızın nedenini size sormak zo-runda olmadığımıza göre mesele yok, zira sizin eserleriniz olağanüstü mükemmel ve size olan sadakatimiz çok daya-nıklı, çünkü biz hayatımızı sizin adınızın azizliğine adadık. Halihazırda Şam'a varmış bulunuyoruz, orada kısa süre son-ra İskenderun'a⁽¹⁷⁾ geçmeye karar verdik, çünkü siz bu vesi-leyle çıkıp aynen hayatın kralının yüzündeki ışık gibi olan, tanrının ışıktan yüzünü görmemizi emrettiniz, ve biz, sizin hizmetçilerinizin hizmetçileriyiz, ayağınızdaki tozları silece-ğiz, Majesteye ekselanslarınız ve şerefınız için yalvararak, bi-

16 Bu konuyla ilgili ayrıntılar için yukarıda sayfa 44'e bakınız. (Bu belge Ricaut tarihinden alınmıştır, cilt II, s. 174-175).

17 Alexandrette şehri.

ze karşı özen göstermenizi, ve güçlü sağ elinizin kuvvetiyle bize yardım etmenizi ve önümüzdeki yolu kısaltmanızı istiyoruz. Aşırı haksızlığa uğramış çocuklar bize zarar vermesin diye gözlerimizi bize yardım etmek ve bizi kurtarmak için can atan ve yüreklerimizi kabartan Jah'a doğru çevirdik ve kendimizden vermeye hazırız, zira sizin gölgenizde olmaya lââyık olmamız için bize demirden pençeler verecek. Bunlar ayaklarınız altında çiğnenmek için secdeye varan hizmetçilerinizin hizmetçisinin sözleridir.

Nathan BENJAMIN

Belge H⁽¹⁸⁾

Kalan Yahudilere bitimsiz barış. Bu sözler Şam'a geldiği mi size haber vermek için, ve işte, senyörümüzün yüzünü göreceğim, Majeste onunla yücecek, zira o ulu krallar kralıdır, hükümdarlık onunla büyüyecek. Ona on iki kişi seçmemizi bize ve on iki kabileye emretti ve yerine getirdik ve halen birlikte görünmek için İskenderun'a onun emirleriyle yürüyoruz, esaslı dostlarından bazıları da oraya geliyor, onlara da orada toplanma izni verdi.

Şimdi, Senyörümüzün garip şeyler söylediğini duymuş olsanız bile korkmamanız ve cesaretinizi kaybetmemeniz için size yazıyorum. Aksine, güveninizi arttırın, çünkü yaptığı her şey hayranlığa değer ve gizlidir. İnsan sağduyusu yaptıklarını anlayamaz. Kim ne kadar derin olduğunu araştırabilir ki? Kısa sürede her şey size açıkça ilan edilecek ve o zaman her şeyi görüp takdir edeceksiniz. Zira size kendisi bilgi verecek. Bekleyip, gerçek Mesih'in selamını almaya gelenlere ne mutlu. Yakında hükümdarlığını ilan edip üzerimizdeki gücünü tanıtacak.

NATHAN

18 Bu konuyla ilgili ayrıntılar için yukarıda sayfa 44'e bakınız. (Bu belge Ricaut tarihinden alınmıştır, cilt II, s. 176).

Belge I⁽¹⁹⁾

Kurban etme gücü ve İzmir şehrinde ikâmet eden tecrübeli bilginleri, soylu yöneticileri ve prensleri olan sizi yüce kuvvete sahip olan korusun, amin; çünkü o böyle istiyor.

Size gönderdiğimiz bu mektuplar sizin aziz şehrinizde kulağımıza çalınan birkaç kargaşa ve tatsız olayla ilgilidir. Zira, sizin aranızda bazı kişiler bir kralımızın yaşadığını söyleyerek yanılgıya düşüyorlar. Her şabat günü onu sinagoglarında kutsuyorlar ve bu kişi tarafından bazı günler için icat edilen Mezamirleri onun kuralları ve yöntemlerini kullanarak söylüyorlar. Bu arada inatçılık da yapıyorlar. Onun yüzünden ruhlarmızda ne uçurumlar meydana geldiğini biliyorsunuz. Zira tanrının sonsuz acıma duygusu ve bize yardım eden dualarımız kabul olmadığı zaman, düşmanlarımız İsrail'in ayağını kopartmışlardı. Bununla birlikte, yararlı olmaktan çok uzak olduğu gibi, ayrıca kötülükten başka bir şey üretmeyen şeyler üzerinde inat ediyorsunuz, oysa biz sizi bu kötülüklerden koruması için tanrıya dua ediyoruz. O halde geri dönün, zira takip ettiğiniz yol kusursuz yol değil. Tâci eski törelere ve atalarınızın eski adetlerine ve kullanımına, yasaya iade edin ve bir daha da uzaklaşmayın.

O halde size yetkinizi kullanmanızı ve hattâ aforozları ve diğer cezaları da dahil ederek, gerek bu adamın kendi ağzından gerekse başkalarının ağzından ürettiği bu emirlerin ve duaların tümünü iptal etmenizi emrediyoruz: Hepsi silinsin ve bir daha kalplerinize girmesin. Atalarınızın eski emirlerini yargılayın, her şabat günü aynı duaları tekrar edin ve örf ve adetlerden alınan dersleri, krallar için, zorba hükümdarlar için olanları vs. okuyun. Sultan Mehmet'i⁽²⁰⁾ kutsayın, zira bu günlerde İsrail'e büyük bir selam göndermiştir, ve sizi ona

19 Bu konuyla ilgili ayrıntılar için yukarıda sayfa 44'e bakınız. (Bu belge Ricaut tarihinden alınmıştır, cilt II, s. 200-201).

20 Sabetay'ı Müslüman yapan IV. Mehmet.

karşı isyankâr yapacak kadar mutsuz olmayın. Olanlardan sonra en küçük bir hareketin şüphe uyandıracak bir neden teşkil edeceğini ve çevrenizdeki en değerli varlıklarınız için kaçınılmaz bir yıkıma neden olacağınızı unutmayın. Böylece, bu adamdan ve adından uzaklaşın ve adını ağzınıza dahi almayın. Bu hususta bize itaat etmeyi reddederseniz, kendimizi ödevimizi yapmaya adadığımızı unutmayın, nasihatlarımızı dinlemek istemeyenleri, itaat etmeyenler hakkında tam olarak bilgi edineceğiz. Ama tanrının hayır duası bizi dinleyip emrimize itaat edenlerin üzerinde olsun. Bu sözler huzurunuzdan ve iyiliğinizden başka bir şey istemeyenlerin ve bu mektubu imzalayanların sözleridir.

İstanbul, Şevat ayının 5. Günü, Pazar.

İmza: Hananya ben Yakar'ın oğlu Yom Tov, İzak Alnaka-gua, Yosef Kazabi, Menase Barudo, Samuel oğlu Kaleb, Eliezer Kasti, Eliezer Gerşon, Yosef Akohen, Eliezer Aluf.

Belge J⁽²¹⁾

İsrail'in çobanları ve yöneticileri olan sizler, Evrenin ulu tanrısı adına İzmir ilinde oturarak, İsrail'in annesi olan, prenslerine, fedakârlara ve yargıçlarına ve özellikle derin erdemleriyle ve uzun tecrübeleriyle saygı duyduklar kişileri, Senyörden, tanrımızdan onun karşısında yaşatmasını ve sizi barış bolluğu içinde sevindirmesini isteyin, amin.

Senyörün arzusu bu şekilde olsun.

Bunları size yazmamızın nedeni, Gazze'de bulunan Nathan Benjamin adındaki bilgin kişinin yayınladığı dünyayı sarsan doktrinlerden haberdar olduğumuzu size bildirmek-

21 Bu konuyla ilgili ayrıntılar için yukarıda sayfa 44'e bakınız. (Bu belge Ricaut tarihinden alınmıştır, cilt II, s. 204-206).

tir. Şimdi aldığımız habere göre aynı şahıs birkaç gün önce İskenderun'a gitmek üzere Gazze'den ayrılmıştır ve oradan da İzmir'e gitmek zorundadır. Daha sonra ise İstanbul'a ya da Edirne'ye geçmeyi düşünmektedir. Bir insanın bilerek cehennem ateşinin alevlerinin içine girmek istemesi bize çok etkileyici geliyor. Ancak, bunun gerçekleşmesinden korkmamız gerekiyor, zira insanın ayağı onu daima zarara doğru götürür. Bu nedenle, bu mektubu imzalayan biz, olgun yargılarınıza sığınıp onun bu seyahate devam etmemesini ve onu dönmeye mecbur etmenizi emrediyoruz. Zira, buraya gelir gelmez, zaten herkesin rüyalarında yeni bir krallığı gördüğü bir ortamda, şüphesiz aynı kargaşaları başlatacaktır ve şunu da unutmayın ki her gün mucize olmaz. Tanrı biliyor ki, maalesef bu adam gelir gelmez tanrının halkı her tarafta imha edilecek ve ilk imha edilecek kişi de o olacak. Tanrı yardım etsin ve akli başında olsun, zira günümüzün gelişen dünyasında yapılan en küçük hata büyüyor. Karışıklıkların bizi ne zor durumlara sürüklediğini hatırlayın ve bundan sonra başımıza gelecek dertlerin daha etkili olmasından korkun. Bu nedenle, onun seyahatini engellemek için, yetkinizi ve bizim yetkimizi kullanın. Yasalarımızın benzer durumlar için elverdiği tüm sınırlamalardan yararlanın ve onun kendisine refakat edenlerle birlikte geri dönmelerini sağlayın. Size tepki gösterir ve itaatsizlik ederse, ona vazifesini hatırlatmak için yasalarımız yeterince kuvvetlidir. Böylesi onun için ve İsrail için hayırlı olacaktır.

Tanrı aşkı için, bu sözlerimiz kulaklarınıza girsin, ve bunların boş ve nafil şeyler olduğunu tahayyül etmeyin. Onun ve siz Yahudilerin hayatının buna bağlı olduğunu unutmayın. Tanrı bizi korumak istiyor ve İsrail halkına acımak istiyor, amin. İsteddiği şeyler gerçekleşsin. Huzurunuzdan başka bir şey istemeyen kişiler tarafından yazılmıştır.

İmza: Hananya Yakar'ın oğlu Yom Tov, Mois Benveniste,

1983

İzak Alnakagua, Yosef Kazabi, Samuel Akasina, Haham Samuel'in oğlu Kaleb, Mois Barudo, Eliezer Aluf, Yeşua Rafael Benveniste.

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	5
Önsöz	13

I. BÖLÜM

Kabbala ve Zohar	17
A- İsrail Peygamberlerine Göre Mesihlik Düşüncesi ..	19
B- Talmud'a Göre Mesihlik Düşüncesi	22
C- Maymonid'e Göre Mesihlik Düşüncesi	23
D- Kabalist Yahudilerde Mesihlik Emareleri	24
E- Hristiyanlarda Mesihlik Emareleri	26
F- Müslümanlarda Mesihlik Emareleri	27
G- Halkın Saflığında Payı Olan Emareler	28

II. BÖLÜM

Sabetay Sevi Tarihi.....	33
--------------------------	----

III. BÖLÜM

Emirler, Bayramlar, Oruçlar	61
A- Emirler	63
B- Bayramlar	67
C- Oruçlar	77

IV. BÖLÜM

A- Sabetaycıların Teşkilatı	81
1. Yakubiler	84
2. Karakaş Gurubu	88
3. Kapancı Gurubu	90
B- Dinsel, Ailevi ve Sosyal Yaşam	90
1. Sabetay ve Haleflerinde Tanrı İnancı	90
2. Dönmeler ve Diriliş	91
3. Sünnet	91
4. Nişan ve Nikahlar	92
5. Ölüm ve Mezarlar	92
6. İyilikseverlik	93
C- Dualar	94
D- Örf ve Adetler	95

V. BÖLÜM

Çeşitli Özellikler	99
Sevi Ailesinin İzmir'deki İzleri	99
Yahudiler ve Dönmeler.....	100
Dil ve Fonetik Başkalaşım	102
Sözdiziminin Başkalaşımı	103
Dönmelerin Arşivleri	103
II. Abdulhamid ve Dönmeler	105
Önemli Şahsiyetler	106
Yahudiliğe Dönüş Üzerine İki Deneme	107
Dönmelerin Güncel Durumu	108

VI. BÖLÜM

A- Türkçe Belgeler.....	111
a) Abdi Paşa Vakaynamesi'nden	111
b) Silahtar Tarihi'nden	112
c) Tarih-i Raşid'den	113
B- Ermenice Belgeler.....	113
a) Ermenice Bir Şiirin Türkçesi	113
b) Tibrizli Rahip Doktor Ermeni Arakel'in Sabetayla İlgili Tarihi'nin Giriş Bölümü	130
C- Yunanca Belge	143

VII. BÖLÜM

Bazı Belgeler.....	147
Belge A	147
Belge B	149
Belge C	150
Belge D	150
Belge E	156
Belge F.....	157
Belge G	159
Belge H	160
Belge I	161
Belge J	162

Abraham Galante

Türkiye ve Osmanlı Yahudileri Tarihi araştırmalarının en önemli ve hala aşılamamış isimlerindendir. Sabetay Sevi isimli çalışması yazarın, önemli ama gerçekten önemli eserlerinden birisidir. Türkiye’de ve Türkiye dışında daha sonra sabetaycılık konusunda yayımlanan tüm eserlerde, Scholem ve Prof. Abdurrahman Küçük başta olmak üzere Galante’nin hep kaynak olarak alındığı görülür. Çünkü sabetaycıkla ilgili yazdıkları Rosanes, Danon ve Nehema’dan çok daha ilgi çekicidir ve orjinal belgelere dayanmaktadır.

Kuşkusuz gerek Mısır yıllarında ve gerekse tüm yaşantısında Galante’nin İttihat ve Terakki ile olan ilişkilerinde pek çok sabetaycı dostu olmuştur. Eminiz ki şu an elinizde tuttuğunuz kitap Galante’nin aslında sabetaycılar hakkındaki bilgisinin küçük bir bölümünü yansıtmaktadır. Galante özellikle Osmanlı siyonizmi, Selanik mason locaları ve melamilik içinde sabetaycılarının rollerini çok daha fazla açıklayabilecek bilgilere de sahipti. Ama resmi tarihçiliği ve gerektiği kadar konuşması ilkesi sebebiyle sabetaycılık hakkında bir giriş kitabı yazmış oldu. Galante başta İttihat ve Terakki liderleri olmak üzere döneminin önemli sabetaycı kökenli aydınlarıyla ilişkiler kurmuştur ve yazmamış olmakla beraber sabetaycı cemaatle de önemli temasları olmuştur. Okuyacağınız çalışmada yazılanları gördükçe bunu daha yakınan anlayacaksınız.

Zvi-Geyik Yayınları sabetaycılıkla ilgili bir ana kaynağın tercümesini Türkiyeli okurlara sunmaktan onur duyuyor...

